

BİR ZAMANLAR ZONGULDAK...

DOĞU KARAOĞUZ

BİR ZAMANLAR ZONGULDAK

DOĞU KARAOĞUZ

Bir Zamanlar Zonguldak
Doğu Karaoğuz
dogukaraoguz@hotmail.com

Çaycuma Belediyesi
Kent Kùltürü Yayınları Dizisi No: 1
Ağustos 2017

Baskı Yeri ve Matbaası: Sinerji Matbaa Zùbeyde Hanım Mh. Kazım Karabekir Cd. Efeler İşhanı
Altındağ / Ankara Telefon: 0312 342 28 44

Kapak Tasarım, Dizgi:
Alper Karaoğuz – Sezai Bilici

© Kitaptaki yazıların her hakkı Doğu Karaoğuz ve Çaycuma Belediyesine aittir. Yazı ve fotoğraflar isim vermeden kullanılamaz. Kitabın içeriğinden yazarı sorumludur.

*Yeraltında gün yüzü görmeden çalışıp canını veren
tüm maden Őhitlerimizin anısına...*

DOĞU KARAOĞUZ

Doğu Karaoğuz, 1941 yılında Zonguldak'ta doğdu. Babası, Safranbolu'nun Karakullukçuoğlu ailesinden Tâhir Karaoğuz, annesi Zonguldaklı Barlı ailesinden Hâcer Karaoğuz'dur.

Öğrenimi ve Çalışma Hayatı: Doğu Karaoğuz, 1958 yılında Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi'nden, 1964 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi'nden Petrol Yüksek Mühendisi olarak mezun oldu. 1965-66 yıllarında, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın Batman ve çevresi petrol sahalarında çalıştıktan sonra, bu şirketin bursuyla gönderildiği ABD Oklahoma Eyaleti Tulsa Üniversitesi'nden, 1969 yılında Petrol Mühendisliği MS (*Master of Science*) derecesiyle mezun oldu.

Askerlik hizmetini, 1969-1971 yılları arasında Ankara'da, Millî Savunma Bakanlığı'nda yapan Karaoğuz, 1971-2003 tarihleri arasında, Türkiye Petrolleri A. O. Genel Müdürlüğü'nün çeşitli kademelerinde çalıştıktan sonra, 2003 yılında emekli oldu. Emekli olduğu sırada, TPAO Üretim Grubu Başkanlığı Başdanışmanı ve Grup Başkan Yardımcısı idi.

Ailesi: 1968 yılından beri evli bulunan Nilgün-Doğu Karaoğuz çiftinin, Alper adında bir oğlu, Aysun adında bir gelini ve Ayberk adında bir erkek torunu vardır. Karaoğuz ailesi Ankara'da yaşamaktadır.

Yazarlığı: Doğu Karaoğuz'un, meslekî kongre ve dergilerde yayımlanmış bildiri ve makâleleri olduğu gibi, gazete ve dergilerde yer almış araştırma yazıları bulunmaktadır. Örneğin, son yıllarda, "*Collection*" dergisinde ve Zonguldak "*Halkın Sesi*" gazetesinde çeşitli konularda birçok yazısı yayımlanmıştır.

Karaoğuz'un, "*Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür*" adını taşıyan ilk kitabı 2011 yılında yayımlandı. Bu kitapta, Zonguldak kentinde ilk gazeteyi çıkartan, Zonguldak kömürüne "*Karaelmas*" adını veren, Kuvay-ı Milliyeci yazar ve şair Tâhir Karaoğuz'un yaşam öyküsü anlatılmıştır.

Doğu Karaoğuz'un, 2014 yılında yayımlanan ikinci kitabı ise, "*Karaelmas'ın İlk Madencileri*" adını taşır. Bu kitap, Karadağ'dan 1850'li yıllarda amele olarak gelip, madenciliğin bütün çilesini, acılarını çektikten sonra, Zonguldak ve Amasra'nın tarihe geçen madencileri arasına giren, büyük dedeleri Ahmet Ali Ağa ve Edhem Ağa ailelerinin yaşam öyküsünü içermektedir.

Karaoğuz'un üçüncü kitabı, 2015 yılında yayımlandı: "*Rüzgârın Getirdiği...*" Bu kitap, Amasra'da doğup, büyüyen, Zonguldak'ta yetişen, daha doğrusu kendi kendini yetiştiren ve kısa süren ömrüne, edebiyat çevrelerince beğeniyle karşılanan eserler sığdıran gencecik bir şair-yazarın, "Kemâl Uluser" in yaşam öyküsüdür.

TEŞEKKÜR

***Çoğunlukla Zonguldak'ta yayımlanan yerel "Halkın Sesi"
gazetesinde yer alan bu kitaptaki yazılarımın yayınıni gerçekleŐtiren
Çaycuma Belediye Başkanımız
Sayın Bülent Kantarcı'ya
teŐekkürlerimle...***

İÇİNDEKİLER

Bir Zamanlar Zonguldak.....	1
Bir Genç Kadının Mektupları... ..	19
Karadağlı İki Madencinin Öyküsü	33
“Karaelmas” İsmi Nasıl Ortaya Çıktı?	51
“Uzun Mehmet”	63
Ulusal Bayramlarda Zonguldak	75
Atatürk’e Çiçek Veren Küçük Kız Heykelinin Öyküsü	87
Zonguldak Kentinin Genç Yaşta Yitirdiği bir Şair-Yazar: “Kemâl Uluser”	97
“Lüküs Hayat” Opereti’nin Zonguldaklı Kömür Kralı: “Süleyman Sırrı Barlı”	111
Zonguldak Kentinin Unutulan Bir Değeri: “Başar Tamer”	125
Karaelmas İnsanının Acı Günleri: “Mükellefiyet	137
Fatih Sultan Mehmet’in, “Acep Çeşm-i Cihan Bu Mu Ola?” Dediği Yer: “Amasra”.....	149
Anadolu’da Kuvay-ı Milliye’yi Desteklemek Üzere Yayımlanan İlk Gazete: “Açıksöz” Gazetesi	165
Gerçek Bir Yaşam Öyküsü: “Okuma Aşkısı”	177
Dizelerimde Zonguldak	187

İÇİNİZDEN BİRİ

Ben içinizden biriyim.
Yeşil bahçelerinde, ıslak caddelerinde,
Her yerinde geçti bu şehrin,
Çocukluğum, gençliğim...

Limana giren takaların içinde ben varım.
Balkaya'dan Kapuz'a kadar uzanan sahildeyim.
Rüzgârlımeşe'deyim, Hoşdere'deyim.
Gazipaşa Caddesi kalabalığı içindeyim.

Top oynadığımız Hilâl Sineması bizim,
Bugün betonlaşmış boş arsalar bizim.
Tarlalar bizim, bahçeler bizim,
Olmadan yiyip bitirdiğimiz erikler,
Dutlar, kirazlar, elmalar bizim.

Balık avladığımız kayalıklar,
Sabahtan akşama kadar
Denizden çıkmadığımız,
Şimdi anılarımızda kalan
O güzelim günler bizim.

Bir de yeşerttiğimiz aşklar,
Taptaze gençlik aşkları...
Bize yaşam sevinci veren
Bir bakış, bir gülümseme
Ve o hiç unutulmayan duygular...

Çelikel'deyim, Kozlu'dayım, Kilimli'deyim,
Çaycuma'dayım, Amasra'dayım.
Bütün bunlar, bu kent bizim;
Lâzı, Kürdü, hepsi dostum, ahabbım.
Biz onlarla varız, onlarla yaşarız;
Çok eskilere dayanır
Arkadaşlığımız...

Uzaklara gitsem de,
Hep yanımda taşıdım
Bu şehri
Ve insanlarını.
Hiç unutmadım, unutmayacağım
İçinizden biri olduğumu.

Doğu Karaoğuz

ÖNSÖZ

Zonguldak, ülkemizin sosyal tarihinde son derece önemi taşıyan; tarihi, sosyal, kültürel, ekonomik yapısı içinde kendine özgü renkler barındıran bir kent olarak tarih araştırmacılarından, sosyal çalışmacılara kadar pek çok çevrenin ilgisini çekiyor.

Atatürk'ün veciz sözünde ifadesini bulan “derin topraklar altındaki servet-i madeniyye” yerüstüne çıkmamış olsaydı, Zonguldak, belki de bugün küçük bir balıkçı kasabası, Karadeniz'in turizm potansiyeli taşıyan şirin beldelerinden biri olacaktı; doğal olarak ilçeler de bambaşka bir yol seçecekti kendine.

Uzun Mehmet'in 1829'da kömürü bulması tüm bölgenin kaderini değiştirdi. O yıllarda küçük bir balıkçı köyü olan Zonguldak, büyüdükçe büyüdü, özellikle Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişme dönemlerinde ülkeye en çok değer katan illerden biri haline geldi.

Devran döndü siyasi, ekonomik tercihler değişti, ülke ekonomisine can vermek için beş binden fazla şehit veren il bir anda gözden düştü. Ardından da hızla sönümlenmeye başladı.

İçinden iki il çıkarılarak hem coğrafi, hem de nüfus olarak küçültülen Zonguldak'ın giderek ekonomik aktivitesi de azaldı ve çok bilinen ifadeyle emeklinin başkenti kimliğine büründü. Bir balıkçı köyünden, ülkenin sanayileşmesine en çok katkı sunan bir kente, oradan da emekli cennetine dönüşünceye dek, birçok öykü biriktirdi içinde.

Karaelmasın, başka bir deyişle de ekmeklerinin peşinde koşan yerli, yabancı nice insan geçti bu topraklardan, yeraltındaki cehennemi faaliyette nice hayatlar söndü. Sıradan hayatlarda da izi olan acı-tatlı, en çok da hüznü birçok öykü çıktı ortaya.

Doğu Karaoğuz, işte bu öykülerin peşinde bir yolculuğa çıkarıyor bizi. Yazılara biçimsel olarak öykü diyorum, aslında her biri, kentin acılarıyla dolu tarihinde yaşanan bir gerçekliğe karşılık geliyor. Zaten az bilindiği için birçoğu unutulsa, özellikle genç kuşakların hiç haberi olmasa da olaylar, insanlar, yer adları, tarihler tümüyle gerçeği yansıtıyor.

Kuşkusuz tarihe bir parça vâkıf olup eli kalem tutan herkes yazabilir bunları, ama yazmaya en çok hakkı olan kişilerin başında Doğu Karaoğuz geliyor. Neden mi?

Zonguldak'ın ilk gazetecisi, bu kente dair bildiğimiz pek çok şeyi ilk kez kayıt altına alıp bugüne ulaştıran Tahir Akın Karaoğuz'un oğlu olarak ilimiz tarihinde özel bir yer tutuyor en başta. Yalnızca babasının arşivi bile yüzlerce kitap yazmaya yetecek belge taşıyor.

Dahası doğma, büyüme Zonguldaklı. Üniversite için ayrılıncaya dek tüm ömrü bu kentte geçmiş, sonra da hiç koparmamış ilişkisini. Sürekli gidip gelmiş; dostlarıyla, akrabalarıyla hep iletişim içinde olmuş. En önemlisi de Zonguldak'ın ilk Müslüman madencisi Ahmet Ali ve Ethem Ağaların anne tarafından torunu. Kitapta öyküsünü bulacağınız, eski Çaycuma'lıların da yakından tanıdığı Süleyman Sırrı, annesinin amcası. Çaycuma'daki dillere destan köşküyle zihinlerimizde yer tutan Süleyman Sırrı, ünlü “Lüküs Hayat” operetinde, “Zonguldaklı kömür tüccarı” tipine esin kaynağı olacak kadar renkli hayat süren bir hemşehrimiz.

Yazarımız bir zamanlar içinde Zonguldak ve Amasra'nın en varslı kişilerini barındıran ailesinin arşivlere bıraktığı malzemeyi, halen yaşayanların canlı anlatımları, kendi tanıklıkları, büyüklerinden dinledikleriyle harmanlayıp kente dair çok şey çıkarmış ortaya.

Daha önceleri yayımladığı birbirinden değerli kitaplarla Zonguldak'ın unutulmuş tarihine ışık tutan Karaoğuz, bu kez yaşanmış insan öyküleriyle, bizleri aslında tarih olarak uzak olmayan ama buna karşın kentin az bilinen zamanlarına götürüyor.

Çaycuma Belediyesi olarak böyle bir kitabı yayımlıyor olmaktan onur duyuyoruz. Bize bu onuru yaşatan Doğu Karaoğuz'a teşekkür ediyor, her biri yaşadığımız bölgeye dair öğretici öykülerden oluşan bu kitabın keyifle okumasını diliyorum.

Ağustos 2017

Bülent KANTARCI
Çaycuma Belediye Başkanı

BİR ZAMANLAR ZONGULDAK

BİR ZAMANLAR ZONGULDAK...

Eskilerin dediğine göre, bugünkü Zonguldak şehrinin bulunduğu Zonguldak kıyıları, bir zamanlar bu sahillerde balık avlayan gemicilerin “Zongıra” veya “Zongıralık” dedikleri sazlıklarla örtülü bir yerdi.

O koskoca Zonguldak koyunda sâdece iki tahta iskele vardı. İskelelerden birine “Zongrak İskelesi”, diğere “Sütleğen İskelesi” denirdi. Gemicilerin, arada bir buralara uğrayıp köylülerden süt ve yoğurt aldıkları Sütleğen İskelesi, denizin sakin olduğu, kayıkların çekilebildiği bir düzlükteydi. Üzülmez deresinin sahile eriştiği yerdeki tahta iskeleden ise, İstanbul’a, Haliç tersanelerine, kereste ve yakacak odun gönderilirdi. Kömürün henüz tam olarak devreye girmediği yıllardı onlar...

Peki, ama Zonguldak adı nereden geliyordu?

O konuda ileri sürülen bir söylenti var: Bu yörede, deniz seviyesine göre 770 metre yükseklikte, *Göldağı* denilen bir dağ vardır. Zonguldak’ta ilk kömür ocaklarını açan İngiliz şirketi, bu dağın haritalarda nirengi noktası olarak gösterilmesi nedeniyle, bu bölgeyi “*Zone Ghuel Dag (Zon-Göl-Dag)*” olarak adlandırmıştı.

İşte Zonguldak adı, belki bu adlandırmadan, belki de gemicilerin “Zongıralık” dedikleri sazlıkların adından türemiştir.

Daha eskilere gidersek, bir zamanlar Karadeniz ticaretini elinde tutan Cenevizlilerin, Ereğli, Filyos ve Amasra’da yerleşim merkezleri kurduklarını görürüz. Ancak, o yıllarda, Zonguldak sahillerinde, yukarıda değindiğimiz gibi, uçsuz-bucaksız sazlıklar yer almaktaydı.

Zonguldak şehrinin son 200 yıllık tarihine bakarsak şunu görürüz: Kömür olmasaydı, yani milyonlarca yıl önceki jeolojik devirlere kadar uzanan çok eski zamanlarda bu yörede kömür oluşumu gerçekleşmeseydi, bugünkü Zonguldak şehri yoktu.

Binalarıyla, limanıyla, insanlarıyla bugünkü Zonguldak şehrinin yerinde, belki halâ o *Zongıralık* dedikleri sazlıklar yer alıyordu.

Şunu önemle belirtmeliyiz ki, bizler, Zonguldaklı olarak her şeyimizi bu kente hayat veren kömüre borçluyuz. Kömür bizim can damarımız, o yolda şehitler de versek, her zaman onunla soluk alıyor, onunla yaşıyoruz. Kömür olmasaydı belki bizler de yoktuk; belki başka yerlerdeydik, bilemeyiz. Ancak şu bir gerçek ki, kömür bizim hayatımız!

Bilirsiniz, her yerinden tarih fişkıran Anadolu’muzdaki şehirlerin, yerleşim yerlerinin kuruluşları binlerce yıl öncelerine kadar uzanır. Bunların yanında, Zonguldak şehrinin ortaya çıkışı bu yöredeki kömürün keşfiyle birlikte olduğundan, çok daha yeni kalır. En fazla 200 yıllık bir tarihtir söz konusu olan.

Kömürün bulunuşuyla ilgili elimizde iki kaynak var: “*Bolu Vilayeti Salnâmesi*”, yanartaş denilen taş kömürünün 1822 yılında bulunduğunu belirtir.¹ 1932 yılında, Zonguldak Halkevi

tarafından yürütülen bir araştırmaya göre ise, bu tarih 1829 yılıdır.² Kömürün bulunmasından sonra, burası sâdece “*bir maden mevki*” olarak Osmanlı kayıtlarına geçmiştir.

KARAEKİMASLI YILLAR...

Osmanlı'nın kömüre el atması, 1848 yılından sonra gerçekleşmiş, Ereğli ve Kozlu'yu da kapsamak üzere bu yöredeki ocakların işletimi, *Hazine-i Hassa* tarafından, *Galata Sarrafları* denilen, çoğunlukla Osmanlı uyruğundaki İngiliz bankerlerin oluşturduğu “*The Coal Company (Kömür Kumpanyası)*” adlı bir şirkete verilmişti.³

Böylece İngiltere, kömür havzamıza giren ilk emperyalist güç oluyordu. Bu şirket, yıllık 30.000 kuruş ile tüm havzanın işletimini kiralamıştı.

Ancak, o tarihte Anadolu'da kömür işçiliği bilinmediğinden Karadağ ve Hırvatistan'dan kömür veya taşocaklarında çalışmış işçileri getirtmek zorunda kalan bu şirketin mukavelesi, beklenen üretim sağlanamadığı için 1851 yılında feshedilir.

Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında, Zonguldak kömür havzasının işletimi, bu savaşta müttefikimiz olan İngiltere'ye teslim edilmiştir. Savaş süresince, İngiliz ve Fransız savaş gemileri, yakıt ihtiyaçlarının tamamını Zonguldak'tan almış ve savaş sonunda ellerinde kalan kömür stokunu Osmanlı Devleti'ne satmışlardır.

Zonguldak'ta ilk kömür ocakları, Üzülmüş vadisinin yamaçlarında açılmış, kömürün gemilere yüklenebilmesi için en uygun yer olarak Üzülmüş Deresi'nin denize döküldüğü yer seçilmişti. Burası daha sonraları gelişerek Zonguldak Limanı olacak ve şehir bu sahilde kurulacaktır.

Daha sonraki yıllarda, havzanın işletiminde Galata bankerlerinin yol açtığı çeşitli yolsuzluklarla karşılaşıldığından, yönetim, 1865 yılında *Osmanlı Bahriye Nezâreti*'ne devredilir. O güne kadar kömürden tam olarak beklediğini alamayan devlet, yeni düzenlemeler için bir denizci olan *Mirliva (Tuğamiral) Dilâver Paşa'yı* “*Ereğli Mâden-i Hümayun Nâzırı*” unvanıyla bu göreve getirir.

Dilâver Paşa, ilk iş olarak, kömür ocaklarındaki çalışmayı düzen altına alacak bir *nizamnâme (yönetmelik)* hazırlar ve 24 Nisan 1867 tarihinde, “*Ereğli Maden-i Hümayun Nizamnâmesi*”ni ilân eder. Dilâver Paşa'nın bu 100 maddelik yönetmeliğinde, ocaklardaki çalışma kuralları yeni baştan düzenlenmiş, birçok yenilik getirilmiş, ancak “*Mükellefiyet*” olarak adlandırılan maddeleri çevre köylerin başına belâ kesilmişti. “*Mükellefiyet*”, başlı başına ayrı bir yazı konusu olduğundan burada ayrıntıya girmiyorum.

1882 yılında, üretilen kömürün %40 oranında yurtdışına satımına müsaade edilmesi üzerine, kömür havzasına büyük bir yabancı akımı başlar. Bunların içinde en önemlisi, Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarından sonra da, 1940 yılına kadar havzada kömür üretimini sürdüren, Fransız sermayeli “*Ereğli Şirket-i Osmaniyesi*”dir.

Posta kartı koleksiyonu yapanlar bilir; geçtiğimiz yüzyılın başlarına ait Zonguldak kartpostallarının pek çoğunda bu Fransız şirketine ait şu ibare yer alır: “*Société Ottamane D'Héraclée.*” Bu kartlar, Zonguldak ve çevresinin, kömür havzasının ve kömür üretim tesislerinin tanıtımında ve o eski günlerin bugünlere taşınmasında çok önemli roller oynamışlardır.

Bu kartların koleksiyonunu yapmaktan ben de kendimi alamadım. Çünkü ben bir Zonguldaklıyım; hatta kömür ocakları İngiliz şirketi tarafından işletilirken, Karadağ'dan getirilen ameleler arasında bulunan büyük dedelerimin nesilden nesle anlatılan hikâyeleriyle büyüdüm diyebilirim. Bu kartların bazılarını bu sayfalarda sunuyorum:

Bugünkü Gazipaşa Caddesi'nin geçen yüzyılın başlarındaki görünümü.

Gelik Ocağı çalışanları (1910).

Bir zamanlar Zonguldak Limanı (1905).

Zonguldak'ta bir "lavuar (kömür yıkama tesisi)" açılışı.

Zonguldak, Osmanlı zamanında, Kastamonu eyaletinin Bolu sancağına ve Ereğli *livasına* (ilçesine) bağlı "Elvan" köyünün (Bazı kaynaklara göre, "Gaca" köyünün) bir sahil mahallesiydi.

Bu yöre, bulunan yeni kömür damarları ve açılan yeni ocaklarla giderek bir şehirleşme hareketinin odağı hâline gelir. Anadolu'dan, kömür ticaretinin kokusunu alarak gelen Rum ve Ermeni unsurların da katılımıyla, Ereğli ve Zonguldak yöresinde ticaret hayatı hızla gelişir. Öyle ki, daha önce Ereğli livasına bağlı olan Zonguldak, 1896 yılında liva olur. Kömürün ekonomik değerinin daha iyi anlaşıldığı bu yıllarda, Zonguldak şehri hızlı bir gelişim sürecine girer, 1920 yılında “*mutasarrıflık*”, 1924 yılında *vilayet (il)* olur. Daha önce bağlı olduğu Ereğli de dâhil olmak üzere, Bartın, Safranbolu ve Devrek ilçeleri Zonguldak'a bağlanır 1924'de. Çaycuma ve Ulus ise, daha sonra, 1944 yılında bağlanacaktır.

İŞGAL YILLARI...

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmasından sonra, Zonguldak da düşman işgaline uğrayan illerimizden biri olmuştur. Fransa, “*Mondros Mütarekesi*”ne dayanarak, kendi çıkarlarını korumak gerekçesiyle, 8 Mart 1919 tarihinde Zonguldak'a asker çıkartır ve şehri işgal eder. Şehrimiz, 21 Haziran 1921 tarihine kadar, yaklaşık iki yıldan fazla Fransız işgalinde kalır.

Bu süreç içinde, *Ankara Hükümeti* ile irtibat sağlanarak, merkezde ve ilçelerde “*Müdafaa-i Hukuk-u Milliye*” cemiyetleri kurulur; milis kuvvetleri oluşturulur ve gemilerle Zonguldak limanına gizli olarak getirilen silâh ve cephanenin, Zonguldak halkının yardımları ve *Acılık Karakolu* aracılığıyla Ankara'ya ulaşması sağlanır. Ayrıca, tartıdan geçen kömürlerden ton başına 2 lira toplanıyor ve bu bağışlar, halkın verdiği giyim ve gıda yardımlarıyla birlikte Ankara'ya yollanıyordu.

Mustafa Kemâl ve Kuvay-ı Milliye hareketini desteklemek üzere Anadolu'da yayın hayatına atılan ilk gazete olan Kastamonu “*Açıksöz*” gazetesinin 22 Ocak 1921 tarihli sayısı, “*Zonguldak'a Mahsus Nüsha-i Mümtâze*” başlığıyla Zonguldak için bir özel sayı olarak yayımlanır. Bu gazetede, genç gazeteci *Tâhir (Karauğuz) Bey'in* Zonguldak'ı anlatan, koyu bir Osmanlıca ile kaleme aldığı, aşağıdaki sözlerle başlayan yazısı yer almıştır:⁴

“*Daha düne kadar küçük bir kaza merkezi iken, ehemmiyet-i iktisâdiye ve siyâsiyesi hesâbıyla (iktisâdi ve siyasi öneminden ötürü) âhiren müstakil liva hâlinde ifrağıyla (yakın zamanda bağımsız liva olmasıyla) daha ziyade kesb-i ehemmiyet eden (daha fazla önem kazanan) Zonguldak, Kanûnuvvel'in 30. gecesini (30 Aralık gecesini), emsâli nâmesbuk (benzeri görülmeyen) büyük bir tezahürata (gösteriye) sâhip oldu. Henüz kırk senelik bir hayat-ı mevcudiyete (yaşama) sâhip olan Zonguldak'ın sahife-i tarihinde (tarih sayfasında) böyle muazzam bir ihtifâle (törene), parlak nümayişlere (gösterilere) tesadüf edilemez. Denilebilir ki, bu zengin ve şairâne memleketin dibâce-i tarihinde (tarihinin başlangıcında) noksan olan tezahürat-ı milliye (milliyetçilik gösterisi) bu suretle ikmâl edilmiş (yerine getirilmiş) oldu.”*

21 Haziran 1921 tarihi, “*Zonguldak'ın Düşman İşgalinden Kurtuluş Günü*” olarak tarihe geçer. Son yıllarda, her yıl, aynı tarihte “*Zonguldak Karaelmas Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali*” etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.

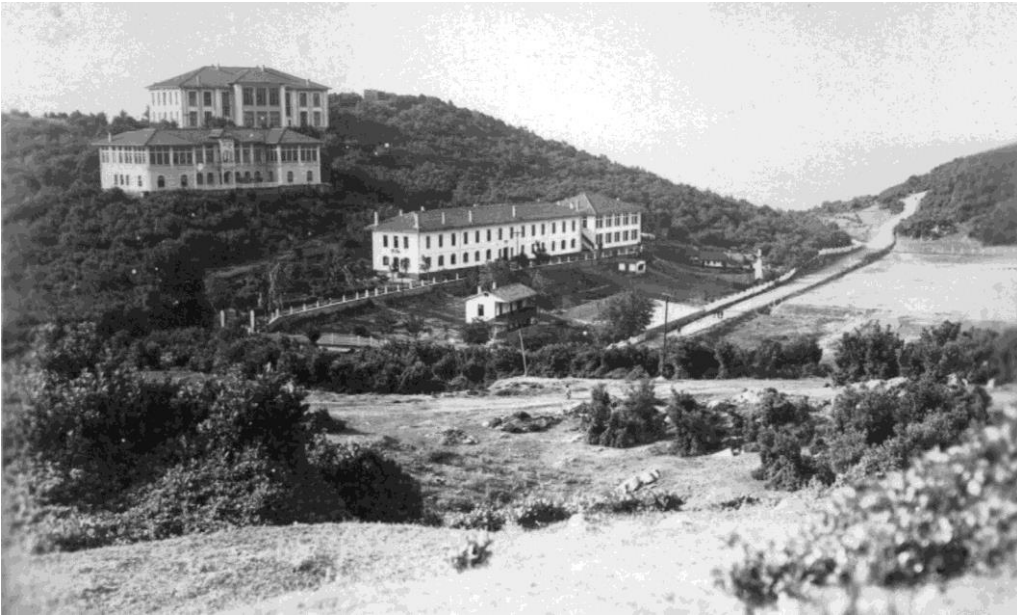
Fransız şirketinin, işgal yılları sırasında Zonguldak'a tipik bir koloni şeklinde yerleştiği söylenebilir. Şehrin en güzel yerinde, o günlerin tüm konforunu içeren bir *Fransız Mahallesi (Bugünkü Yayla ve Fener Mahallesi)* kurulmuş, ayrıca mahallenin ortasına bir kilise yapılmış ve iki papaz *mektebi (okulu)* açılmıştı. Diğer taraftan, ocaklarla çalışan işçilerle yakın temasta olan Fransız şirketi, bunun bilincinde olarak, işgal kuvvetlerinin halka karşı sert davranmamasını sağlamış, işgal süresince herhangi bir ciddî çatışma çıkmamıştır.

Zonguldak'ta Fransız (Şimdiki Yayla) Mahallesi (1908).

Ankara Hükümeti'nin 1921 yılında çıkardığı “*Havza-i Fahmiyye Amele Kanunu*” ile Zonguldak'ta gerçekleştirilen reform hareketleri, Cumhuriyetimizin kurulmasından sonra hız kazanmıştır. Örneğin, 1924 yılında açılan “*Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi*” bunlardan biridir. (Bu okul, 1931 yılına kadar 70 mezun verdikten sonra kapatılarak, yerine maden yüksekokulları açılacak ve 1948 yılında, yeni adıyla “*Zonguldak Maden Teknik Okulu*” olarak yeniden hizmete girecek, 1962 yılında ise İstanbul'daki “*Maçka Teknik Okulu*”na bağlanacaktır.)

Zonguldak Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi (1930).

İlklerden söz ederken, “Kömürspor’u unutmayalım. Kömürspor, 1924 yılında Zonguldak’ta “Karaelmas” adıyla kurulan ilk futbol kulübüdür; daha sonra, 1945 yılında “Kömürspor” ve 1966 yılında “Zonguldakspor” adını almıştır.

1924’de kurulan Zonguldak “Karaelmas” futbol takımı.

1966 yılında, Türkiye Birinci Futbol Ligi’ne çıkan Zonguldakspor, bu ligde uzun süre kaldıktan ve bazı başarılarla imza attıktan sonra, 1987 yılından sonra düşüşe geçmiştir. 2017 yılında 2. ligde mücadele etmekte olan takımımızı önümüzdeki yıllarda Türkiye Süper Ligi’nde görmeyi diliyoruz.

Zonguldak tarihine geçen günlerden biri de, 15 Şubat 1931’de görülen büyük fırtınadır. Bu fırtınada çok büyük hasar olur, gemiler batar, liman tesisleri harap olur, hatta dalgalar mendireğin üstünü aşar, Fener hizasına kadar yükselir. Üzülmöz Deresi taşar, şehri su basar, büyük bir felâkettir yaşanan. Günümüze kadar, yaşanan en büyük fırtınadır bu.

Büyük fırtınada Zonguldak Limanı (1931).

Zonguldak kömür havzasının tüm bölgeleriyle tam olarak devletleştirilmesi, ancak 1940 yılında gerçekleşmiş ve havza, bu tarihte kurulan “Ereğli Kömürleri İşletmesi” bünyesine alınmıştır.

Zonguldak kentinin Cumhuriyetimizle birlikte oluşan gelişimini ayrıntılarıyla anlatmak, ayrı bir yazı konusu olacak nitelikte. İsterseniz, biz burada sevgili Zonguldak’ımızın eski günlerine tekrar dönelim.

ANILARDA ZONGULDAK...

1936 yılında, zamanın ünlü yazarı Hüseyin Câhit Yalçın’ın (1875-1957), Zonguldak “Türk Kanadı” dergisinde çıkan “Zonguldak İntibâları (İzlenimleri)” başlıklı yazısı şöyle başlıyor:⁵

“Zonguldak’ı görmemiş İstanbulluların hayâlinde bu yeşil ve sevimli şehir, kömür tozları arasında kararmış sıkıntılı bir sima ile yaşar. Vapurumuz beni ilk defa Zonguldak’a yaklaştırdığı vakit, Boğaz’ın içinden kopmuş, fakat uzaklaştıkça daha büyümüş ve yeşillenmiş muhteşem bir manzara ile karşılaşınca, içime hayret ve sevinç hislerinin dolduğunu gördüm...”

Zonguldak, 1940’lı yıllar...

Zonguldak’ın usta kalemi İrfan Yalçın ağabeyimiz “İçimdeki Zonguldak” adını taşıyan kitabında ise şöyle anlatır Zonguldak’ı:⁶

“Kışın, hüznün ve yorgunlukla; ilkyazda, yağmurlara karışan kuşlar ve kuş sesleriyle; yazın, reçinenin ve güneşin kokusuyla; günde, baygın sarılar ve şuruplaşmış kırmızılarla dolup taşan bu orman kim bilir kaç kez alt-üst olmuş, kaç kez ölüp dirilmiştir? Ölen milyonlarca ağaç, ormanın olanca döküntüsü, bir gölge gibi akıp toprağın içine, kömürleşmiş, yüreği oldum olası didiklenecek olan sancılı bir kenti, Zonguldak’ı yaratmıştır. Nasıl üşüşürse bal damlasına karıncalar, öyle üşüşmüştür ona insanlar... Altı da, üstü de çalışanlarla dolu olan ve yalnız alnının teriyle yaşayan bu kent, ‘çiçeği köklerinde açan bir ağaç’ gibidir.”

Eski günleri anarken, ben de 1950’li yılların, bundan 70 yıl kadar öncesinin Zonguldak’ından, daha doğrusu çocukluğumu, gençliğimi geçirdiğim günlerden söz etmek isterim:

*Bir şehir bilirim,
Caddelerinden kömür trenleri geçen.
Ve o tatlı bahar günlerinde
Uzaktan gülümseyen...*

*Bilmeyenler bu kömür diyarını
Sanırlar her yanı toz, toprak...
Aslında öyle değildir
Memleketim Zonguldak! (*)*

Benim doğmuş olduğum ev, yâni bir zamanlar büyük dedem *Ahmet Ali Ağa'nın* Zonguldak çarşısı içinde yaptırdığı üç katlı ahşap ev, *Gazipaşa Caddesi'nin* en merkezî yerindeydi.

Şimdi yerinde *Ziraat Bankası* binasının yükseldiği o evin karşısında, *Evkafl Apartmanı*, *Mavi Köşe Pastanesi* ve *Ali Tat Pastanesi* bulunurdu (O yıllarda *İstanbul Pastanesi* henüz açılmamıştı). Bunların arasında bir berber dükkânı ve bir *Good Year* lastikleri satıcısı vardı benim bildiğim.

Hepsini çok iyi anımsıyorum; çünkü doğduğum ve çocukluğumu geçirdiğim bu evde, başımı pencere camına dayadığım zaman hep bunları görürdüm. Hatta okuma-yazma öğrenmeden, bu dükkânların tabelâlarındaki yazıları hecelemeye başlamıştım.

Gazipaşa Caddesi ve doğduğum ev. (1949)

(*): Bu kitapta, şairinin adı yazılmayan dizeler kitabın yazarına aittir.

Yanda bir küçük penceremiz daha vardı caddeye bakan. Oradan baktığımda, karşıma bir dışçı levhası çıkardı: “Hayati Dışçı.” Levhanın yanında küçük bir yazıyla dışçının soyadı yazardı: “Akgez.” Hayati Akgez’i yaşamımda hiç görmedim, tanımadım; ama bu tabeladan onu çok iyi biliyordum.

Evimizin cadde üzerindeki girişinde ise, bir manav (*Manav Sabri*), bir berber dükkânı (*Berber Sabri*), bir saatçi ve kapısının üzerinde kocaman harflerle “*Hakkı Ağabey*” yazılı bir bakkaliye ve şarküteri dükkânı vardı. Sonra, yanındaki binada, sinemacı *İsmail Hilâlcı*’nın yazıhanesi, bir ekmek fırını ve bir de eczane olduğunu anımsıyorum.

Biz, evimize arka taraftan girer, çıkardık. Arka tarafta (Eski adı *Nizam Caddesi*, şimdiki adı *Tâhir Karauğuz Caddesi* olan yerde), küçük bir bahçemiz ve babam Karauğuz’un 1936 yılında yaptırdığı “*Zonguldak Karaelmas Yazım-Basımevi*” yer alırdı. Bu bahçede, içinde ördeklerimizin yüzdüğü küçük bir havuz, bir su kanalı ve bir su kuyusu bulunurdu. Bu dar alanda ve yan taraftaki küçük yolda, çift kale maç yapardık mahalledeki çocuklarla...

Çarşı içinde, kapkara dumanları bütün çarşayı kaplayan lokomotiflerin ve kömür yüklü vagonların geçtiği iki demir yolu hattı vardı. Bu vagonların üzerinde, erkek ve dişi üreme organlarının tebeşirle argo karşılıkları yazılı olurdu genellikle. Çarşı içinde yeni büyümekte olan çoluk-çocuk ilk cinsiyet kültürünü bu yazılardan almışlardır.

Bazen şimendiferler çarşı ortasında durur, bembeyaz dumanlarıyla *istim (buhar)* bırakırlardı; onlar hareket edinceye kadar karşıdan karşıya geçilemezdi.

Zonguldak çarşısının klasik görüntüsü.

Bizim evin üst katları tamamen ahşap olduğundan, tren geçerken deprem olmuş gibi iyice sallanırdı. O kadar alışmıştık ki bu sallantılara, geceleri uykumuzda sâdece bir beşik etkisi yapardı, o kadar.

Yusuf Ziya Ortaç'ın aşağıdaki dizeleri sanki o ev için yazılmıştır:

*Dedemden yadigâr olan bu evi
Kışın fırtınası, yazın alevi
Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış.*

*Uzak hülyalara bazen dalar da
Düşünür, derim ki bu odalarda
Kim bilir kaç kişi oturmuş, yatmış?*

BİR ZAMANLAR ZONGULDAK ÇARŞISI...

1950'li yıllarda, bizim evden, Gazipaşa Caddesi'ne çıkıp Yeni Cami tarafına doğru yürürsek, sol tarafta *Bakkal İlyas*, *Kasap Mithat*, manifaturacılar, tuhafiyeciler, bir manav, bir helvacı, çeşitli dükkânlar, saatçi *Osman Gürdal*, *Philips Bayii Mehmet Hilmi Gürol*, fotoğrafçı *Ziya Aral* ve daha ilerde “*Yağcılar*” adını taşıyan, o günlerin AVM'si diyebileceğimiz büyük bir mağaza yer alırdı. Ondan sonraki yolun başında ise, kırtasiyeci *Nihat Yetman*. Daima gülen yüzüyle Nihat Abi'yi çok severdik ilkokul günlerimizde. Onun, 1 Ağustos 1954 günü olan büyük selde yıkıntı altında kalarak öldüğünü öğrendiğimizde çok üzülmüştüm.

Caddenin sağ tarafından yine aynı yöne doğru yürürsek, *Aşağıçarşı* denilen bir yol *Balikhâne* tarafına doğru sapar; yolun başında *Zaman Bakkaliyesi* bulunurdu. Yol ayrımında ise, kavru lan kahve kokusunun uzaktan bile burnumuza geldiği *Kurukahveci İsmail İpek*'in dükkânı. Daha ilerde de, *Mehmet Zeki Erman*'ın “*Mektepliler Pazarı*” karşımıza çıkardı. Mehmet Bey, güler yüzlü, beyaz saçlı, pembe yanaklı tonton bir adamdı; yanındaki yardımcısından bir şey istemeye çekinirdik, çünkü o da tam aksine, asık suratlı biriydi. Daha sonra, şehrin ilk sineması, *İsmail Hilâlcı*'nın “*Zevk Sineması*” vardı sırada. Tamamen ahşap, geride aileler için locaları olan ve bütün koltukları cilalı güzel bir sinemaydı orası. İlk *Tarzan* filmlerini, *Baytekin*'leri, afişlerinde “*36 kısım, tekmili birden*” yazan, bayıldığımız o kovboy filmlerini hep bu sinemada seyretmiştik çocukluğumuzda.

Bizim evden çıkıp, liman tarafına doğru yürüyelim bu sefer: Sağ kolda, terzi *Yekta*'nın, manifaturacı *Şeref*'in dükkânları, şehrin bütün bilardocularının uğrak yeri *Kristal Kahvesi* ve *Maden Dairesi* vardı. Daha ilerde ise bir bakkal dükkânı, adı: “*Bokoğlu!*” Bu ismi nereden, niçin almıştı, bilmezdik; sanırım ilginç bir kişiliği vardı bu adamın. Bu arada, fotoğrafçı *Mehmet Civelek*, ünlü *Taflan Kahvehânesi*, bir börekçi, biraz ilerde *Hacı Kerim*'in lokantası ve “*Nazif Aytan Kitapevi.*” Nazif Bey de bir trafik kazasında ölmüştü o yıllarda, fakat kitapevi uzun yıllar onun adıyla anıldı. Orası, şehrin bütün kitap meraklılarının bulunduğu bir yerdi sanki. Yabancı dergi ve kitaplar da satılırdı. Ne dergiler, ne romanlar almıştım oradan.

Liman tarafına doğru bu sefer sol kolda yürüyüp turumuzu tamamlayalım: Bu tarafta, Zonguldak şehrinin ilk özel bankası, *Şefik Kâmil Efes*'in “*Efesbank*”ı, şehrin ilk fotoğrafçısı *Nâzım Baysal* ve bir de *Tütüncü Rahmi* vardı anımsadığım. Aynı sırada, ilerdeki yıllarda *Garanti Bankası* açılmıştı; bir de şehrin ilk gece kulübü: “*Petek Kulüp.*” Ayrıca, gri renge boyanmış bir büyük kamu binası vardı: *İller Bankası*.

Daha ilerde, *Aksaray* denilen bir büyük binada “*Kız Sanat Enstitüsü*”; arka tarafında, *Çakaloğlu* apartmanı ve Zonguldak'ın ilk bilardo salonu: “*Çağlayan.*” Ön tarafta ise, *Hükümet Meydanı* ve bütün haşmetiyle *Atatürk* heykeli.

Eski hükümet binası anlatmakla bitmez, çok görkemli bir yapıydı. Arka tarafı, şimdi yerinde yellere esen, limandaki teknelerin uğrak yeri *iskele*ye kadar, içinde İsmet İnönü'nün heykelinin de yer aldığı yemyeşil bir bahçe ve park görünümündeydi. Bir de deniz tarafında kaydıraklarıyla, salıncaklarıyla bir çocuk parkı vardı, hep gittiğimiz...

Zonguldak'ın eski Hükümet binası ve Hükümet Meydanı (1954).

Hükümet Meydanı'nda, hafta sonu tatillerinin başlangıcı ve bitiminde bir askeri bando İstiklâl Marşımızı çalar, Gazipaşa Caddesi'nde trafik hemen durduğu gibi, bütün insanlarımız da hazır ol vaziyetinde durarak, göndere çekilmekte veya indirilmekte olan bayrağımızı saygıyla selâmlarlardı.

İskele, çeşit çeşit kayıkları, motorları, mavnaları, gelip giden yolcuları, eşya taşıyan hamalları, küfecileri, yüklenen veya yüklenmekte olan çeşitli mallarıyla devamlı olarak dolup taşan, insan kaynayan bir yerdi. Hele, *Anafartalar*, *Etrüsk*, *Tarı* gibi yolcu vapurları limana girmeyip açıkta demirlediğinde, yolcuları taşıyan sandalların iskeleyle yanaştığı günlerde...

Gemiler gelir, gemiler kalkar bu limandan.

Ay ışığı bilmeyen, güneşi görmeyenlerin

Alın teriyle işleyen gemiler...

İlhan Geçer

Gazipaşa Caddesi'nin, Hükümet binasının karşısındaki sağ tarafında, *İş Bankası*, *Madenci Maksut Çivi*'nin yazıhanesi, *Balkaya Pastanesi* ve daha sonra Belediye'nin yerleştiği *Zonguldak Halkevi* vardı. *Halkevi Sineması*, şehrin en yeni, en modern sinemasıydı o yıllarda. Daha ilerde, *Postahâne*, *Madenci Ali Barlı*'nın apartmanları ve limana doğru en sonlarda eski *belediye* binası yer alırdı. Limana doğru giden yolun başında, sonradan yıktırıldığını öğrenerek çok üzüldüğüm tarihî ve görkemli bir yapı yer alırdı: "*Sahil Sıhhiye Merkezi*."

Zonguldak anlatmakla bitmez; ben sâdece çocukluğumu geçirdiğim yakın çevreyi yazdım. Aslında, sâdece Gazipaşa Caddesi ve yan sokakları değil, yukarıya, tepelere doğru, *Hoştepe* ve *Rüzgârlımeşe*'ye kadar, bugünlerde betonlaşmış, ancak o eski günlerde her tarafı yemyeşil olan o alanlar bizim oyun sahalarımızdı.

Şehrin ilk yerleşim yerlerinden biri olan *Soğuksu* semtini pek bilmezdim. Sâdece, *Mehmet Çelikel Lisesi*'ne gidip geldiğimiz günlerde yürüyerek geçtiğimiz bir yerdi orası.

Büyük dedem Ahmet Ali Ağa'nın "*Aşağıki ev*" ve "*Yukarkı ev*" diye adlandırdığımız iki evini birleştiren *Ahmet Ali Sokağı* üzerinde, *Barlı* ailesinin çocuklarının, torunlarının evleri bulunurdu. Bu sokağın hemen başında, *İsmail Hilâlcı*'nın, içinde fiskiyeli havuzları, çiçeklerle bezenmiş su kanalları bulunan modern yazlık bir sineması vardı: "*Hilâl Sineması*". Bu sinemanın bahçesi, kışın koltukları kaldırıldığından, bizim top sahamız olurdu. Karlı kış günlerinde, Ahmet Ali Sokağı'ndan çarşı içlerine kadar şimşir ağacından yapılmış kızaklarımızla kaydığımız o günler artık çok gerilerde...

Yukarlardaki bahçelere, tarlalara kadar, ağaçlarından daha olmadan meyvelerini kopardığımız, düzlüklerinde top koşturduğumuz her yer bugün beton binalarla dolu olsa da, tatlı anılarımızdaki yerini halâ koruyor...

Hele çocukluğumu, gençliğimi geçirdiğim *Aşağıki ev!*..

*Bir ev vardı çarşının ortasında,
Üç katlı ve ahşap.
Tahtaları güneşten kavrulmuş,
Duvarları çatlak...*

*Simsiyah dumanlarıyla
Ciğerlere zehir taşıyan
Kömür trenleri geçirdi caddeden.
Ve o üç katlı ev
Deprem olmuş gibi sallanırdı,
O trenler geçerken...*

*Biz "Aşağıki ev" derdik o eve.
Artık her köşesi o evin
Sâdece hayâlimde...*

ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN ZONGULDAK ZİYARETLERİ

Zonguldak'la ilgili anılarımızdan, eski günlerin özleminden burada ayrılarak, şehrimizin unutulmayan günlerinden söz edelim isterseniz biraz. Örneğin, Atatürk ve İnönü'nün Zonguldak'a ilk gelişleri. İleride ayrıntılı olarak ele alacağımız bu konuyu şimdilik kısaca belirtmek isterim:

25 Ağustos 1931 tarihinde, *Ertuğrul* yatıyla İstanbul Boğazı'nda gezintiye çıkan Atatürk, ani bir kararla "*Zonguldak'a gidelim*" der. Ertesi gün, 26 Ağustos sabahı, saat 11.30'da Zonguldak'a gelirler. Yanında bulunan İktisat Vekili *Celâl Bayar* ile birlikte Üzülmüş kömür ocakları gezilir. Ancak, dönüş yolunda havanın bozması ihtimâli olduğundan, aynı gün saat

15.30'da İstanbul'a dönülür. Bu, onun Zonguldak'ı ilk ve son ziyareti idi. İsmet İnönü'nün ilk ziyareti ise, 11 Kasım 1935'de gerçekleşmiştir.

Atatürk Zonguldak'ta (26.8.1931).

İsmet İnönü ve Celâl Bayar Zonguldak'ta (11.11.1935).

KAYNAKLAR:

1. Ahmet Cevdet Bey, “Bolu Sancağı Salnâmesi”, Bolu, 23 Aralık 1916.
2. Basri Sıdal, “Türkiye’de Taşkömürünün İlk Bulunuşu”, Doğu dergisi, Sayı: 2, Zonguldak, Ocak 1942.
3. Hamit Kalyoncu, “Kömürde Açan Çiçek”, Pervaz Yayınları, Ankara, 2005.
4. Tâhir Karauğuz, “Zonguldak’a Mahsus Nüsha-i Mümtâze”, Açıksöz gazetesi, Kastamonu, 22 Ocak 1921.
5. Hüseyin Câhit Yalçın, “Zonguldak İntibâları”, Türk Kanadı dergisi, Zonguldak, 1938.
6. İrfan Yalçın, “İçimdeki Zonguldak”, Heyemola Yayınları, İstanbul, 2008.

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- Doğu Karauğuz, “Karaelmas’ın İlk Madencileri”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ekrem Murat Zaman, “Zonguldak: İnsan, Mekân, Zaman”, TMMOB Maden Müh. Odası Yayınları, Zonguldak, 2012.
- Tâhir Karauğuz, “Havzanın İstikbâline Bir Nazar”, Açıksöz gazetesi, Sayı: 154, Kastamonu, 8 Nisan 1921.
- Tâhir Karauğuz: “Zonguldak ve Kömür Bölgeleri Ad Bilgileri”, Doğu dergisi, Zonguldak, Sayı, 23, Ekim 1944.
- Tâhir Karauğuz, “Uzun Mehmet’ten Günümüze Kadar Türkiye’de Kömür”, Karaelmas Basımevi, Zonguldak, 1959.
- Tâhir Karauğuz, “Notlar” yazı dizisi, Şirin Ereğli gazetesi, Kdz. Ereğli, Eylül 1972.
- Tâhir Karauğuz, “55 Yılın Anıları” yazı dizisi, Türk Basın Birliği dergisi, 1973-1975.
- Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası, “Cumhuriyet’in On yılında Zonguldak Maden Kömürü Havzası”, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul, 1933.

BİR GENÇ KADININ MEKTUPLARI

TAVAN ARASINDAN ÇIKAN MEKTUPLAR

Eski evlerde tavan araları vardır. Buralara, belki bir gün gerekir diye, kullanılmayan eski eşyalar konulur; ancak yıllar geçtikçe bu eşyalar, orada *cirit atan* farelerin, örümcek ağlarının, toz kümelerinin arasında unutulur gider. Eski eşyalara meraklı olanlar bilir; böyle yerlerde saklanmış nice değerler vardır ki, gün ışığına çıkartıldığında şaşırır kalırsınız.

Ben de bunlardan biriyim. Bir gün, *şeytan dürttü* derler ya, teyzemin Zonguldak'taki evinin tavan arasına çıktım. 1907 yılında yapılan, ancak o tarihten beri asırlık bir çınar ağacı gibi ayakta kalan çok eski bir evdi burası. Tavan arasına, tahtalarını kurtlar yediğinden artık sallanmakta olan eski bir merdivene zorlukla tutunarak çıktım. Bir el feneri almıştım elime; bir, iki fare beni görünce ortalıktan kayboldu. Etrafı biraz karıştırdıktan sonra, üzerindeki örümcek ağlarını ve tozları temizlediğimde *rustik* tarzda yapılmış eski bir büfe çıktı karşıma. Büfenin çekmeceleri doluydu, çok kullanılmış eski çatal, kaşıklar, mutfak eşyaları ve bunun gibi şeyler...

Ancak, bir çekmeceyi açtığımda şaşırmadım diyemem; bu çekmecede, bizim *Eski Türkçe* dediğimiz Arap harfleriyle basılmış, fasikülleri nerdeyse birbirinden ayrılmaya yüz tutmuş eski birkaç kitap ve çok eski bir teneke çikolata kutusu vardı. Kutunun kapağında, önündeki deniz manzarasına bakan bir kadın resminin üzerine yazılmış "*Elit*" yazısı görülüyordu; yan tarafında ise, "*Elit Çikolata Bonbon ve Karamela Fabrikası*" yazıyordu.

Kutuyu açtığımda, içinden Eski Türkçe yazılmış, 35-40 kadar mektup çıktı. Kutuyu ve kitapları alıp, büyük bir merakla Ankara'daki evime getirdim, ancak nedense bir süre elimi sürmek aklıma gelmedi...

Daha sonraları, bir gün, çekmecemde o kutuya ve mektuplara rastladım. Sanki bana, "*Artık zamanı gelmedi mi, beni oku!*" diye bakıyorlardı. Eski Türkçe okumayı bilmiyordum, ancak sayılardan haberim vardı. Tarihlerine bakarak, o mektupların 1917-1922 yılları arasında yazılmış olduğunu anladım. 1990'lı yıllardaydık; annem sağdı ve Eski Türkçeyi iyi bilirdi. Ona, "*Anacım, şu mektupları bir okuyuver, bakalım ne diyor?*" dedim ve böylece mektuplar ortaya çıkmaya başladı.

Ben, anne tarafı Boşnak bir aileden geliyorum. Mektuplar, ailemizin çok yakını olan bir genç kadından, *Suphiye Drakovic*'den, teyzem *Mukadder Velovic'e (Sıdal)* hitaben yazılmıştı. Çok geniş bir kültürel zenginlikle yazılmış olan bu mektuplara geçmeden önce, sizlere biraz *Suphiye*'den, genç yaşta aile baskısıyla evlendirilen ve oğlunun doğumundan 3 ay sonra, 23 yaşında hayata veda eden bu genç kadının trajik yaşamından söz etmeliyim:

“DRAKOVIC”LER

Suphiye'nin babası *İbrahim Drakovic* bir Boşnak'tı. Adriyatik denizi kıyılarındaki Karadağ'ın denize açılan kapısı sayılan *Bar* kazasının *Tudemil* mahallesinde yaşardı. İyi, güzel bir memleketleri vardı, mutluydular; ancak 19. yüzyılın ilk yarısında, Karadağlı Sırplar ve Hırvatlar, Müslüman Boşnakları o yörede istemediler; köyleri ve kasabaları bastılar, toplu katliamlar yaptılar. Bunu gören Boşnaklar da silahlandılar; karşılıklı çatışmalar başladı, kan gövdeyi götürüyordu...

Hırvat çetelerine karşı direnen gençlerden biri de, Suphiye'nin babası İbrahim'di. İbrahim'in teyze oğlu, Hırvatlar tarafından öldürülmüş, o da intikam almak üzere ant içmişti. Kendi örgütünü kurdu ve var gücüyle çatışmalara katıldı. Öyle ki, bir çatışmada esir düşüp bir Hırvat kalesine hapsedilen bir Osmanlı subayını, kaleyi örgütüyle basıp kurtarması büyük olay oldu. Şimdi bütün Hırvatlar İbrahim'in peşine düşmüş, onu arıyorlardı. Yakalanırsa ya hapislerde çürüyecek ya da idam edilecekti.

Karadağ o yıllarda bir prenslikti, savaşlar bir tarafa ekonomik zorluklar içindeydi. İbrahim'in iki yakını, *Ahmet Ali* ve *Edhem*, bu zorluklardan kurtulup kendilerine yeni ufuklar aramak üzere 1850'li yıllarda Osmanlı'ya gelmiş, kömür ocaklarında amele olarak uzun yıllar çalışmış ve bu işin her türlü eziyetine katlanarak sonunda varlık sâhibi olmuşlardı. İbrahim'e "Sen de gel" derler, "Bize katıl!"

Hırvatların tüm Karadağ'da aradıkları İbrahim, sonunda atlar bir gemiye, önce *Bari (İtalya)*, sonra İstanbul, Zonguldak derken sonunda dayısı Edhem'in yaşadığı *Amasra*'ya varır; orada kendine yeni bir hayat kurar.

Bir süre sonra, kendisine Karadağ'dan bir gelin gönderilir: *Hanife*. Evlenirler ve dayısı Edhem Ağa'nın, Amasra'ya 4 kilometre uzaklıktaki *Tarlaağzı*'nda bulunan kömür ocağının yanındaki evine yerleşirler.

Edhem Ağa'nın burada tarla ve bahçeleri vardır. İbrahim, onun her işte yardımcısı olur, özellikle tarla, bahçe işlerini üstlenir.

Mutlu bir evlilikle birlikte üç çocukları olur: Sırasıyla, kızları *Muzaffer*, *Suphiye* ve de *Celil*. Ancak, hüzün dolu günler onları beklemektedir. Önce, Muzaffer şiddetli bir grip salgını sonunda 18 yaşında yaşamdan ayrılır. Sonra da Suphiye, 23 yaşında...

Çok genç yaşta yaşamdan ayrılan Suphiye'nin hayatı, birçok yazıya, hatta romana konu edilecek kadar sıra dışıdır. Bunu, onun yazmış olduğu, o teneke çikolata kutusundan çıkan mektuplarından anlıyoruz.

Okumaya meraklı, doğaya âşık, ince ruhlu, sevecen bir genç kızdı Suphiye. Amasra'da, tek derslikli *İnas Mektebi'nde (Kız İlkokulu'nda) Hâfıza Hanım* adındaki hocasından iyi bir eğitim görmüş, duygularını, iyi bir yazı ve dil becerisiyle, akıcı ve de güzel bir anlatımla yazmasını bilmişti o mektuplarda.

Üstelik günümüzden 100 yıl kadar önce yazılmış olan o mektuplar, o eski günleri anlatan birer belgesel değeri taşıyor artık.

Suphiye'nin akrabalarının bir kısmı Amasra'da, bir kısmı ise Zonguldak'taydı. Sık sık iki tarafa gidiliyor, geliniyordu. Suphiye, bu görüşmeler sırasında kafasına çok yatkın bir arkadaş buldu: *Ahmet Ali Ağa zâde Mustafa (Barlı) Efendi'nin kızı Mukadder*.

Öyle bir dostluktu ki bu, sanki birbirleri için yaratılmışlardı; birlikte oldukları zamanlar vaktin nasıl geçtiğini bilmezlerdi. Her ikisi de deli gibi edebiyat meraklısıydılar; bahçelerde bir ağaç gölgesi bulduklarında, zamanın ünlü Türk romanlarını, Rus ve Fransız klasiklerinin Osmanlıca çevirilerini büyük bir hazla okurlardı. Hem de biri okuyor, öbürü dinliyor, okuyan yorulunca sırayı diğeri alıyordu.

MEKTUPLAR BAŞLIYOR

Ayrı kaldıklarında ise, bu dostluk mektuplara döküldü tabii. Örneğin, 3 Nisan 1917 tarihinde yazdığı mektubunda şöyle diyordu Suphiye:

“Ah kardeşim! O Zonguldak’tan çıkıp da (vapurla) Kilimli’ye doğru geldik. ‘İşte Kilimli’ dediler. Kilimli’ye baktım, bir de arkamı döndüm. ‘Ah Zonguldak ah! Nerde kaldınız?’ diye kendi kendime ağladım. Hem de hakikaten ağladım. Sâde orada değil, Tarlaağzı’na gelinceye kadar. Ne diyeyim Mukadder, fukara ablanız ağlamasın da ne yapsın?”

Suphiye Drakovic ve kardeşi Celil.

Mukadder Velovic (sağda) ve kardeşi Hâcer.

Tarlaağzı güzel yerd, iyi yerd, ancak dağ başıydı. Böyle bir yerde yaşayan bir genç kız neler düşünür? Aynı mektubun devamında şöyle diyor Suphiye:

“Dün mektuplarınız elime geçti. Okudum, ağladım; okudum, ağladım. Burada çok sıkıldım; seni arayamıyorum, Celil yok, evdekilerin hepsi korkak. Sanki her tarafımızı caniler sarmış. Akşam olurken hepimizi bir korku kaplıyor. Doğrusu, tariften âcizim kardeşim. Siz olsaydınız, ut, şarkı gider idi.”

Çok hassas, ince ruhlu bir genç kızdı Suphiye. Öyle ki, Tarlaağzı bahçelerinde doğanın bin bir türlü güzelliği karşısında çok etkilenir, içindeki yaşam sevgisiyle gözlerinin yaşarmasını önleyemezdi bir türlü.

Suphiye'nin 3.4.1917 tarihli mektubu.

Sevgili arkadaşı Mukadder'in, birkaç yıl sonra nişanlandığı haberi geldiğinde yine öyle olmuş, bu sevincini 22 Ağustos 1922 tarihli mektubunda şöyle yazmıştı:

“Bir zarf dolusu mektubunuzla üç kutu şekerinizi aldık; ‘Mukadder nişanlandı’ dediler, hepsi memnun oldular, tabii ben de. Hepsinden evvel, bu benim kalbimde uyanmıştı. Benim için ağlamamak kâbil olmadı. Ağladım... O saniye, ruhumda neler, ne lezzetler hissettim. Bütün mâzimiz bir sinema şeridi gibi gözümün önünden geçti.”

Gün geldi, 1920 yılında 22 yaşına gelen Suphiye'yi artık evlendirmeli diye düşündü aile. Damarlarında Arnavut kanı taşımakta olan Orman Memuru *Sâlih Efendi*, Suphiye için iyi bir kısmet olabilirdi. Bir gün, aile meclisi toplandı; Suphiye'nin fikri bile alınmadan, Sâlih Efendi ile evlenmesinin uygun olacağı kararı verildi.

Sâlih Efendi böyle bir aileye damat olmaktan memnundu tabii, Suphiye ise bu evliliği hiç mi hiç istemiyordu. Buna rağmen, fazla vakit geçirilmeden iş oldubittiye getirildi; 11 Eylül 1920 tarihinde Suphiye'ye söz kesildi, peşinden nişanı da yapıldı. O tarih, Suphiye'nin tüm yaşamını altüst eden bir kırılma noktası oldu.

Suphiye Drakovic

Suphiye, nişanını, 20 Eylül 1920 tarihinde Mukadder'e yazdığı mektupta şöyle haber vermişti:

Mukaddercğim, 24 Mayıs 1334 (1918) tarihinden bugüne kadar size takdim ettiğim mektupları şimdiden sonra ayrı bir yere, bugünden sonra yazacağım mektupları da ayrı bir yere koy. O evvelki mektuplarımız, emin ol kardeşim, en tatlı, en sevimli geçirdiğimiz zamanlar. Onlarda unutulmayacak hâtıralar, çocukluk günlerimiz var. Ben o mektupları hiçbir zaman kaybetmeyeceğim. Ben artık hayatımın ikinci hazzına hamlemi atıyorum. Teşrinievvel 1336'dan (Eylül 1920'den) beri bir başkasının oldum. Şimdiye kadar pederimin ismiyle, 'Celil'in hemşiresi' ismiyle söylenirdim; şimdiden sonra onun ismiyle anılıyorum. Ah o geçirdiğimiz tatlı zamanlar, güzel günler... Evet, o günler hayatımın bir sahifesi. Yukarıda yazdığım gibi, 11 Teşrin Evvel 1336 tarihinde, benim hayatımın o sevimli sahifeleri bir daha açılmamak üzere kapandı. Kalbimde yalnızca onların sevimli hâtıraları kaldı. Kardeşim, emin ol, bu mektubumu size gözyaşlarıma boğularak yazıyorum. Şimdiye kadar size yazdığım

mektuplar başka idi, bunlar da başka. Hatta kendim bile başkalaştım. Kendimi evvel emirde yabancı görüyorum. Bütün eşya bana yabancılığımla ihtar ediyor zannediyorum. Ben, 'Eh bu benim ebeveynim, beni sevmiyorlar da veriyorlar' sanıyorum. Ebeveynime muhtasar (kısa) bir zaman misafiri oldum."

Ebeveyninin onu sevmediğine hükmedecek kadar şaşkına uğrayan bu ince ruhlu genç kız olanları bir türlü anlayamıyor, içini ancak sevgili arkadaşı Mukadder'e dökabiliyordu. Babası öleli 10 yıl olmuştu; bir tek anacığı vardı, onun da sesi pek çıkmazdı, bir de yakınları Edhem Ağa ailesi. Ancak, onlar çoktan kararlarını vermişlerdi; çaresiz evlenecekti, başka ne yapabiliirdi? Artık ne zaman evdekilerin yüzüne baksa, bu evden bir süre sonra ayrılmak zorunda olduğunu düşünüyor, bu da üzüntüsünü bir kat daha arttırıyordu.

Bu duygularını, aynı mektupta şöyle dile getirmişti:

"Onlarla konuşurken baktım, baktım, o minimini ailemin içinden ben çıkıp gidiyorum. Tahammül edemedim; kaçtım, gittim, yazlık odada biraz ağladım. Celil'in farkına varmaması için yüzümü yıkadım, tekrar yanlarına gittim. Celil, bana hitaben, 'Suphiye, sen buraya geleli beri ben daha uda elimi atamadım' dedi. Validem de, 'Udun telleri hep koptu, matemli bir hâle geldi' dedi. Mukadder, tahammül edebilirsen et, kendimi zor zapt ederek yanlarından kaçtım, ağladım."

27.12.1920 ve 29.1.1921 tarihli mektuplarında ise şunları yazmıştı Suphiye:

"Düşünüyorum, düşünüyorum da Mukadder, ben bu dünyada mesut olamayacağım. Ben, teehhüle (evlenmeye) hevesli bir kız değilim. Ben daima okumalıyım, emirden emire geçmemeliyim. Aman Mukadder, dünyada her şeyden vaz geçmeli; ölmek en iyi şey; her şeyi bırakmalı, çıkmalı, gitmeli... Burada sâdece senin tahassürünle (hasretinle) doluyum. İşte böyle, günlerim zor geçiyor. Şimdi sizlerden, o tatlı günlerden ne kadar uzağım; o sevimli günler bir daha avdet etmemek üzere uzaklaştılar, değil mi? 'Kalem dert ocağının maşasıdır' derler. Hakikaten öyle şefkatli, ne büyük bir arkadaş. Nasıl, hemfikiriz, değil mi?"

Daha sonra, 7 Şubat 1921'de şunları yazmış Suphiyecik:

"Sizden ayrıldığım için azap içinde yaşıyorum, ruhum sıkılıyor Mukadder! Daha fazla yazarsam, ağlamaktan kendimi zapt edemeyeceğim herhâlde. Muhabbetimi hissedersiniz değil mi? Bensiz nasıl olursanız, benim de nasıl olduğumu zahmetsiz anlarsınız."

Mektuplar devam ediyordu. Evlilik kısıkcının içine hapsedilmiş genç kız, evleneceği gün yaklaştıkça, sâdece sevgili arkadaşına yazdığı ve ondan aldığı mektuplarla belki biraz ferahlıyordu.

İşte 26 Şubat 1921 tarihli mektubu:

"Mukaddercğim, artık bütün bütün yolcu kıyafetine girdik. Her ne kadar 'Bayramdan sonra olsun' diye yalvardı isem de, 'Biz mutlaka Ramazan'dan evvel sözü verdik, kabil değil, gideceksin' dediler. Burada nihayet 1,5 aylık misafirim. Fazla kalamıyorum, bırakmıyorlar; ne kadar çok yalvardımsa da katiyen kabul etmediler."

Suphiye, ailesinden, yaşamının en güzel günlerini geçirdiği Tarlaağzı'ndan, Amasra'dan, evlendirilmek üzere âdeta koparılışını, evliliğine kısa bir süre kala Mukadder'e yazdığı 21 Mart 1921 tarihli mektubunda gözyaşları içinde şöyle dile getirdi:

“Bu mektubum size son! Artık bundan sonra, hem de pek başka bir fikirle hiç görüşemeyeceğiz. Yalnız, mâzinin (geçmişin) tatlılıklarını teemmül edeceğiz (düşüneceğiz), öyle değil mi? Ben ebeveynime ancak 20 günlük misafirim. Hiç istemediğim o gün, başka senelerimden, başka aylarımdan daha evvel zuhur etti (ortaya çıktı). Mukadder! Ben her gün ağlıyorum. Her şey bana garip görünüyor. Sabaha karşı horozlar ötmez mi, bana ne kadar garip geliyor. Nebile ablama diyorum ki, ‘Bilseniz şu horozların ötmesi ne kadar garip, şu güneşin şevki ne kadar soluk, rüzgâr ne kadar hazin, dağlar, başka her nereye bakmış olsam, neyi işitmiş olsam hep garip, her şeyde bir hüznün var...’ Nebile ablam beni Amasra’da bırakıp Tarlaağzı’na gitti. Gitmek istedim, götürmediler, çok fena oldum. Gidip de hasretle Tarlaağzı’na bakacak, ağlayacak idim. Son olarak oralarla vedalaşmak istiyordum; hayvanatın sesini işitmek, gidip gelmelerini, tabiatı (doğayı) son defa olarak teessürle (üzüntüyle) görmek istiyordum. Bu tatlı emelime mâni oldular. Sabırsızlıkla yolunuza bakıyorum. Bu tatlılıklara ebediyen elveda!”

Suphiye'nin gelinlik resmi.

Jean-Jacques Rousseau'nun, "Beraber ağlamaktaki tatlılık kadar hiçbir şey kalpleri birbirine bağlamaz" sözü sanki Suphiye'nin iç dünyasını anlatmak için söylenmişti. O da, sevgili arkadaşı Mukadder'e, "Sizden başka bana tatlı tatlı ağlayacak kimse yok. Siz doğrudan doğruya benim fikrimle bana ağlarsınız" diyerek onu düğününe çağırıyordu.

Bütün samimiyetlerine rağmen, mektuplarında birbirlerine "Siz" diye hitap etmeleri ilginçtir, belki de okudukları Fransız klasiklerinden etkilenmişlerdir.

EVLİLİK

Çâresiz evlenilecekti; ne yazık ki büyükler böyle istemişti, artık dönüşü olmayan bir yola girilmişti. Son mektuplarını, "*Bikes (Kimsesiz) Suphiye*" diye imzalayan Suphiye ile Salih Efendi'nin düğünleri 10 Nisan 1921 tarihinde gerçekleşti. Düğün, damadın, Bartın *Orduyeri*'ndeki yeni evinde yapıldı. Sevdiği yerleri geride bırakan Suphiye artık Bartınlı bir gelin olmuş, hiç istemediği bir yaşama adım atmıştı.

Celil (Tamer) Efendi

Onun apar topar gönderilişi, kardeşi Celil'in de canını çok sıkımişti. Büyük hüznler yaşayan Celil, düğünden tam bir ay sonra, 9 Mayıs 1921 tarihinde Mukadder'e yazdığı bir mektupta bu üzüntüsünü şöyle dile getirdi:

“Mukadder, mektubunuzda Suphiye namına tezyin ettiğiniz (süslediğiniz) satırları okurken ağladım. Dünyada her şeyden kıymetli, hatta canımdan muazzez (aziz) hemşiremin iftirakı (ayrılığı) beni pek düşündürüyor. Düğünden falan bahsolunurken, emin olunuz, muhitimi ağlamakla neşelendiriyorum. Hele biçare sen! Onu kapıdan yabancılar eline teslim etmeliğim ilelebet (sonsuz kadar) hatır ve hayâlimden zail olmayacaktır (çıkmayacaktır). Sizin o sevgi ve muhabbetinize ise, vallahi 'Allah görmüş' diyesim geliyor.”

Suphiye evlenmiş, yeni bir yaşama başlamıştı, ancak mektuplar devam ediyordu. Örneğin, 21 Temmuz 1921 tarihli mektubunda şunları yazmıştı Mukadder'e:

“Şimdi kardeşim, ben Bartın'ın köşelerinde kimsiz, kimsesiz oturuyorum. Ancak, mâzinin tatlılıklarıyla lezzetyâb oluyorum. O günlerimi, bugünlerimi düşünüyorum da, o vakitler hürriyetim elimde, şimdiyse kafese kapatılmış, hürriyetinin lezzetinden mahrum kalmış bir kuş gibiyim.

Suphiye Drakovic

SOLGUN BİR GÜL GİBİ...

Bugünlerden 100 yıl kadar öncesinin günlük hayatını, sosyal yaşamını ve kültür dünyasını çok iyi yansıtan ve de iyi bir kalemle yazılmış olan bu mektuplar hep devam etti ta ki 9 Eylül 1922 tarihinde Suphiye'nin oğlu *Fethi* doğuncaya kadar.

Bir oğlu olmuştu, belki de hayatındaki ilk mutluluğu yaşadı o gün. Ancak, kader buna da razı olmadı. Doğumun kırkıncı gününde başlayan bir kanamayı, ne hekimler, ne de başkaları durduramadılar.

Evlenmekle dalından koparılmıştı. Dalından koparılan bir gül solmaya mahkûmdu. O da bir gül gibi kısa sürede sararıp soldu ve oğlu 3 aylıkken, 1922 yılının soğuk bir Aralık günü yaşama veda etti.

23 yaşındaydı, sanki ölmek istemişti...

*Eğilip alıyorum...
Solgun bir gül oluyor dokununca.
Behçet Necatigil*

Geriye sâdece yaşlı bir aile, annesini hiç tanımamış olan oğlu *Fethi* (1922-1972) ve Mukadder'e yazmış olduğu mektuplar kaldı.

Ancak, bu öykü burada bitmedi. Yıllar sonra ilginç bir şey oldu: Suphiye'nin oğlu *Fethi*, Mukadder'in kızı *Ayten*'i (1926) sevdi, evlendiler. Suphiye ile Mukadder, bu evlilikle, yarım kalan muhabbetlerini sanki sürdürmek istemişlerdi...

Suphiye ile Celil'in elimizde kalan fotoğrafının arkasında, Celil kendi el yazısıyla şunları yazmış o eski günlerde:

*Gitti görmeden gonca gülünü nazlı elinde,
Bitiyor çiçekler yazık şimdi o solgun teninde...*

KARADAĞLI İKİ MADENCİNİN ÖYKÜSÜ

İNCİVEZ MEZARLIĞINDA BİR MEZAR TAŞI

Zonguldak'ta, eski Kozlu yolu üzerinden İncivez tarafına doğru gidilirken, yolun sol tarafında eski bir mezarlık görülür: “İncivez Mezarlığı.” Bu mezarlığın yolun hemen kenarındaki köşesinde, tarihî, eski bir mezar vardır. Eski Türkçe ile şunlar yazılıdır bu mezarın baş tarafında:

“İşkodra Vilayeti'ne mülhak (bağlı) Bar Kazası'nın Togamil Mahallesi'nde tevellüd (doğma) ve burada ikmâl-i hayata müstahak eden (hayatını geçiren) fukaraperver (yardımsever) ve hayır, hasenatsever (iyiliksever) madenci El-Hac (Hacı) Ahmet Ali Ağa'nın ruhuna rıza illah-i teala (Tanrı rızâsı için) el-fatihâ.”

18 Kanunevvel (Aralık) 1323 (1907)

Mezarın ayakucundaki kitabede ise, şu dizelerin yer aldığı görülür:

*“Genç iken girdim şu madene, oldum ihtiyar!
Elli beş sene (madende) eyledim sıhh-ı balığ (sağlıklı yaşadım),
Ceher! (Günyüzü görmeden)*

*İrfânı (Her şeyi) madende izhar eyledim (madende öğrendim).
Hâsıl ettim yeryüzünden hayli .....
Oldu tevfik-ül hayr .....
Çok zaman evvel ..... oldum kâmkâr (bahtiyâr),
Şimdi hakir (değersiz) ..... ettim (oldum) sual-i terk ile,*

*Maksadım ancak cemâli (güzeli) Hazreti .....
Zât-ı kerîm olanlardan ..... (isteğim) budur:
Eylesinler ruhuma bir fatiha benden sonra.*

27 Zilhicce 1325 (1909)

Bir yüzyıldan fazla Karadeniz'in ünlü poyrazından etkilenecek bazı yerleri silinmiş olan bu dizelerde, Zonguldak kentinin ilk madencilerinden Ahmet Ali Ağa, “Genç yaşta girip 55 yılımı geçirdiğim madende, gün yüzü görmeden çalıştım, her şeyi madende öğrendim” diyor.

Maden işçiliğinin en ağır koşullarının yaşandığı o eski devirlerde, sabahları gün ağarmadan ocağa girip, akşamları gün batımından sonra, gün yüzü, güneş yüzü görmeden ocaktan çıkan, nerdeyse tüm yaşamını bu işe adayan bu adam, büyük bir azimle, sebatla, sabırla, aklıyla, bileğinin gücü ve de alınının teriyle yıllar sonra emeklerinin karşılığını alıyor, maden ameleliğinden yükselip maden sâhibi oluyor. Bunun için, Zonguldak yöresinde, ona, “Kömür damarını en iyi koklayan adam” diyorlar.

Yukardaki “ceher” sözcüğü, “Nasıl olmuş da, Ahmet Ali Ağa binlerce amelenin içinden sivrilip Zonguldak şehrinin en varlıklı kişilerinde biri olmuş?” diyerek dudak bükenlere verilen en iyi cevaptır. 1 yıl, 5 yıl, 10 yıl değil, tam 55 yıl güneş yüzü görmeden maden

ocağının o zifiri karanlık dehlizlerinde çalışmak ne demek? Buna dudak bükenler, bırakın o uzun süreleri, acaba yarım saat kalabilirler mi maden ocağının o acımasız koşullarında?

Ahmet Ali Ağa'nın İncivez Mezarlığı'ndaki kabri.

“TOGAMİL” DİYE BİR YER...

Ahmet Ali bir *Boşnak*'ti. Adriyatik kıyılarındaki Karadağ'ın Bar kazasının, haritalarda *Tudjemili* veya *Tudemili*, halk ağzında ise *Togamil* denilen bir mahallesinde 1830'lu ve 1840'lı yılların arasındaki bir tarihte doğdu. Onun doğum tarihini, birkaç yıl hatayla 1835 yılı olarak belirlememiz doğru olacaktır.

1907 yılında Zonguldak'ta yaşamdan ayrılan Ahmet Ali, 72 yıllık ömrünün 55 yılını Zonguldak ocaklarında geçirdiğine göre, demek ki memleketinden ayrıldığında 17-18 yaşlarında imiş.

Onlara “*Velovicler*” derlerdi Togamil'de; babasının adı *Alija (Ali)*, annesinin adı *Ayişa (Ayşe)* idi. Alija Velovic'in üç kardeşi vardı: *Hasan*, *Ayişa (Ayşe)* ve *Fatima (Fatma)*. İyi birer Müslüman olan Alija ile Hasan birlikte Hacca gitmişler, hacı da olmuşlardı.

Boşnaklar çoğunlukla Bosna-Hersek'te, Balkanlarda ve Sırbistan ile Karadağ arasındaki *Sancak* bölgesinde yaşarlardı.

Tüm Karadağ, 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı egemenliğine girmiş iken, birkaç asır sonra önce Sırlar, sonra Hırvatlar çeteler kurup, “*Türko*” dedikleri Müslüman Boşnaklara saldırmaya başladılar. Çaresiz kalan Boşnaklar da silahlandılar, bu saldırılara karşı koymaya çalıştılar. Büyük çarpışmalar ve katliamlar olmaktaydı...

Öykümüzün geçtiği 1850’li yıllarda Karadağ bir prenslikte ve burada *Prens I. Nikola Petrovic* hükümrانlığını sürdürmekteydi. Ancak o yıllarda Karadağ Prenslığı büyük ekonomik sıkıntılar içindeydi; ülkede çıkan karışıklıklar yüzünden çok zor günler geçirmekteydi, halk yoksulluk çekiyordu...

O SIRALARDA ZONGULDAK...

Zonguldak yöresindeki kömürün varlığının 1830-40’lı yıllarda saptanmasından sonra, Sultan Abdülmecit’in 1848 yılında çıkardığı bir fermanla, buradaki kömür ocaklarının işletimi, çoğunluğu Osmanlı uyruğundaki İngiliz bankerlerinin oluşturduğu “*The Coal Company (Kömür Kumpanyası)*” adlı bir şirkete verilmişti.

Böylece İngiltere, yıllık 30,000 kuruş ile tüm havzanın işletimini kiralayarak, kömür havzamıza giren ilk emperyalist güç oluyordu.

Ancak, bu ocakların işletimi için, toprağın yedi kat dibine inip ölüme karşı direnecek, karanlık dehlizlerdeki kömürü yerinden sökecek işçiler gerekiyordu. Yörenin köylüleri yoksuldular, ekmek parası için her şeye katlanırlardı, ama maden ameleliği zor işti, deneyimsizdiler...

Bunun üzerine, İngiliz şirketi, yöredeki köylerden topladığı insanlardan beklediği verimi alamayınca, bu işe deneyimli insan gücü sağlamak üzere, Hırvatistan ve Karadağ’a yöneldi. O sırada ekonomik zorluklarla boğuşan Karadağ’da birçok genç bu işe heveslendi tabii. Bunların arasında, *Ahmet Alija (Ali) Velovic* de vardı.

Aslında Ahmet Ali, çevredeki bir maden ocağında aylarca çalışmış ve bu işi öğrenmişti. İngiliz şirketi onu hemen listeye aldı ve uzun bir deniz yolculuğundan sonra, Kozlu’daki ocaklarından birine gönderdi.

Kozlu’ya gitmek üzere bindiği gemi *Stari Bar (Eski Bar) Limanı’ndan* uzaklaşırken, tüm sevdiklerini ve doğup büyüdüğü memleketini geride bırakan Ahmet Ali için hasret günleri başlamıştı artık...

*1850 yılları...
Bir eylül sabahı...
Bir gemi ayrıldı Bar Limanı’ndan.
İçinde Ahmet Ali vardı
Ve umutları...*

Ahmet Ali’nin gemisi Zonguldak’a vardığında, ormanın denizle birleştiği bu koyda, dumanı tüten birkaç kulübeden, tahta iskeleye yanaşmış bir-iki tekneden ve usul usul akan bir dereden başka hiçbir şey yoktu.

KOZLU YILLARI...

Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında, Zonguldak kömür ocaklarının yönetimi, bu savaşta müttefikimiz olan İngiltere'ye bırakılmıştı. Savaşa katılan İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin kömür ihtiyacı bu yöredeki ocaklardan sağlanmaktaydı.

İşte Ahmet Ali'nin buralara gelip Kozlu ocağında ameleliğe başlaması da tam bu yıllara rastlıyordu.

Bugünün maden ocaklarının bile ne kadar güvensiz koşullarda çalıştırıldığını, bu ocaklarda yitirdikleri evlâtlarının acısını çeken Zonguldaklılar iyi bilir. Bir de bugünden 180 yıl kadar öncesine gidip, onların nelere katlandıklarını, ne eziyetler gördüklerini bir düşünün. Örneğin, doğru dürüst yatacak yer, yıkanacak su bile verilmez; yerlerde sabahlarlar ocağın yorgunluğu ve kömür tozuna bulaşmış pisliği içinde. Sağlık şartları çok kötüdür, sıtma, tifo, tifüs gibi hastalıklar çok yaygındır ameleler arasında. Ve haklarını arayacak, başvuracak hiçbir makam yoktur, kendi kaderlerine terk edilmişlerdir.

Bütün bunlara rağmen, Ahmet Ali, Kozlu ocağında canla başla çalışır, kısa zamanda kendini gösterir; her geçen gün inanılmaz deneyimler yaşar, iyi bir maden işçisi olmak için büyük çabalar harcar. Mezar taşında yazıldığı gibi, sabahları gün doğmadan ocağa girilmekte, gün batımından sonra ocaktan çıkılmaktadır; yâni güneş yüzü görmeden kazma sallamaktadırlar yedi kat toprağın, kayaların altında...

Bu arada, Hırvat ameleler de vardır aynı ocakta Karadağlılarla birlikte çalışan. Memlekette sık sık çarpıştıkları Boşnak milletini sevmeyen bu adamlar, en ufak bir olayda kavga çıkarmaya çalışırlar.

Bu kavgalardan biri Ahmet Ali'nin de başına gelir: *Andro* adlı bir Hırvat, bir gün yoktan yere kavga çıkartır; diğer Hırvat amelelerin de saldırmalarıyla Ahmet Ali esaslı bir dayak yer. Ancak Boşnaklar da boş durmaz; on günde bir verilen tatil günlerinden birinde *Andro*'yu sahilde kayaların arasında aptesini yaparken sıkıştırıp iyi bir dayak atarlar. Böylece, Hırvat-Boşnak düşmanlığı yeniden canlanır ocakta.

Ancak, bir süre sonra onları bir araya getiren bir olay olur: *Andro*'nun grubuyla, Ahmet Ali'nin grubu, birbirlerine yakın *ayaklarda* çalışmaktadır. Bir gün, Hırvatların çalıştığı ayakta bir göçük olur; devrilen direklerin, taş ve toprağın altından yardım isteyen insanların çığlıkları gelmektedir. Ahmet Ali ve arkadaşları hiç düşünmeden yardıma koşarlar. Ahmet Ali, çöküntüden kanlar içindeki *Andro*'yu kurtarır, sağlık ekiplerine kucağında taşıyarak getirir. *Andro* can çekişmektedir. Ahmet Ali, *Andro*'ya acır ve bir zamanlar ona ne acılar çektiren, can düşmanı bu adamın kurtulması için dualar eder.

Bir süre sonra, *Andro* iyileşir ve onu ziyarete gelir, birbirlerine sarılıp dost olurlar. Bir Hırvat'la bir Boşnak'ın bu dostlukları ömürlerinin sonuna kadar sürecektir.

EDHEM VELOVIC DE YOLLARA DÜŞÜYOR...

Aradan yıllar geçer, beş yıl kadar sonra Ahmet Ali çalışmasının karşılığını görür; onu *Ocak Çavuşu* yaparlar. Karadağlılar arasında çavuşluğa ilk yükselen kişidir Ahmet Ali. Artık ondan iyi haberler gitmektedir memleketine.

O sırada, Karadağ'da, Hırvatların ve Sırpaların neden olduğu çatışmalar devam etmektedir. Ahmet Ali'den gelen iyi haberler üzerine, ondan 8 yaş küçük olan, amcaoğlu *Edhem Velovic* de yollara düşer.

Aslında, Edhem, aynı mahalleden bir kızla evlenmek istemiş, babası Hacı Hasan Ağa bu evliliğe razı olmamıştır. Babasına kızan Edhem, Kozlu'daki İngiliz şirketine amele bulmak üzere gelen bir gemiye atlayıp, soluğu amcaoğlunun yanında alır.

Tarihler 1861 yılını göstermektedir.

Ahmet Ali tabii sevinir bu işe; artık o bir ocak çavuşudur, sözü geçmektedir orada, Edhem'i Kozlu ocağındaki kendi ekibine alır. Böylece, birlikte çalışır, hiç ayrılmazlar. Ahmet Ali, maden işçiliğinin bütün inceliklerini bir bir Edhem'e öğretir. Bir süre sonra, Edhem de bilgisiyle, deneyimiyle tanınan biri olur ocakta.

Kozlu'daki şirketin yöneticisi *Yorgo*, bir süre sonra, işçilerin aylıklarını zamanında ödeyememeye başlar; kazanılan paranın bir kısmını kendine ayırdığı söylentileri de ayyuka çıkmıştır. İşçi isyan eder, başlarında Ahmet Ali Çavuş vardır. "*Paramız ödenmezse, ocağa inmeyiz*" derler.

Yorgo ise, bu kalkışmayı, ocak başına getirdiği zaptiyelerle durdurmak ister. Kozlu ocağında ilk işçi grevi başlamak üzeredir. Ancak, iki taraf saatler boyu tartışarak sonunda anlaşmaya varır; işçilerin aylıkları taksitle de olsa ödenmeye başlanır.

Bu arada, artık usta bir madenci olan Ahmet Ali, ocak tavanını tutan direklerin daha kısa sürede ve daha güvenli olarak bağlanabilmesi için, madenciler arasında "*Ahmet Ali Bağı*" veya "*Ahmet Ali Çentiği*" adıyla yıllarca kullanılacak olan yepyeni bir bağlama tekniği icat eder. Bu teknik, bütün ocaklarda kullanılmaya başlanır ve Ahmet Ali'ye saygınlık kazandırır.

ÜZÜLMEZ OCAKLARI...

Bir süre sonra, Ahmet Ali ile Edhem, *Üzülmez* ocaklarında çalışmakta olan Karadağlı hemşehrilerinin daha iyi koşullarda ve daha yüksek *yevmiye* ile çalıştıklarını öğrenirler. Kozlu ocağındaki Yorgo Efendi'ye pek güvenleri kalmamıştır artık.

Üzülmez ocaklarını işleten *Zafropulos*, bu iki deneyimli madenciyi kaçırmak istemez, onlara iş teklifinde bulunur. Ve bizim iki amcaoğlu *Üzülmez*'de işe başlarlar.

Ahmet Ali ve Edhem, bu iki Karadağlı Boşnak, kısa zamanda *Üzülmez* ocaklarında çalışmalarıyla kendilerini gösterir; öyle ki, bir süre sonra Ahmet Ali *Ocak Başçavuşu* olur, Edhem de *çavuşluğa* yükselir.

Ereğli Sancağı'na bağlı kumpanyalar arasında başçavuşluğa seçilen ilk Müslüman madencidir Ahmet Ali, Zonguldak vilayeti kayıtlarında böyle yazar.

Üzülmez'de, daha iyi koşullarda çalışmaya başlamışlardır, ancak bir maden işçisinin yaşamında karşılaşılabileceği en büyük felâket onları beklemektedir:

İşçilerin "*Ateşnefes*" dedikleri "*Grizu patlaması!*"

“ATEŞNEFES”

Patlama sırasında, Ahmet Ali ocak ağzında, Edhem ise girişe yakın *ayaklardan* birindedir. Birden gök gürültüsünden beter büyük bir patlama olur; ocağın derinliklerinden gelmektedir bu ses. Ahmet Ali, “*Amanın!*” der, “*Ateşnefes bu!*” Hızla ocağa dalar; biraz ilerleyince, sert ve sıcak bir kömür tozu rüzgârı yüzünü yalar.

Edhem de, patlamayla birlikte, ocak içindeki bağışmaları, çığlıkları duyar. “*Kaçın gardaşlar!*” demeye kalmadan, altındaki zeminin oynadığını hisseder. Bulunduğu yer çökmeden, sallanan direklerden birine can havliyle tutunur ve kendini yan taraftaki çukıntıya doğru atar. Karşıya atlarken elindeki gaz lâmbası bir tarafa gider, zifiri karanlığın içindedir artık. Uzaktan sesler duyar, o tarafa doğru yönelir ve galerinin içinde kendini bulur. Ortalık ana-baba günüdür. Acı acı bağırınlar, ağlayanlar, yaralılar, birbirlerine çarpıp yerlere yuvarlananlar arasında bütün gücüyle ocak ağzına doğru koşmaya başlar. İlerde, hafif bir ışık gördüğünde rahat bir nefes alır, “*Allah’ım sana şükürler olsun*” der.

Ahmet Ali ise, ocak ağzından içperlere kadar girmiş, *tahlisiye (kurtarma)* ekiplerini yönetmektedir. Edhem’in yarasız-beresiz karşidan gelmekte olduğunu görünce, dünyalar onun olur, iki amcaoğlu sımsıkı kucaklaşırlar.

Patlamanın olduğu yerde, tam bir cehennem görünümü vardır: İnleyen yaralılar, cesetler, kopan kafalar, bacaklar, kollar... Çöküntü bölgesinin duvarlarından yer yer yapışmış insan vücutları sarkmaktadır. Kime ait olduğu belli olmayan vücut parçaları çuvallara doldurularak dışarıya taşınır. Dışarıda ise, gergin bir şekilde bekleyen büyük bir kalabalık... Babalarının, çocuklarının, yakınlarının ocaktan çıkmasını umutla bekleyenler...

Karadağ’dan birlikte geldikleri en yakın arkadaşı *Râmo*’yu, 30 kişinin şehit olduğu bu olayda yitiren Ahmet Ali ve Edhem’in, bu felâketten sıyrık almadan kurtulmaları bir mucizedir. Bu acı olay, tüm yaşamları boyunca hiç unutamayacakları kahrolası bir anı olarak kalacaktır belleklerinde...

*Ezilmişler, nasıl da ezilmişler;
Alt alta, üst üste dizilmişler.
Kiminin açık kalmış avuçları,
Kiminde aşklar ki duyulmadık...
Ezilmişler,
Amanın ezilmişler...
Cennet kapısına dizilmişler,
Şehitler, şehitler, şehitler...*

Halim Yağcıoğlu

KİLİMLİ YILLARI...

Zonguldak ve çevresinde madencilik gitgide gelişmekte, yeni şirketlerin devreye girmesiyle Üzülmöz, Kozlu, Kilimli, Çatalağzı, Armutçuk, Bartın ve Amasra taraflarında yeni ocaklar açılmaktadır.

Grizu felâketinden sonra kendini toparlayan Ahmet Ali’nin şirketi de *Kazancakis* adlı bir Rum’un şirketin büyük hissedarı olmasıyla Kilimli’ye el atar; orada açılacak yeni ocakların başına Ahmet Ali Başçavuş getirilir. Edhem Çavuş da beraberindedir; birlikte oraya yerleşir, aynı ocakta çalışırlar.

Kazancakis, yeni açılacak ocak yerlerinin saptanması için *Geoffrey Atkins* adında bir İngiliz jeologu getirir Kilimli'ye. Ahmet Ali, dilini hiç bilmese de, kaldığı süre içinde yanından hiç ayrılmaz bu adamın. Kömür damarlarının nerelerde oluşabileceği hakkında çok şeyler öğrenir ondan. Belki de Ahmet Ali'nin "*Kömür damarlarını en iyi koklayan adam*" lâkabı oradan gelmedir.

Ereğli ve Zonguldak yöresi, zamanla açılan yeni ocaklarla, giderek bir şehirleşme hareketinin merkezi hâline gelmekte, Anadolu'dan kömür ticaretinin kokusunu alarak gelen Rum ve Ermeni unsurların katılımıyla bu yörede ticaret hayatı hızla gelişmektedir.

Artık deneyimli birer madenci olan iki amcaoğlu, yörede açılan ocak sâhiplerinin çoğunlukla Rumlar ve Ermeniler olduğunu görünce, onlar da bu işe heveslenir. "*Biz bu işi biliyoruz, niye ilerde biz de ocak sâhibi olmayalım?*" düşüncesi rüyalarını süslemektedir artık...

Ahmet Ali ve Edhem genç insanlardı, çok genç yaşlarda bu memlekete gelmişlerdi, hem de geride sevgililer bırakarak. Ocağın bütün o acımasız koşullarına rağmen, aradaki izin günlerinde yaşamaya çalışırlar gençliklerini yine de. Örneğin, Ahmet Ali, tüm yaşamını geçireceği eşine Kilimli'de rastlar.

"*Havva*"dır kızın adı. Tüm hemşeri ve dostlarının katıldığı görkemli bir Karadeniz düğünüyle evlenirler. Ahmet Ali çok sevdiği eşine hep "*Sultânım*" dediğinden, sonunda Havva adı unutulur, herkes "*Sultan Hanım*" demeye başlar.

Sultan Hanım'la Ahmet Ali'nin uzun, mutlu bir evlilikleri ve altı çocukları olacaktır: Yaş sırasıyla, *Ayşe, Ali, İsmail, Necibe, Mustafa ve Süleyman Sırrı*.

OCAK MÜTEAHHİDİ AHMET ALİ AĞA

Ahmet Ali'nin düşlerinde hep ilerde kendi ocağını açma, bir ocak sâhibi olma hayâli vardır. Bir gün, o güne kadarki birikimi ve kayınpederi *Ömer Efendi*'nin parasal yardımlarıyla bu hayâlini gerçekleştirme yoluna girer. Bir *ihaleye (açık arttırmaya)* katılır ve kendisi de inanamaz ama sonunda ihaleyi kazanır.

O tarihte, Zonguldak kömür havzasındaki tüm ocaklar, çoğu yabancı kökenli olan 124 işletmecinin elindedir. Ahmet Ali, bu bölgede, kendi ocağını açan ve işleten ilk Müslüman madenci olur. Zonguldak madencilik tarihini araştıranlar bu isme rastlayacaklardır.

Ahmet Ali iyi bir girişimcidir; Kilimli'de işleme koyduğu iki ocaktan sonra, Zonguldak'ta, *Çaydamar* ve *Baştarla*'da, yeni ocakların müteahhitliğini üstlenir. Artık, çevrede, *Ocak Müteahhidi Ahmet Ali Ağa* olarak adı geçmektedir.

Onun bu günlere nasıl geldiğini soranlara, güzel bir deyişi vardır Ahmet Ali Ağa'nın: "*İyi ağaç kolay yetişmez; rüzgâr ne denli güçlü eserse, ağaç da o kadar sağlam olur.*" Bu sözleriyle, o günlere öyle sanıldığı gibi pek kolay gelmediğini hatırlatmış dostlarına.

Bu sıralarda, Zonguldak'ta bir şehirleşme hareketi başlamıştır. İlerde *Acılık* ismini alacak olan yerdeki düzlüklere direk ve kömür harmanları kurulmuş, yakınına ilkel bir *lavuar*, ardiye ve barakalar yapılmıştır. *Gürcü Tepesi*'nin çevresinde ve *Üzülmez Deresi*'nin denize

döküldüğü sahile doğru tek tük de olsa bazı binalar yükselmiş, birkaç dükkân açılmış ve bu güzergâh üzerinde sanki bir çarşı oluşmaya başlamıştır.

Çaydamar Ocağı, Zonguldak (1905).

İlerde, Zonguldak'ın, bir şehirleşme hareketinin merkezi olabileceğini öngören Ahmet Ali, kendi birikimiyle, bugünkü Zonguldak çarşısından, yukarılara, *Rüzgârlımeşe* tarafına doğru uzanan büyük bir araziyi satın alır. Bu arazinin çarşıyla olan sınırına da (Bugünkü Gazipaşa Caddesi'nde, Ziraat Bankası'nın olduğu yere) alt kısmı kâgir, üst katları ahşap, üç katlı bir ev inşa eder ve ailecek oraya yerleşirler.

1880'li yıllar... Zamanın *Ereğli Maden-i Hümayun Nâzırı Hasan Paşa*, bölgenin en eski madencisinin bulunmasını ister. Adamları, Ahmet Ali Ağa'yı karşısına çıkartırlar. Paşa, onu bir yabancı ile tanıştırır: "*Monsieur Alain Maunier*". "*O bir jeolog ağam*" der Paşa, "*Bölgedeki tüm ocakları inceleyip bize bir rapor hazırlayacak. Senden de onunla birlikte olmanı, tüm havzayı ona göstermeni istiyoruz.*"

O günden sonra, Maunier ile Ahmet Ali çok iyi dost olur, birlikte çalışırlar. Ancak, Maunier, bir süre sonra o kadar büyük bir proje ile gelir ki bu teklif devletçe kabul edilmez.

Ancak, üretilen kömürün % 40'ının yurtdışına ihracına 1882 yılında çıkan bir yasayla izin verilince, Zonguldak havzası yabancı sermaye akımına uğrar.

1893'de kurulan Fransız sermayeli "*Ereğli Şirket-i Osmâniyesi*"nin (*Societe Ottomane D'Héraklée*), liman ve tesis yapımı gibi bahanelerle en verimli kömür ocaklarını tekeline almasıyla, 1880'li yıllar, batı emperyalizminin gerçek anlamda havzaya yerleştiği yıllar olarak tarihe geçer. Bu şirket, 1893'de, 4,5 milyon Fransız frangına, Zonguldak Limanı mendireğini yaptırır, 1896'da havzanın liman ve demiryolu tesislerini eline geçirir ve havzaya nerdeyse tüm olarak hâkim olur.

Bu arada Ahmet Ali Ağa ve birkaç madenci, mendireğin sağlam bir şekilde yapılmadığını büyük bir fırtınaya dayanamayacağını ileri sürerler. Nitekim 1897'deki büyük bir fırtınada mendirek yıkılır. Bugün, Zonguldak Limanı'nın Fener semti tarafındaki mendireği, daha sonra ikinci kez yapılan mendirektir.

Ahmet Ali Ağa, belki de Boşnak karakterinden dolayı, büyük dostlukların adamıydı. Rum, Ermeni, Türk fark etmezdi, herkes onun iyi dostuydu. Örneğin, Zonguldak ve Amasra'da, *Odesiya Rumbaki*, *Artin Karamanyan*, *Gürcüoğlu Panos Efendi*, *Dostumoğlu Mustafendi*, *Cafer Efendi*, *Petro Grokovic*, *Stefan Yorgiyadis*, *Yorgaki Zafiropulos*, *Dimitri Savidis*, *Saricazâdelerden Şâkir Efendi*, *Boşnak Hasan Efendi*, *Pandelâki*, *Setrak Pembeciyan Efendi*, *Cevahiroğlu Bodosaki*, *Mehmet Maksut (Çivi) Efendi* iyi dostları arasındaydı.

EDHEM VELOVIC AMASRA'DA...

Edhem Velovic, üç yıl kadar amcaoğluyla birlikte ocaklarda çalıştıktan sonra, o da "Rumların, Ermenilerin ocakları var, benim niye olmasın?" diye düşünür ve o güne kadar biriktirdiği 33 Osmanlı altınıyla yollara düşer, çifte kürek çekilen bir kayık ve iki Rum kürekçiyle Amasra'ya gelir. Amasra ve çevresinde, el değmemiş kömür yatakları olabileceğini duymuştur çünkü.

Amasra yöresinde, bütün çevreyi, tepeleri, ovaları, kıyıları günlerce atla gezer, kömür damarlarının "mostra" denilen yeryüzündeki uzantılarını aramaktadır. Uzun araştırmalardan sonra, açacağı ocak için kararını verir; burası, Amasra'ya 4 kilometre uzaklıktaki *Tarlaağzı* koyu sahiline yakın bir yerdedir. Yakındaki *Gürleyik* köyünden amele olarak çalışacak insan gücünü ve Bartın'ın *Çınarlı* köyündeki bir ocaktan gerekli malzemeyi bulur. Ağacın en sağlamı olarak bilinen meşeden tahta kürekler yaptırır ve kısa zamanda ocağa ilk kazmalar vurulur.

Ancak, günler, aylar, yıllar geçer, kömür damarına ulaşamaz. Aradan altı yıl geçtikten sonra gücü tükenir, bütün birikimi erimiş gitmiştir. İş bırakma kararı verdiği gün kazılan son *ayakta* kazma seslerinin değiştiği, bir kömür damarının kesildiği haberi gelir. Talihi dönmüş, devlet kayıtlarında 140 numara ile "Madenci Edhem Ağa" adına kayıtlı bu ocakta aradığı kömür damarını nihayet bulmuştur sonunda.

Edhem Ağa'nın, 140 no.lu Tarlaağzı kömür ocağı.

Edhem Ağa, yeniden büyük bir gayret ve heyecanla işe sarılır; ocağın içine tahta raylar döşenir, Çınarlı'daki ocaktan birkaç yeni vagon ve deneyimli amaleler alır. Mavnalara yüklenecek kömür için sahile demir bir iskele yaptırır. Böylece kömür sevkiyatı başlar Tarlaağzı koyundan. Takvimler 1870 yılını göstermektedir.

Yıllar geçer, Edhem Ağa Amasra'nın sayılan, sevilen bir kişisi olur. Ocak işi, o yörenin insanları için iş kaynağı olmuştur. O sıralarda, Amasra yöresinde, Rum ve Ermeni unsurlar tarafından çalıştırılan 10 kömür ocağı vardır. Bunların arasında Edhem Ağa, Zonguldak vilayeti kayıtlarında belirtildiği gibi, bu yörenin ilk Müslüman madencisidir.

Gençliğinde bazı gönül maceraları geçirmiş olsa da, işten-güçten evlenmeye vakit bulamayan Edhem Ağa'ya, yaşı 30'u bulduğunda, Karadağ'dan Boşnak güzeli bir gelin gönderilir. "Elif" adını taşıyan 20 yaşındaki geline, dilber görünüşünden ötürü "Güllüye Dilber" adı verilir. Daha sonraları ise, sâdece "Dilber Hanım" denilecektir.

1880 yılında evlenirler. Beş çocukları olur, sırasıyla, *Ayşe*, *Vasfiye*, *Fatma*, *İsmail Hakkı* ve *Nebile*. Ayşe'yi çok küçük yaşta kaybederler; diğer çocukları ise Amasra'ya kök salarak filizlenen bir ailenin, Edhem Ağa ailesinin ataları olacaktır.

EDHEM AĞA KONAĞI

Bugün Amasra'da, bu şehrin tarihî yapıtlarından biri olarak bilinen bir taş bina vardır. Şimdilerde "Edhem Ağa Konağı" deniliyor, turistik broşürlerde ve Belediye'nin kayıtlarında da böyle yazılı. Yaz günleri çocukluğumu ve ilk gençliğimi geçirdiğim bu eve, biz konak filân demezdik, kimse de demezdi. O binanın adı sâdece "Edhemağalar"dı, halk ağzıyla "Etemalar."

Edhem Ağa Konağı, Amasra (1954).

Edhem Ağa, bu üç katlı, büyük taş binanın plânlarının yapımı için, halaoğlu *İbrahim Ağa*'yı (*İbrahim Drakovic*) görevlendirip İstanbul'a gönderir. İkisi kafa kafaya vermiş, yapılacak binanın, Karadağ Prensi *I. Nikola*'nın Kotor'daki yazlık köşküne benzemesini düşünmüşlerdir. İbrahim Ağa, bir süre sonra İstanbul'dan plânlarla döner ve binanın inşaatına 1888 yılında başlanır. Safranbolu'nun *Bulak Köyü*'nden getirtilen Rum ustalar işbaşındadır; ayrıca, çevredeki taşocaklarından mermer ve Aktaş, Filyos'tan kereste getirtilir. "*Türk ampiri*" denilen bir üslûpla yapılan binanın inşaatı 1890 yılında tamamlanır. Demek ki, bugün itibarıyla, 127 yıllık bir tarihi vardır bu asırlık çınar ağacının.

Ahmet Ali Ağa ve amcaoğlu Edhem Ağa, nerdeyse tüm Boşnaklar gibi sarışın, açık tenli, boylu bosluydular. Yâni, bu yörelerin insanlarına pek benzemez, bu görünüşleriyle hemen dikkati çekerlerdi. Ayrıca, iyi Müslümandılar, dürüsttüler, kul hakkı yemekten çok korkarlardı. Ocaklarında çalışan tüm amelelerin hakkını kuruşuna kadar veren insanlardı. İki amcaoğlunun, yaşamları boyunca içki kadehlerini ağızlarına hiç değdirmedikleri biliniyor. Ayrıca, fotoğraf makinasına, telefona "*şeytan icadı*" diyerek hiç ellerini sürmezlermiş. Örneğin, Edhem Ağa'nın Amasra ile Tarlaağzı arasına çektiği 4 kilometrelik telefon hattının iki ucunda birer adamı bekler, kendisi de ahizeye ve telefon cihazına elini sürmeden, talimatlarını bu adamlarına bildirir, işini öyle görmüş, böyle anlatılıyor.

Edhem Ağalar, dost canlısı insanlardı; evlerinde ağırladıkları misafirlere gösterdikleri saygınlık Boşnak geleneklerinden gelmez. Örneğin, zamanın madencilerinden, *Pandelâki*, *Setrak Pembeciyan Efendi*, *Cevahiroğlu Bodasaki*, *Sarıcazâdelerden Şâkir Efendi*, *Cafer (İz) Efendi*, *Dostumoğlu Mustafendi*, *Maksut (Çivi) Efendi* yakın dostları arasındaydı.

KUVAY-I MİLLİYE YILLARINDA AMASRA

İstiklâl Savaşı yıllarında, İnebolu ve Zonguldak'ta olduğu gibi Amasra üzerinden de *Kuvay-ı Milliye*'ye her türlü cephane ve savaş malzemesi sevkiyatı yapılmaktaydı. Rusya'dan "*Kuvvacılar*"a yardım olarak verilen askerî malzemeyi almak üzere oraya boş olarak gönderilen gemiler, özellikle *Edhem Ağa*, *Pandelâki* ve *Setrak Efendilerin* ocaklarından, askerî malzeme karşılığı hibe edilen kömürle dolu olarak yola çıkıyordu.

12 Temmuz 1920 tarihinde, Amasra'dan Ankara'ya, "*Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesi'ne*" başlığını taşıyan bir telgraf çekildi. Bu telgrafta, "*Büyük Millet Meclisine yapılacak para yardımının nasıl gönderileceği*" sorulmaktaydı. Makbuzunda, "*Devlet-i Osmaniyye Müraselât-ı Teahhüdiye*" kaşesini taşıyan bu telgrafın altında, "*Madenci Edhem Ağa*" imzası vardı.

Ailecek Kuvay-ı Milliyeci idiler. Örneğin, Edhem Ağa'nın oğlu *İsmail Hakkı (Özkömür) Efendi*, 19 Temmuz 1920 tarihinde Amasra'da, *Kemâl (Samancıoğlu) Bey* başkanlığında kurulan Kuvay-ı Milliye müfrezesine katıldı ve adı bir Kuvay-ı Milliyeci olarak Amasra tarihine geçti.

1950'li ve 60'lı yıllarda, Zonguldak'ta, Gazipaşa Caddesi'nde, İstanbul Pastanesinin tam karşısında bir bakkaliye ve şarküteri dükkânı vardı. Bu dükkânın girişinde, üstte, kocaman harflerle yazılmış bir "*Hakkı Ağabey*" yazısı dikkati çekerdi. Hakkı Ağabey, Edhem Ağa'nın oğlu *İsmail Hakkı Özkömür* idi. Babadan kalan kömür aşkıyla "*Özkömür*" soyadını almış ve ileri yaşlarda bu dükkânı açarak Zonguldak esnafının sevilen bir kişisi olmuştu.

Edhem Ağa'nın tek oğlu İsmail Hakkı Özkömür

AHMET ALİ AĞA'NIN ÖLÜMÜ

Gazipaşa Caddesi üzerinde yaptırdığı üç katlı, ahşap evine yerleşen Ahmet Ali Ağa, burada 1907 yılına kadar eşiyile ve çocuklarıyla huzurlu bir ömür sürdü.

1907 yılı, uzak diyarlardan yollara düşüp tüm bir sülalenin yazgısını yazan adamın, Ahmet Ali Ağa'nın ölüm yılı oldu. Doğum tarihini 1835 yılı olarak alırsak, demek ki 72 yaşında yaşama veda etmişti Ahmet Ali Ağa.

Ahmet Ali Ağa, ölmeden önce, mal varlığını çocukları arasında eşit bir şekilde paylaştırmak isterdi hep. Ancak, bu dileği dışında, hayatta yapmak istediği her şeyi gerçekleştirmiş olmanın huzuru içinde, bir gece çarşı içindeki evinde uyudu ve uykuda iken son nefesini verdi.

Uzun yıllar maden ocaklarının acımasız koşullarında yıpranan kalbi artık daha fazlasına dayanamamıştı.

18 Aralık 1907 günü, Soğuksu Acılık Camii'nden büyük bir kalabalıkla kaldırılan cenazesine, Fransız şirketinden bazı kişilerin ve onun Rum, Ermeni, Hırvat madenci dostlarının da katıldığı görüldü. Onlar mezarlığa kadar gelip, dua okunurken Müslümanlarla birlikte "Amin" dediler.

Yıllar sonra *Acılık Mezarlığı* kaldırıldığında, Ahmet Ali Ağa'nın kabri, İncivez'deki yeni yerine nakledildi.

1970'lerde, Zonguldak Belediyesi, onun çarşı içindeki evinden yukarılara doğru çıkan sokağa "*Ahmet Ali Sokağı*" adını verdi. Bu sokak, hâlen bu ismi taşımaktadır.

AHMET ALİ AĞA'NIN ÇOCUKLARI

Ahmet Ali Ağa'nın iki kızı ve dört oğlu oldu Yaş sırasıyla, *Ayşe*, *Ali*, *İsmail*, *Necibe*, *Mustafa* ve *Süleyman Sırrı*. Hepsi, 1934 yılında çıkan Soyadı Yasası'yla, memleket özelemlerini anımsatan bir soyadı aldılar: "*Barlı*."

Ahmet Ali Ağa'nın ilk çocuğu kızdı, adı *Ayşe*. *Ayşe*, Zonguldak'ın ilk Belediye Başkanı *Mehmet Ulusoy* ile evlendi, dört çocukları oldu; 1944'de öldü. *Ayşe*'nin ilk kızı *Fatma*, Zonguldak'ın eski madenci ve belediye başkanlarından *Cafer İz* ile evliydi.

İkinci çocuğu *Ali*, eski Zonguldaklıların iyi bildiği *Ali Barlı*. Çatalağzı'nın iyi ailelerinden *Zülfıye* ile evlendi, Üç kızları oldu. 1962'de öldü. Zonguldak'ın en zenginlerinden biriydi.

Ali Barlı

Üçüncü çocuğu *İsmail*. *İsmail Barlı*, bir İstanbullu ile Kasımpaşalı *Hayriye* ile evlendi; iki oğlu oldu. İlk oğluna, dedesi Ahmet Ali'nin adı verilmişti; ancak bu çocuğu 10 yaşında kaybettiler. İkinci oğlu *Kadir Barlı*, eski Zonguldaklılar onu bilir.

Dördüncü çocuğu, *Necibe*. O, aile içi bir evlilik yaptı, Togamilli *Hüseyin Drakovic* ile evlendi. *Necibe*, 1943'de öldü. Dört çocukları oldu. Zonguldak Belediye başkanlarından *Mustafa Tamer* onun oğluydu.

Beşinci çocuğu, *Mustafa Barlı*, benim dedem. O, Ahmet Ali Ağa'nın amcaoğlu Edhem Ağa'nın kızı *Fatma* ile evlendi; bir oğlu, iki kızı oldu. Oğlu Ömer'i bebek yaşta kaybettiler. 1878 doğumlu Mustafa Barlı 1954 yılında, 76 yaşında öldü. Zonguldak çarşısının sevilen bir simasıydı.

Mustafa Barlı

Altıncı çocuğu, *Süleyman Sırrı*. O, daha sonraları yerleştiği İstanbul'dan bir hanım aldı: *Makbûle*. Süleyman Sırrı, 1969'da yaşamdan ayrıldı.

Ahmet Ali Ağa'nın ölümünden sonra, babasından madencilik işini iyi öğrenen *Süleyman Sırrı* bu işi devraldı ve tüm ülkede madenlerin devletleştirildiği 1940 yılına kadar devam ettirdi; kazanılan parayı da kardeşleri arasında pay etti.

Süleyman Sırrı'nın, yerleştiği İstanbul'da namı giderek büyümüş, adı "*Zonguldaklı Kömür Kralı*"na çıkmıştı. Kitaplara, filmlere konu olabilecek çok renkli, ilginç bir yaşamı oldu. Sanırım, onu ayrı bir yazıyla anlatmamız gerekecek.

İstiklâl Savaşı yıllarında, Zonguldak "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*"nin kurucu üyeleri arasında olan *Ali Barlı*'nın, kardeşi *Mustafa Barlı* ile birlikte, *Kuvvacılara* parasal yardımda bulunduğu, o sıralarda İstanbul'da bulunan *Süleyman Sırrı*'nin da bu yardımlara katıldığı bilinmektedir. Boşnaktılar, ama bizlerden biriydiler; Kuvay-ı Milliye'yi desteklemişlerdi hep.

Ahmet Ali Ağa'nın, İncivez Mezarlığı'ndaki kabrinin çevresi, bugün, aileden veya değil, başka mezarlarla dolu. Bu konuda, bu mezarlığın bakımından sorumlu olduğunu öğrendiğim Kozlu Belediye Başkanlığı'ndan bir dileğim olacak:

Karaelmas diyarının ilk madencilerinden biri olan Ahmet Ali Ağa'ya ait bu asırlık tarihî mezarın baş tarafına, "*Zonguldak'ın İlk Madencilerinden Ahmet Ali Ağa (1835-1907)*" yazısı yazılarak belediye tarafından korumaya alınmasını ve Zonguldak kent tarihine geçmiş olan bu efsane adamın anılmasında Kozlu Belediyesinin ilk adımı atmasını içtenlikle diliyorum.

EDHEM AĞA'NIN ÖLÜMÜ

Edhem Ağa hasta yatağında, başında oğlu İsmail Hakkı ve kızı Nebile.

Edhem Ağa, 1921 yılında, 78 yaşında yaşamdan ayrıldı. *Şirpençe* denilen bir kanser türüne yakalanmıştı. Boğazında çıkan çibanlarla pençeleyiyor, büyük ağrılar içinde yaşam savaşı veriyordu. Hekimler, ilaçlar de bir çare olamadı; gün geldi, öyle bir süreç içine girildi ki, artık ne yapılsa fayda etmiyor, çektiği acılardan kurtulması için sâdece dua ediliyordu.

Yaşamının son anlarında, birden yüz hatları sakinleşti Edhem Ağa'nın. Sanki çektiği tüm acılar dinmiş, sanki yaşamından hoşnut kalan birinin dünyaya güler yüzle bakan ifadesi belirmişti yüzünde. Uzaktan, hafiften bir takım seslerin gelmeye başladığını duydu. Kazma sesleriydi bunlar, çok iyi bildiği kazma sesleri... O tarafa doğru yürüdü, yaklaştıkça o sesler büyüyordu. Kazmalardan birini kaptı, var gücüyle karşısındaki kömür damarının kalbine sapladı. Büyük bir kömür kitlesi ayrıldı damardan ve ayaklarının önüne düştü. Bu son vuruşuydu Edhem Ağa'nın, o anda son nefesini verdi.

Amasra'da, bugünkü PTT binası ve çocuk parkının bulunduğu yerler o yıllarda mezarlıktı. Edhem Ağa'nın cenazesi, selvi ağaçlarının altındaki bu mezarlığa defnedildi. Kendinden beş yıl önce yaşamdan ayrılan eşi de buradaydı. Bütün Amasralılar, Bartın ve Zonguldak'taki yakınları, madenci dostları, Amasra tarihine bir efsane gibi adı yazılan bu adamın cenazesine geldiler.

Gittikçe gelişmekte olan Amasra'da, bu mezarlık, 1933 yılında, daha ötelere, *Çelebi Tarlası* denilen yere taşındı. Mezarlık yeri de, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 10. yılında çocuk parkına çevrildi ve o günün anısına parkın merkezine bir Atatürk büstü konuldu. Edhem Ağa'nın eşi Dilber Hanım'ın ve ailenin diğer bireylerinin mezarları da, Çelebi Tarlası'ndaki yeni yerlerine nakledildi. Bir aile mezarlığı görünümündeki bu bölüm, eski bir duvarla diğer mezarlardan ayrılmış olup, mermer bir plaka üzerinde "*Edhem Ağa Kabristanı*" yazmaktadır.

Amasra Belediye Başkanlığı'nın, bu mezar yerini koruma altına almasını ve mezarın üzerine "*Amasra Yöresinin İlk Madencilerinden Edhem Ağa (1843-1921)*" yazısı yazılarak, şehrin tarihine geçmiş bu efsane adamın anılmasında ilk adımı atmasını içtenlikle diliyorum.

Uzun yıllar önce, Adriyatik kıyılarındaki Karadağ'ın Bar Limanı'ndan çıkıp bu diyarlara göçen ve kömür aşkıyla bu memlekete yerleşerek köklerini salan bu insanlar, başta *Ahmet Ali ve Edhem Ağa* olmak üzere, geniş bir ailenin atalarıydılar.

*Adriyatik kıyılarından kopup gelenler,
Atalarım, yakınlarım,
Karadağlı madenciler!
Ahmet Ali, Edhem, İbrahim
Ve diğerleri...
1850'lerden bu yana
Yüz yıllık bir öykü içinde
Çoluğa, çocuğa karışarak
Geldiler ve gittiler...
Burada onları yazdım,
Sevinçleri, acıları
Ve geride bıraktıklarıyla...*

Onların aziz hâtırası önünde saygıyla eğiliyorum.

“KARAEELMAS” İSMİ NASIL ORTAYA ÇIKTI?

“KARAEELMAS” İSMİNİN İLK KULLANILIŞI

Zonguldak kentinde yaşayan iki simge isim vardır: “*Karaelmas*” ve “*Uzun Mehmet*.” Şehrin sokaklarında, caddelerinde, parklarında, her yerinde bu isimlere rastlanır. Dükkânların, alışveriş merkezlerinin, resmî ve de özel çeşitli kurumların birçoğu bu isimleri taşır, şehrin meydanlarında bu isimleri yücelten anıtları görürsünüz.

Acaba “*Karaelmas*” ismi ilk kez ne zaman ve nerede kullanıldı? Bu yazımda sizlere onu anlatmaya çalışacağım:

“*Karaelmas*” adını ilk kullanan, yâni “*Karaelmas*”ın isim babası olan kişi, Zonguldak’ta ilk gazeteyi çıkartan, ilk dergileri, kitapları yayımlayan ve 41 yıl kaldığı bu kentte kültür, sanat ve sosyal alanlarda birçok “*ilk*”e imza atan, *Kuvay-ı Milliyeci*, gazeteci, yazar ve şair *Tâhir Karauğuz*’dur.

Tâhir Karauğuz (25 Mayıs 1939)

Babam Karauğuz'un yaşam öyküsünü, 2011'de yayınlanan "*Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür*" adlı kitabımda anlatmışım, dolayısıyla burada ayrıntılarına girmeyeceğim. Yalnız şunu belirtmeliyim: O bir sivil olduğu hâlde, gençliğinin 5,5 yılını asker olarak geçirdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında asteğmen rütbesiyle 2,5 yıl bir Osmanlı subayı olarak, İstiklâl Savaşı yıllarında ise teğmen rütbesiyle 3 yıl *Kuvay-ı Milliyeci* olarak. O, tüm ömrünü *Kuvay-ı Milliye* ruhuyla yaşadı, ben de kitabıma o adı verdim.¹

TÂHİR KARAUĞUZ

Tâhir Karauğuz (1898-1982), bir Safranboluludur. Aile adı "*Karakullukçuoğlu*" idi. "*İptidai*"yi (*ilkokulu*) ve "*rüştiye*"yi (*ortaokulu*) Safranbolu'da okudu. Dayısı *Maksut (Çivi) Bey* Safranbolu'nun saygın kişilerindendi. Çok küçük yaşta annesini kaybeden Tâhir'in yetişmesinde ve ondaki millî duyguların gelişmesinde büyük katkısı oldu.

Tâhir, şair ruhlu bir çocuktü. Öyle ki, milliyetçilik, vatan sevgisi gibi kavramlar benliğinde oluşup, şair ruhuyla bir araya geldiğinde, şiirler yazmaya başladı: Vatan şiirleri...

Rüştiyeyi bitirdiğinde, dayısının önerisi ve gayretiyle "*Kastamonu Mekteb-i Sultânisi*"ne (*Kastamonu Lisesi*) yatılı olarak gönderildi.

1882 yılında kurulan bu lise, Anadolu'da açılan ilk lise unvanını taşır. O yılların *Kastamonu Sultânisi*, bugünlerin üniversiteleri gibi, hatta onlardan da üst düzeyde sayılabilecek bir okuldu. Çünkü güçlü hocaları vardı. *Hoca Rıza*, *Ahmet Talât (Onay)*, *İsmail Hakkı (Uzunçarşılı)*, *Hasan Fehmi (Turgal)*, *Râgıp Nurettin (Ege)*, *Suat Hakkı (Soyer)*, *İsmail Habib (Sevük)* ve "*Sakallı Celâl*" adıyla bilinen *Celâl (Yalınız)* gibi değerli hocaların elinde, Tâhir, milliyetçi bir şair olarak yetişti.

Lisede, dil bilgisini güçlendiren, sanat anlayışını geliştiren bu hocalarla karşılaşan Tâhir'in önünde artık yepyeni bir dünya açılıvermişti: Bu dünya, şiir ve yazım dünyasıydı.

O artık okulda yapılan toplantılarda kürsüye çıkıp, şiirler okumakta, kendini göstermekteydi. Yıllar, Balkan Savaşı yılları... Büyük bir coşkuyla söylediği milliyetçi şiirlerle kısa zamanda okulda sevildi, tanındı, hatta ona "*Safranbolu'nun Tâhir'i, Kastamonu'nun şairi*" diye isim bile takıldı.

İlk şiiri, Kastamonu'nun "*Köroğlu*" gazetesinde, 12 Ekim 1913 tarihinde yayımlandı. 15 yaşındayken yazdığı "*Donanmaya*" adlı bu şiir şöyle başlamaktaydı:²

*Donanmaya yardıma koş vatandaş!
Halâ ders vermedi mi sana son savaş?*

Bu şiir, daha sonra, İstanbul'da çıkan "*Donanma*" dergisinde de yayımlandı. Aynı süreç içinde, Kastamonu *Köroğlu* gazetesinde, genç Tâhir'in yazıları da yayımlanmaya başladı. Gazeteciliğe ilk adımı böyle attı.

İşte bu sıralarda, henüz daha lise öğrencisi iken, aklında, ilerde gazeteci olmak, gazete, dergi çıkarmak fikirleri oluşmaya başlar. Bu düşüncelerini anılarında şöyle anlatıyor:³

"Kastamonu Sultânisi'nin ilk sınıfında iken bir emelim vardı: Bütün Türkiye'ye seslenecek bir mecmua (dergi) çıkartmak. Özenişim şöyle başlar: 'Elmas' adını verdiğim bir

dergi çıkartıyorum. Akşam vakitleri, okulun yatakhânesinde uzanıp yattığım zamanlar, bu derginin kadrosu olarak aklımdan şu isimler geçirdi: Abdülhak Hâmid, Cenap Şehabettin, Faik Ali, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik... O zamanın en büyük edipleri (yazarları), bu mecmuanın yazı ailesidir. Yıllar sonra bu hülyamdan, 'Elmas' yerine 'Karaelmas' dergisi doğdu."

Karauğuz'un, daha lise yıllarındayken, ileride dergi çıkartma fikrini aklında oluşturan en önemli etken şuydu:

Edebiyat Hocası *Ahmet Talât (Onay)*, Kastamonu'da "Tiraje" adında bir edebiyat dergisi⁴ çıkarmaktaydı. Bu dergi, o sıralar Kastamonu valisi olan *Süleyman Nazif'in* himâyesindedir. Derginin başlıca yazarları, *Süleyman Nazif, Cenap Şehabettin ve Faik Ali* idi.

Genç Tâhir'in hülyasını kurduğu "Elmas" dergisi, işte bu dergiye benzer bir edebiyat dergisiydi. Okula gelen dergi ve kitapların yanı sıra, İstanbul'da yayınlanan edebiyat ve şiir dergilerinin aboneliği olmuştu. Okul arkadaşlarının söylediğine göre, yemeğe, içmeye önem vermez, harçlıklarını bu gibi yayınları almak için harcardı.

Tâhir Karauğuz'un hiç aklından çıkarmadığı, hayâlini kurduğu bu dergiyi çıkarması uzun yıllar alacaktı. Çünkü Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasıyla ülkede zor yıllar başlamıştı. Öyle ki, 1916 yılında lisenin son sınıfına geçen genç Tâhir, nerdeyse bütün sınıfın katılımıyla okulu bırakıp, gönüllü olarak askere yazıldı.

Altı aylık yedek-subay eğitiminden sonra, bir müfreze komutanı olarak tam iki yıl, Batı Karadeniz ile Çorum arasındaki bir bölgede, at sırtında, eşkıya takibi ile görevlendirildi.

Savaş bitince terhis olarak Kastamonu Lisesi'ne döndü, son sınıfı okuyarak mezun oldu.

“AÇIKSÖZ” GAZETESİ

Ancak o yıl, tüm ülke için çok önemli bir yıldır. 19 Mayıs 1919'da *Mustafa Kemâl'in* Samsun'a çıkışıyla, ülkeyi emperyalist çemberden kurtaracak o büyük macera başlamıştı. Mustafa Kemâl'in adı, okulda coşkuyla karşılandı, toplantılar yapıldı ve bu gençlerin arasından üç kişi büyük bir cesaretle *Kuvay-ı Milliye'yi* desteklemek üzere, 15 Haziran 1919'da bir gazete çıkarttı: "Açıksöz" gazetesi.⁵

O sırada Kastamonu vilayeti, resmî ve askerî kurumlarıyla İstanbul Hükümeti'ne ve padişah Vahdettin'e bağlıydı. Öyle bir ortamda bu gazeteyi çıkartmak her babayığidin harcı değildi; çünkü ölüm tehditleri alıyor, büyük zorluklar yaşıyorlardı.

Ancak, gazete bunlara rağmen çıkmaya devam etti ve *Kuvay-ı Milliye'yi* destekleyen "Anadolu'nun ilk gazetesi" olarak Türk Basın Tarihi'ne geçti.

İşte yukarıda sözünü ettiğim, bu gazeteyi çıkartan üç kişiden biri, *Tâhir Karauğuz*'du. İlk gazetecilik deneyimini bu gazetede yaşadı, *Kuvay-ı Milliye* yolundaki yazı ve şiirleri bu gazetede yer aldı, hem de olağanüstü zor koşullarda...

Kastamonu Lisesinden mezun olan Tâhir'in bir süre sonra Ulus'a *Nahiye Müdürü* olarak tayini çıktı. Orada görevine başlamasıyla birlikte, Ulus'a bağlı 67 köyü at sırtında dolaştı ve o köylerde *Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti*'nin şubelerinin kurulmasını sağladı.

KARAUĞUZ'UN ZONGULDAK'A GELİŞİ

Bir süre sonra, Zonguldak'ta madencilik yapmakta olan dayısı *Maksut (Çivi) Bey*'den bir dâvet aldı, Çivi, “*Buraya gel, benimle çalış*” diyordu. O sırada, Zonguldak şehri, 8 Mart 1919 tarihinden beri Fransız işgali altındaydı ve kömür ocaklarının büyük çoğunluğu Fransız sermayeli “*Societe Ottomane D’Héraclée*” şirketi tarafından işletilmekteydi.

Böyle bir ortamda Zonguldak’a geldi Karauğuz, tarih, 12 Mart 1920’di.

Burada, Kuvay-ı Milliye yönünde çalışmalara başladı; dayısının 69 no.lu “*Boyacıoğlu*” kömür ocağındaki yazıhanesi, Millî Mücadele hareketinin Zonguldak’taki merkezi hâline geldi. Aynı zamanda, “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*”nin Zonguldak’ta kurulması çalışmalarına katıldı ve Zonguldak Müftüsü *İbrahim Hakkı (Akça) Efendi*’nin bu cemiyetin başkanı seçilmesine öncülük etti.

Karauğuz’un bu çalışmaları Ankara Hükümeti tarafından izlenmekteydi. Bir süre sonra, *Garp Cephesi Komutanlığı* tarafından, Zonguldak’a, *Kuvay-ı Milliye’nin Askerî Polis Müdürü* olarak atandı. Askerlik yaşamı yeniden başladı, ancak bu sefer vatanın kurtuluşu söz konusuydu.

Sakarya Savaşı’ndan sonra ise, teğmen rütbesiyle *Garp Cephesi*’ne gönderildi; İsmet Paşa’nın karargâhında görev yaptı. *Hâlîde Edip (Adıvar)*, *Yâkup Kadri (Karaosmanoğlu)*, *Akçuraoğlu Yusuf Bey*’le birlikte, “*Düşman Mezâlimini Tetkike Memur Edebî Heyet*”te görevlendirildi.

Daha sonra, *Fevzi (Çakmak) Paşa* tarafından, Zonguldak’a, *Matbuat ve İstihbarat Müdürü* olarak tayin edildi. Zonguldak’a tekrar dönüşü, 1922 yılının mart ayında oldu.

Bu görevi, 1923 Ağustos’una kadar sürdürdü ve 1926 yılında *kırmızı şeritli bir İstiklâl Madalyası* aldı. Bu madalyanın, evimizde onurla saklamakta olduğum beratında, kırmızı mürekkeple atılmış bir “*ıslak*” imza bulunmaktadır ve şunlar yazılıdır üzerinde:

“*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemâl*”

Karauğuz, 1922 yılında, şiirlerini içeren iki kitap yayımladı: “*Orduya Armağan*” ve “*Orta Anadolu’da Yunan Faciaları.*” Ancak, yayınlamak istediği “*Elmas*” dergisi fikri aklından hiç çıkmıyordu.

Bilindiği gibi, % 100 saf karbon olan elmas değerli bir taştır; kömür ise, kullanımıyla, insanlığa hizmetiyle belki daha da değerlidir. Bir gece bunları düşünürken aklına geldi: Kömürün karası ile elmas birleştirilince ortaya çıkan “*Karaelmas*” sözcüğü, Zonguldak kömürünün değerini ne kadar da iyi anlatmaktaydı.

Heyecanla yataktan fırladı ve bu sözcüğü bir kenara yazdı. Çıkarmak istediği derginin adı artık “*Elmas*” değil, “*Karaelmas*” olmuştu.

Hemen ertesi günü (1922 yılının Aralık ayında), o sırada Ankara Hükümeti’ne bağlı bir mutasarrıflık olan Zonguldak Mülkî Âmirliği’ne başvurarak, “*Zonguldak*” adlı bir gazetenin ve “*Karaelmas*” adlı bir derginin yayın imtiyazını aldı.

“ZONGULDAK” GAZETESİ

Dergi fikri hep aklıdaydı, ancak ondan önce yapılması gereken başka işler vardı. Zonguldak kentinin bir gazetesi yoktu. Hâlbuki Zonguldak, Ankara Hükümeti'nin denize açılan kapısı ve haber kaynağıydı. Bir gazetesi muhakkak olmalıydı. Bu düşünceyle ve “Açıksöz” gazetesindeki deneyimlerine güvenerek bu işe atıldı.

Karauğuz'un “Zonguldak” gazetesi⁶, ilk olarak, *Mürettip Mahmut* adlı bir kişinin tezgâhında, 23 Mart 1923 tarihinde basıldı. Cumhuriyet'in ilânına daha 6 ay vardı. Zonguldak halkı, Mustafa Kemâl'den her an yeni haberler, yeni gelişmeler beklemekteydi. İşte bu görevi “Zonguldak” gazetesi yerine getirdi. Ancak, gazetenin satışı arttıkça, eldeki prova tezgâhıyla gazeteyi basmak çok zorlaştı. Bu arada *Naim Nuri* adlı birinin âdeta hurda hâlinde bir makinası olduğunu öğrendi. Hurda da olsa el tezgâhından iyidir diyerek, gazete orada basılmaya başlandı.

Karauğuz'un dayısı *Maksut (Çivi) Bey*, o sırada İstanbul'daydı. Yeğenin gazetecilik başarısı onu çok sevindirdi ve satın aldığı yeni bir matbaa makinasını ona gönderdi. Böylece, Karauğuz, Zonguldak şehrinin ilk matbaasını, dayısının 69 no.lu “*Boyacıoğlu*” kömür ocağının girişinde kurdu. Bu, belki de dünyada bir kömür ocağı girişinde kurulan ilk matbaaydı.

Zonguldak Karaelmas Matbaası ve emekçileri (1933).

Daha sonra, matbaa, Aşağı Çarşı'da, Eski Cami arkasında kiralanan bir yere taşındı. Karauğuz, matbaanın girişine şu tabelâyı astı:

“Zonguldak Karaelmas Matbaası”.

Tabelânın alt kısmında ise, daha küçük harflerle şunlar yazılıydı: *“Zonguldak Gazetesi, Kuruluş: 1923 - Karaelmas Mecmuası”.* Gazete, 13 Aralık 1923 tarihinden itibaren yeni binasında basılmaya başlandı.

Bu matbaanın önünde 1933 yılında çekilen resimde, soldan itibaren önde gazetenin yazarları, *Celâl Edip, Tâhir Karauğuz, Ahmet Naim Çıladır ve Mehmet Çivi (Maksut Çivi'nin oğlu)*, arkada ise diğer çalışanlar görülüyor.

Bu ekibe, daha sonra *“Zonguldak Yüksek Maadin ve Sanayi Mektebi”*nde okumakta olan *Behçet Kemâl Çağlar* da katılmış, onun ilk şiirleri Karauğuz'un yayınlarında yer almıştı.

O yıllarda, ülkenin her köşesinde gerçekleştirilen inkılâplarla (devrimlerle), Cumhuriyet Türkiye'si uygarlık yolunda mutlu geleceklere doğru koşarcasına gidiyordu.

Karauğuz'un işi çoktu; hem bir taraftan gazetesini çıkartıyor, hem de Zonguldak şehrinin sosyal ve kültürel atılımlarında ilk imzayı atmaktan hiç çekinmiyordu. Bu arada, kayınpederi *Mustafa Barlı*'nın kendisine armağan ettiği arsa üzerinde kendi birikimiyle yeni bir bina yaptırdı.

ZONGULDAK KARAEKELMAS YAZIM-BASIMEVİ

15 Mayıs 1936'da açılışı yapılan bu binanın üzerinde, *“Zonguldak Karaelmas Yazım-Basimevi”* yazıyordu. Karauğuz'un gazetesi ve diğer yayınları artık bu yeni binada basılacaktı.

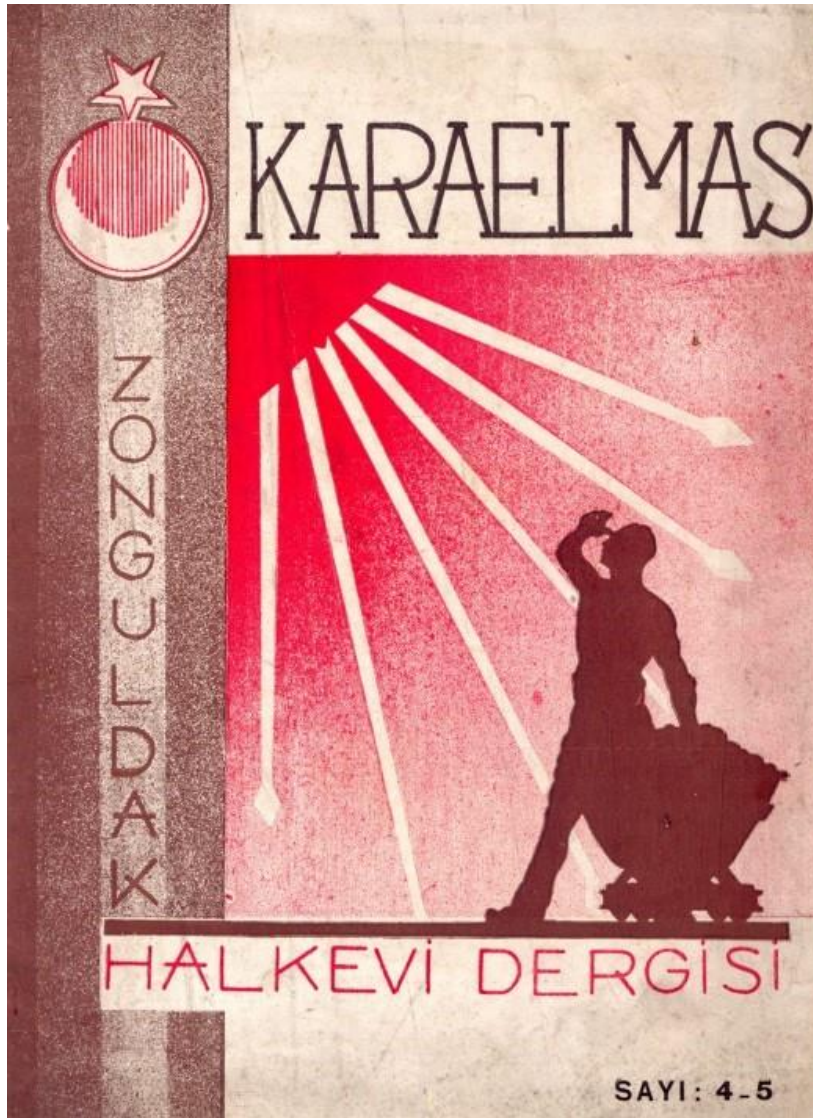
Zonguldak Karaelmas Yazım-Basimevi (15 Mayıs 1936).

Onun, yayınlarında hep “Zonguldak kömürü” yerine “Karaelmas” ismini kullanmasıyla ve basımevine gelip, gidenlerin binanın üzerinde büyük harflerle yazılı bu ismi görmesiyle, Zonguldak halkı yavaş yavaş “Karaelmas” ismine ısınmaya, bu ismi sevmeye başlamıştı... Ve böylece, “Karaelmas” adı giderek Zonguldak kentinin simgesi hâline geldi.

Karauğuz, bu arada, 1937 yılında, Zonguldak şehriyle ilgili her türlü bilgiyi içeren “Zonguldak Kılavuzu”nu ve Türk Hava Kurumu ile işbirliği yaparak “Türk Kanadı” isimli dergiyi yayımladı.

“KARAEELMAS” DERGİSİ

Artık sıra, aklından hiç çıkmayan dergiye gelmişti: “Karaelmas” dergisi.⁷ Bu dergiyi, büyük bir heyecanla 13 Nisan 1938’de yayımladı.

“Karaelmas” dergisi

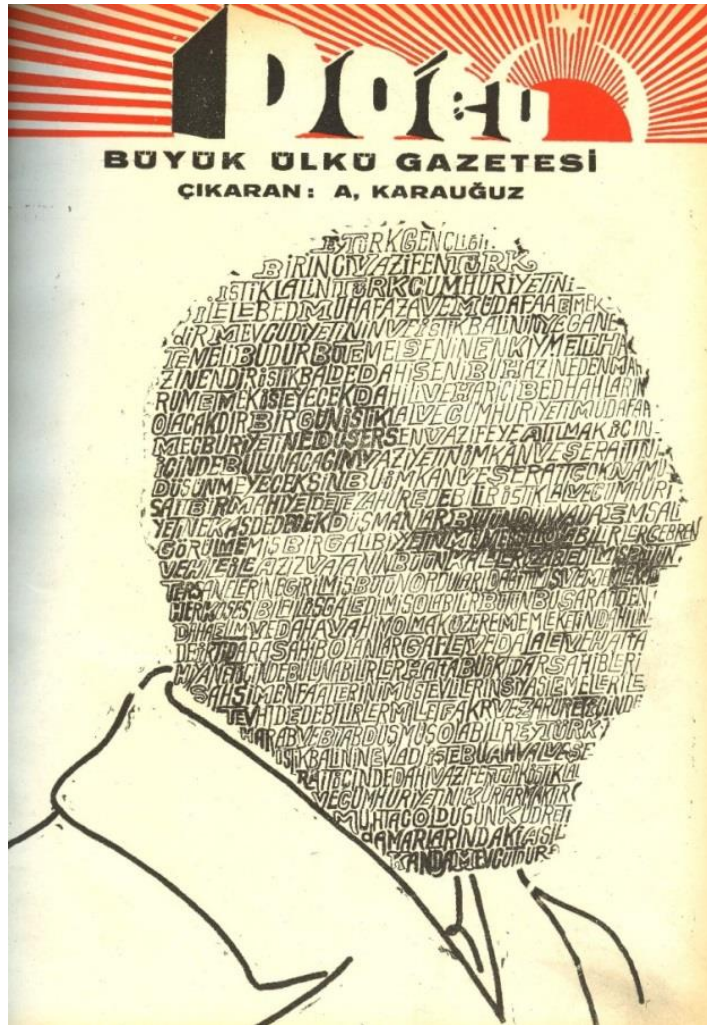
100 sayfadan oluşan bir kitap niteliğindeki derginin kapağını ünlü ressam Mahmut Cûda hazırlamıştı. Derginin sahibi, Tâhir Karauğuz; başyazarı, Behçet Kemâl Çağlar’dı.

Karaelmas dergisini 1. sayısında, *İsmail Habib Sevük, İsmail Hâmi Danişmend, Orhan Şaik Gökyay, Necip Fâzıl Kısakürek, Mahmut Cûda, Leman İçsel, Sâdi Yâver Ataman, Ahmet Naim Çıladır* ve *Karauğuz*'un yazıları yer almıştı.

Derginin 2. sayısı, 26 Ağustos 1939'da yayımlandı. O tarihte, Atatürk aramızda değildi ve 2. sayı bir Atatürk özel sayısı niteliğinde, yine 100 sayfalık bir kitap-dergi olarak çıktı. Bu sayıda, zamanın ünlü yazarlarının, *Hüseyin Câhit Yalçın, Peyâmi Safa, Yunus Nâdi, Hasan Âli Yücel, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Behçet Kemâl Çağlar* ve *Karauğuz*'un Atatürk'le ilgili yazı ve şiirleri yer almıştı.

O sırada, Karauğuz, Zonguldak CHP İl ve Halkevi Başkanı idi. Sonraki yıllarda, kömür havzasıyla ilgili haberleri içeren “*Kömür*” adlı bir gazete çıkartan Karauğuz, diğer yayınlarına da ağırlık verdiğinden, “*Karaelmas*” dergisini Halkevi Başkanlığı'na bıraktı. “*Karaelmas*” dergisi toplam 48 sayı yayımlanmıştır.

“DOĞU” DERGİSİ

Kapağında, Atatürk'ün gençliğe seslenişinin yer aldığı “Doğu” dergisinin Eylül 1946'da yayımlanan 46. sayısı. (Bu resim, Ereğli Kömürleri İşletmesi İmar Müdürlüğü Fen Heyeti'nden Cevat İlman tarafından yapılmıştır.)

Karauğuz, damarlarına, ruhuna yerleşmiş olan gazetecilik ve yayıncılık aşkıyla bir süre sonra yeni bir atılım daha yaptı. 29 Ekim 1942’de, sâdece Zonguldak’ta değil, tüm ülkede bir kültür, sanat ve edebiyat yumağı oluşturacak olan “Doğu” dergisini yayımlamaya başladı.⁸

1942-1951 yılları arasında 96 sayı olarak yayımlanan “Doğu” dergisinde, zamanın pek çok ünlü yazarının, edebiyat ustalarının ve Zonguldaklı şair ve yazarların yazı ve şiirleri yer almıştır.

Bu yazımda “Karaelmas” isminin oluşumunu anlatmak istediğimden daha fazla ayrıntıya girmiyorum. Karauğuz’la ilgili sözlerime devam edecek olsam sayfalar sığmaz. O, 30 yılı aşkın yayımlanan “Zonguldak” gazetesiyle, “Kömür”, “Safranbolu-Karabük”, “Amasra”, “Günün Sesi”, “Işıtkveren” gazeteleriyle, yayımladığı çeşitli dergi ve kitaplarıyla, Zonguldak kentinin kültür, sanat ve sosyal yaşamına büyük katkıları olan ve yakın tarihimize adını yazdıran bir kültür adamıydı.

Bugün, Tâhir Karauğuz’un, Zonguldak kentinin her köşesinde yer alan, Zonguldak halkının yürekten benimsediği, çok sevdiği “Karaelmas” adının isim babası olmasının, onun oğlu olarak bu satırlarının yazarına ve ailesine onur verdiğini ayrıca belirtmek isterim.

KAYNAKLAR:

1. Doğu Karauğuz, “Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür”, Truva Yayınları, İstanbul, 2011.
2. Tâhir Karauğuz, “Donanmaya”, Koroğlu gazetesi, Kastamonu, Sayı: 238, 12 Ekim 1913.
3. Tâhir Karauğuz, “Elli Beş Yılın Anıları” yazı dizisi, Türk Basın Birliği dergisi, İstanbul, 1973-1975.
4. Ahmet Talât Onay, “Tiraje” dergisi, Kastamonu, 1910.
5. Tâhir Karauğuz, “Mesleğimiz”, Açıksöz gazetesi, Vilayet Matbaası, Kastamonu, 15 Haziran 1919.
6. Tâhir Karauğuz, “Zonguldak” gazetesi, Karaelmas Basımevi, Zonguldak, 23 Mart 1923.
7. Tâhir Karauğuz: “Karaelmas” dergisi, Karaelmas Basımevi, Zonguldak, 13 Nisan 1938.
8. Tâhir Karauğuz: “Doğu’ya”, Doğu dergisi, Karaelmas Basımevi, Zonguldak, 29 Ekim 1942.

“UZUN MEHMET”

Ülkemizin “*Karaelmas Diyârı*” olarak bilinen Zonguldak’a gittiğinizde, her yerde “*Karaelmas*” adı kadar bir isme daha rastlarsınız: “*Uzun Mehmet.*” Bu isim bir efsanedir Zonguldak’ta. Kömür havzamızın Mehmetçik’i ve ilk maden şehidimizdir o. Bugün Zonguldak’ta birçok yer, caddeler, parklar, mağazalar ve bazı maden ocakları onun adıyla anılır, meydanlarda onun anıtları görülür.

Kimdi Uzun Mehmet? Bu efsane gibi adam nasıl ortaya çıktı? Bu yazımda sizlere onu tanıtmaya çalışacağım:

Uzun Mehmet Anıtı, Karadeniz Ereğli.

Zonguldak, 19. yüzyılın başlarında, Batı Karadeniz'in Ereğli, Bartın, Amasra gibi tarihî kentlerinin yanında, doğru dürüst bir yerleşim merkezi bile değildi. Uzun süre sâdece bir “*maden mevki*” olarak bilinirdi. Daha doğrusu, Kastamonu eyaletinin Bolu sancağına ve Ereğli *livasına* (ilçesine) bağlı *Elvan köyünün* bir sahil mahallesi idi. Bu yörede 1840'larda kömür üretimine geçilmesinden sonra, kömür ticaretinin kokusunu alarak bu işe girişen Galata bankerlerinin, Rum ve Ermeni unsurların katılımıyla ticaret hayatı hızla gelişti; Zonguldak kısa sürede bir şehirleşme hareketinin merkezi hâline geldi.

Geçen yüzyılın başları, Zonguldak...

Havzada üretilen kömürün yurt dışına ihracına 1882 yılında devlet tarafından izin verilince, havza, yabancı sermaye akımına uğradı. 1893 yılında Fransız sermayeli “*Ereğli Şirket-i Osmaniyesi*”nin (*Societe Ottamane D'Héraclée*) ve ardından İtalyan sermayeli “*Türk Kömür Madenleri*” şirketinin kurulmasıyla havzanın önemi daha da arttı.

8 Mart 1919 - 21 Haziran 1921 tarihleri arasında Fransız işgaline uğrayan Zonguldak'ta kömür üretimi, o yıllarda büyük çoğunlukla yabancı unsurların elindeydi. Bu durum, özellikle Fransız şirketinin havzadaki hâkimiyeti, ülkemizde madenlerin tam olarak devletleştirildiği 1940 yılına kadar sürecekti.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki 1920'li ve 30'lu yıllarda, Zonguldak'taki kömür şirketlerinde çalışmakta olan yabancı mühendisler, her yıl “4 Aralık” gününü, “*Madenciler Günü*” olarak kutlamaktaydı. 4 Aralık geceleri, “*Sainte Barbe*” adındaki bir azize adına balolar düzenleniyor, bu balolarda madencilik efsanesi, papaz giysisi giymiş kişiler tarafından canlandırılmaya çalışılıyordu. Bu sıralarda havzada çalışmakta olan Türk mühendisler de bu kutlamalara katılmaya başlamıştı.

Bu garip durumu merak eden ve araştırmaya başlayan ilk kişi, şehrin ilk gazetesi “*Zonguldak*”ı 1923 yılından beri yayımlamakta olan gazeteci *Tâhir Karauğuz* oldu.

Karauğuz, “*Kimdir bu Sainte Barbe?*” diye araştırmalara başladı; sonunda Fransız mühendis *M. Sudan*’dan şu öyküyü öğrendi:¹

“*Eski adı Nicomedia olan İzmit’te, hükümdarın kızı ‘Barbe (Barbara)’ gizlice Hristiyanlığı kabul eder. Bir putperest olan babası, onun kendi gibi putperest biriyle evlenmesini ister. Kızın bunu şiddetle reddetmesi üzerine, onu bir mağaraya hapseder ve mağaranın girişini bir duvarla ördürür. Kız, bu mağaranın içinde yıllarca gözyaşı döker, Allah’a yalvarır. Sonunda büyük bir uğraşla duvarı deler (veya duvar bir doğa olayıyla kendiliğinden açılır) ve kız kurtulur. Ancak, hükümdar kızını yakalattırır ve idam ettirir. Bu olay zamanla kulaktan kulağa yayılır; ‘Barbe’, bir sebat ve güç abidesi olarak halkın gözünde ‘azize’ mertebesine yükselir ve bu olay giderek ‘Sainte Barbe Yortusu’ adıyla her yıl kutlanan bir Hristiyanlık bayramına dönüşür. Böylece, Sainte Barbe’nin duvarı delme olayı, yüzyıllar sonra, Avrupalı madenciler tarafından da, ‘4 Aralık Madenciler Günü’ olarak kutlanmaya başlanır.”*

Demek ki Türk mühendisler, Hristiyanlık dininde bir bayram olarak kabul edilen böyle bir yortuya katılıyor ve ne olduğunu bile bilmeden madenciliği sözde kutluyorlardı. Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte tüm ülkede bir “*aydınlanma çağını*” başlatan Türkiye’de böyle bir durum kabul edilemezdi. Bölgede kömürün ilk bulunduğu tarih ve bulan kişi saptanabilirse, o günün “*Madencilik Günü*” olarak kutlanması tabii ki daha doğru olacaktı.

Bu amaçla, 1932 yılında yeni açılan Zonguldak Halkevi’nin ilk çalışması olarak bir araştırma komisyonu kuruldu. Bu komisyonda, Ticaret Odası Başkanı *Hüseyin Fehmi İmer*, Halkevi Yayın Komitesi Temsilcisi *Ahmet Naim Çıladır* ve Gazeteci *Tâhir Karauğuz* görev aldı. Çalışma başlamıştı. Halkevi Araştırma Komisyonu olarak nerelere gittiler, kimlere sordular, neler yaptılar, bilmiyoruz; ama sonunda şöyle bir öykü ortaya çıktı:²

Araştırma Komisyonu Üyeleri (soldan): Tâhir Karauğuz, Hüseyin Fehmi İmer, Ahmet Naim Çıladır.

“Yurt dışından ithal edilmekte olan kömürün öneminin anlaşılmasından sonra, Sultan II. Mahmut (1785-1839) bir ferman çıkartarak memleketin her yerinde kömür aranmasını istemişti. Ayrıca, askerlik yapanlara kömür numuneleri gösterilerek, terhislerinden sonra bu cevheri aramaları isteniyordu. Bir bahriye eri olan Uzun Mehmet, kendisine söylenenleri unutmaz. Karadeniz Ereğlisi'nin Kestaneci köyündeki evine döndüğünde, çevresinde bu 'yanartaşları' araştırmaya başlar. Bu sırada sonbahar mevsimi gelmiş, köylüler hasat sonu zahirelerini öğütmek üzere değirmenleri doldurmuştur. Mehmet de, Ereğli'de Köseağzı denilen yerdeki değirmene gider. Değirmende sıra beklerken, vakit geçirmek üzere, değirmene suyunu veren Niren Deresi kenarına iner. Derede bir gün önce yağın şiddetli yağmurun getirdiği molozların arasında, bahriyedeyken gördüğü kömür numunelerine benzeyen siyah taşların bulunduğunu görür. Bu taşları toplar; değirmende yanmakta olan ocağın içine attığında heyecanla yerinden fırlar. Taşlar kısa sürede kıpkırmızı olmuştur, yanmaktadır. Kendisine söylenen 'yanartaşları' bulmuştur. Kimseye belli etmeden taşlarla birlikte değirmenden ayrılır. Hepsini bir çuval içinde evinin bir köşesinde saklar. Takvimler 1829 yılı sonbahar aylarını göstermektedir. Şiddetli yağışlar başlamış ve kış yaklaşmıştır. Bu kötü havalarda İstanbul'a gidip gelmenin zor olacağını düşünerek baharın gelmesini bekler. İlbaharda, elindeki siyah taşları İstanbul'a götürür; Padişah II. Mahmut'un sarayındaki yetkililere teslim eder. Taşların yandığı görülünce, Mehmet'e, 5000 kuruş mükâfat verilir ve kaydı hayat şartıyla (yaşamı boyunca) 600 kuruş aylıkla ödüllendirilir. Ancak, Mehmet'in sonu hazin olur. Dönemin Ereğli Mütesellimi (Vergi Tahsildarı) Hacı İsmail Ağa, Uzun Mehmet'in kendisine haber vermeden İstanbul'a gidişini hazmedemez, aldığı ödülde de gözü vardır; iki adamını İstanbul'a gönderir ve Uzun Mehmet'i Leblebici Hanı denilen yerde zehirleterek öldürtür. Böylece, Türk madenciliği ilk şehidini vermiştir.”

Komisyunun 1932 yılında tamamladığı çalışmayla, Ereğli'de kömürün bulunduğu tarihi, 8 Kasım 1829 olarak saptadı.³

Bir zamanlar Ereğli...

Eski Zonguldak Kaymakamı *Ahmet Cevdet Bey*'in 1916 yılında hazırladığı “*Bolu Sancağı Salnâmesi*”nde, bu olayın aydınlanmasında yardımcı olabilecek iki söylentiye yer verilmiştir: Bu söylentilerden ilki şöyledir:⁴

“1822 yılında Ereğli'nin Kestaneci köyünden gemici *Hacı İsmail*, köy civarından topladığı siyah taşları İstanbul'a götürerek *Padişah II. Mahmut*'a sunmuş, bu taşlar incelenince maden kömürü olduğu anlaşılmıştır.”

Salnâme'de yer alan diğer söylenti ise şöyledir:⁵

“1829 yılında, *Zafiranbolu (Safranbolu)* kaymakamı *Hacı İsmailoğlu İsmail Ağa*'nın çubukçusu, *Çatalağzı*'nda bulduğu numuneleri İstanbul'a götürüp *Padişah II. Mahmut*'a sunmuş ve mükâfatlandırılmıştır.”

Osmanlı arşivlerine ve 14 Şubat 1841 tarihli “*Ceride-i Havadis*” gazetesine göre, Ereğli havzasında ilk kömür üretimi 1841 yılında gerçekleştirilmiştir.⁶

Diğer tarihî bir kayda göre ise, 1838 yılında *Padişah Abdülmecit*, kapıcıbaşılarından *Ahmet Nazif* ve *Hüsnü Halife*'yi kömürün yerinin tespiti için Ereğli'ye göndermiş, gerekli tespitler yapılmış, ancak bölgede kömür ocaklarının açılması 1848 yılından sonra gerçekleşmişti.⁷

O tarihlerde, Ereğli dışında, ne Zonguldak'ta, ne de başka bir yerde kömürün varlığı bilinmiyordu. Yâni, merkez Ereğli idi. Pek muhtemeldir ki, Araştırma Komitesi üyeleri tarafından Ereğli'de en eski kömür ocağının bulunduğu yere gidilmiş, çevredeki yaşlılarla konuşulmuş ve bunun sonucunda bir *Uzun Mehmet* öyküsü ortaya çıkmıştı.

Aslında, kömür, “*yanartaş*” adıyla yörede yıllardır bilinmekteydi, ancak çevrede odun kolaylıkla bulunduğundan, odun ateşi varken yanartaşa pek itibar edilmez, üstelik bu yanartaşları İstanbul'a, *Padişah*'a getirmek kimsenin aklından bile geçmezdi. İşte *Uzun Mehmet* kendisine söylenenleri dinlemiş ve bunu başarmıştı. Bahriyeli olsun veya olmasın, belki de kömürü gerçekten anlatılan yerde bulmuş ve bu olay kulaktan kulağa yayılarak o günlere gelinmişti.

Uzun Mehmet ilk maden şehidi idi. Onun, 1820'li yıllarda Ereğli'nin belli başlı ailelerinden “*Karamahmutzâdeler*” sülâlesinden olduğu Araştırma Komisyonu'nca saptanmıştı. Zonguldak Halkevi, *Uzun Mehmet*'in ailesini araştırmış, bulmuş ve Zonguldaklı madencilerden ve Halkevi'nden toplanan 452,95 lirayı bu aileye yardım olarak vermişti.⁸

Bir de 1994 yılında “*Uyanış*” dergisinde yayınlanan şu röportaja bir göz atalım:⁹

“*Ereğli*'de, *Kurtuluş Savaşı Gazisi Hüseyin Kaçmaz*, 1993 yılında şöyle demişti: ‘Benim babam Kestaneci köyünde 30 yıl muhtarlık yaptı. *Uzun Mehmet* de benim ninemin çocuğudur.’ *Uzun Mehmet*'in kömür nedeniyle aldığı bahşişlere kadar bilgiler veren *Hüseyin Dede* 11 Eylül 1993'de öldü ve Kestaneci köyünde gömüldü.”

Uzun Mehmet konusunda önemli bir kanıtımız daha var: Zonguldak'ta bir zamanlar bir *Nâmık Kemâl İlkokulu* vardı. Orada okumuş olan bir yakınımından dinlemiştim. 1930'lu yıllarda yapılan “*8 Kasım - Uzun Mehmet'i Anma ve Kömür Bayramı*” günlerinde, öğretmenler, *Uzun Mehmet*'in torunu olarak bildikleri “*Ziya*” adındaki bir öğrenciyi kürsüye çıkartır, şiir okuturlarmış.

Bu kişi ile yıllar sonra bir gazete haberinde karşılaştım: *Milliyet* gazetesinin arşivinde yaptığım araştırmada, bu gazetenin 15 Kasım 1964 tarihli sayısında, şöyle bir yazı gördüm:¹⁰

“135 Yıl Önce Türkiye’de Maden Kömürünü Bulan Uzun Mehmet Minnet ve Rahmetle Anıldı.” Yazı, bildiğimiz Uzun Mehmet öyküsünü anlatıyordu, ancak iki de resim vardı. Birinci resim, yaşlı bir adama aitti. Resmin altında şöyle yazıyordu: “Uzun Mehmet’in torunu Halit Uzunmehmet, şimdi 73 yaşında.” Diğer resmin altında da şu yazı vardı: “Bu resimde de Uzun Mehmet’in torununun oğlu görülyüyor. Adı: Ziya Uzunmehmet, Yaş: 38”.

Bu ifadeden, Ziya Uzunmehmet’in 1926 doğumlu olduğu anlaşılıyor. Benim yukarda sözünü ettiğim yakınım da 1926 doğumlu. Dolayısıyla, Ziya Uzunmehmet’le, aynı tarihlerde, aynı ilkokulda, aynı sınıflarda okumuşlar.

İki ayrı kaynak çok güzel örtüşüyor, hatta bir tanesi resimli.

Halit Uzunmehmet (1964).

Ziya Uzunmehmet (1964).

Ben, 26 Ağustos 2016 tarihinde, bir rastlantı sonucu, Ziya Uzunmehmet’in oğlu *Merih Uzunmehmet*’le karşılaştım. Zonguldak’ta kaldığım Emirgan Oteli’nin lobisinde kendisiyle bir söyleşi yaptık; yanında annesi, yâni Ziya Uzunmehmet’in eşi *Yıldız Hanım* da bulunuyordu. Ziya Bey yıllar önce ölmüş; ancak hâlen Zonguldak’ta yaşamakta olan bu aileyi, Zonguldaklıların, en azından Zonguldaklı gazeteci ve yazarların bilmeleri gerekir diye düşünüyorum.

Yıldız Hanım, her zaman çantasında taşıdığı için oldukça yıpranmış olan, eşi Ziya Uzunmehmet’in yukardaki vesikalık resmini çıkartıp bana göstererek, “Uzun Mehmet’in *Leblebici Hanı*’nda zehirlenip öldürülmediğini, öldürüleceğini anladığında handan kaçığını, ancak ormanda yakalanarak öldürüldüğünü” söyledi. Başka ayrıntıları da anlattılar; tekrar görüşmek üzere ayrıldık, ancak bir daha görüşme olanağımız olmadı. Uzun Mehmet konusu

ile ilgili araştırma yapan Zonguldaklı yazarların, hâlen hayatta olduklarını bildiğim bu aileyle görüşmelerini öneririm.

Elimizde TBMM tutanaklarından bir başka belge daha var: Zamanın Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş'ın imzasını taşıyan, 5.6.1963 tarihli bu belgede şöyle deniyor:¹¹

Zonguldak Milletvekili *Mehmet Ali Pestilci*'nin 29.4.1963 tarihli yazılı sorusu: “*Memleketimizde maden kömürünü bulan Uzun Mehmet'in torunu 1306 doğumlu Halit Uzunmehmet'e, Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi tarafından her ay yapılmakta olan 200 lira yardımın 1960 senesinden itibaren kesilmesinin sebepleri nedir? Hâlen 74 yaşında ve muhtaç durumda bulunan bu şahsa bir yardım yapılması düşünülmekte midir?*”

Cevap: *Memleketimizde maden kömürünün ilk bulucusu Uzun Mehmet'in torunlarından Halit Uzunmehmet'e ayda 100 lira yardım yapılması, Zonguldak Kömür İşletmelerinin talebi ve Etibank İdare Meclisinin kararıyla 1.8.1954 tarihinden itibaren uygun görülmuş ve bu miktar, adı geçenin isteği üzerine günün şartlarına uydurularak, Müessese tarafından 1.1.1959'da 150 liraya, 2.7.1959'da 200 liraya yükseltilmiştir.*”

Ancak yazının devamında, 27 Mayıs İnkılabı'ndan sonra Hükümetçe alınan ciddî tasarruf tedbirleri nedeniyle “*Bu yardımın müessese tarafından kesilmesi zarureti hâsıl olmuştur.*” denilmiştir. Yâni, 27 Mayıs'la birlikte bu yardımın kesildiği anlaşılıyor.

Yukarıdaki tüm kanıtlar, son yıllarda “*Uzun Mehmet öyküsü uydurmadır*” diye ortaya çıkanlara iyi bir cevap niteliğini taşır.¹²

O günleri yaşamış olanlar şuna inanmışlardı: Bir Hristiyanlık yortusunun madencilik günü olarak kutlandığı o günlerde, şehrin, kömür bayramı olarak kutlanacak bir güne, *Uzun Mehmet'e* ihtiyacı vardı. Halkevi Araştırma Komisyonu'nun çalışması böyle bir ihtiyaçtan doğmuştu. Mehmetçik nasıl Türk askerinin simgesi ise, Uzun Mehmet de ülkede kömürü bulan ilk kişi olarak madencinin simgesi olmalıydı.

Nitekim bu isim, kısa zamanda halk tarafından benimsendi, sevildi, onlardan biri oldu. Artık Türk mühendisler ve Zonguldak halkı, *Sainte Barbe* yortusunu değil, kendilerinden birini, *Uzun Mehmet'i* kutluyorlardı.

8 Kasım 1932 günü, Zonguldak'ta “*Uzun Mehmet Kömür Bayramı*” olarak ilân edildi ve o tarihte büyük bir kutlama yapıldı. Bu kutlama, “*Cumhuriyet'in 10 yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*” adlı kitapta şöyle anlatılır:¹³

“*8 Teşrinsâni (Kasım) 1932'de, vilayetimiz topraklarında gömülü hazinenin keşfinin 103. yıldönümü şerefine ve o hazineyi bulan Uzun Mehmet'in namına çok samimi bir ihtifal (tören) yapılmıştır. Merasime, mektepler, izciler, resmî ve hususi bütün teşekküller, cemiyetler ve halk iştirak etmiştir. O gün, Uzun Mehmet namına dikilen bir abidenin açılış merasimi yapılmış, bir cadde ve bir parka 'Uzun Mehmet' ismi verilmiştir. O gün, bu merasim yalnız vilayet merkezinde değil, vilayetimizin bütün kazalarında (ilçelerinde) yapılmış, Ereğli halkı Uzun Mehmet'in doğduğu Kestaneci Köyü'ne kadar giderek tezahürat (gösteri) yapmıştır.*”

Bayram münasebetiyle, Halkevi, Ticaret Odası ve maden müesseseleri, Uzun Mehmet ailesine teberruatta (bağışlarda) bulunmuşlardır. Uzun Mehmet bayramına, bilâstisna (ayrıntısız) bütün İstanbul ve Ankara gazeteleri alâka göstermiş, bayram günü hepsi Uzun Mehmet'e yazılar ayırmıştır. Bayram gecesi, İstanbul Radyosu'nda, maden kömürünün Uzun

Mehmet tarafından keşfine ait, Müderris (Profesör) Refik Beyefendi tarafından bir konferans verilmiştir. Uzun Mehmet'in kömürü keşfini tespit eden komite şu zevattan (kişilerden) teşekkül etmiştir (oluşmuştur): Havza-i Fahmiyye Müdür-i Umûmisi (Kömür Havzası Genel Müdürü) ve Zonguldak Ticaret Odası Reisi Hüseyin Fehmi (İmer) Bey, 'Zonguldak' gazetesi başmuharriri (Başyazarı) Tâhir (Karağuz) Bey ve Halkevi Neşriyat (Yayın) Komitesi Mümessili (Temsilcisi) Ahmet Naim (Çıladır) Bey. Ayrıca, mıntıkamızın iktisâdi ehemmiyetini (ekonomik önemini) borçlu olduğu maden kömürünün kâşifi 'Uzun Mehmet' bayramının meydana gelmesindeki faaliyeti hazırlayan Fırka Reisimiz (Parti Başkanımız) Mithat Âkif Beyefendi'nin mesailerini de şükranla yâd etmeyi (anmayı), Zonguldak Ticaret Odası bir kadirşinaslık (değerbilirlik) borcu bilir.”

Uzun Mehmet Kömür Bayramı kutlamaları (Zonguldak, 1935).

Uzun Mehmet Kömür Bayramı kutlamaları (Zonguldak, 1937).

Uzun Mehmet Kömür Bayramı” kutlamaları, 1932 yılından sonra her yıl yapıldı. 8 Kasım 1949 tarihinde ise, *Tâhir Karauğuz*’un başkanlığındaki “*Türk Büyüklerini Anma, Yaşatma Derneği*” tarafından, Ankara’da, Gar Gazinosu’nda düzenlenen törende, Uzun Mehmet’in kömürü buluşunun 120. yılı kutlanmış, bu törene çok sayıda bakan ve milletvekili katılmış ve aynı gece, Gar Gazinosu’nda bir *Kömür Gecesi* düzenlenmişti.

8 Kasım 1949’da, Ankara’da Gar Gazinosu’nda yapılan “Uzun Mehmet Kömür Gecesi” ilânı.

Bu gecenin özelliği olarak, gazinonun girişi madenci bağları ile örülerek bir maden ocağı ağızı temsil edilmiş ve başlarındaki fenerli baretleri ile madenci giysileri içindeki gençler gelenleri karşılamıştı.

Gar Gazinosu'nun girişinde dâvetlileri madenci giysileri içinde karşılayan gençler (8. 11.1949).

“Uzun Mehmet” adı ve “Kömür Bayramı”, Zonguldak halkı tarafından çok sevildi. Öyle ki, Kozlu’da açılan kömür kuyularından ikisine, *Uzun Mehmet-1* ve *Uzun Mehmet-2* adları verildi. 1932 yılında açılışı yapılan, madenci feneri şeklindeki ilk anıttan sonra, 1973 yılında, Kozlu yolu üzerindeki Balkaya’da, yeni bir Uzun Mehmet anıtı daha yapıldı. Günümüzde, şehrin birçok yerinde *Uzun Mehmet* adını taşıyan sokak, cadde ve parklar, mağazalar, kurumlar, anıtlar bulunmaktadır.

Ancak, “8 Kasım Uzun Mehmet Kömür Bayramı”, yıllar içinde etkinliği azalsa da yine de kutlanmaktayken, bir süredir bu kutlamanın, Uzun Mehmet anıtının bulunduğu alanın 8 Kasım’da soğuk olduğu ileri sürülerek, “Zonguldak’ın Kurtuluş Günü” olan 21 Haziran’a bırakıldığı görülmüştür.¹⁴ Öyle bir neden ki, inanılır gibi değil. Acaba bu değişikliği yapanlar, 10 Kasımlarda Anıtkabir’in *Aslanlı Yol*’unda soğukta yürüyen devlet temsilcilerini hiç izlemediler mi?

Türkiye’de *Madencilik Günü*, 4 Aralık’larda *Sainte Barbe Yortusu* olarak değil, 8 Kasımlarda “Uzun Mehmet ve Madencilik Günü” olarak kutlanmalı, 8 Kasım’ın içinde bulunduğu hafta, “*Madencilik Haftası*” olarak tüm öğretim kurumlarında yaşanmalı ve böylece çocuklarımız madenleri ve madencilik tanımalı, öğrenmelidir.

KAYNAKLAR:

1. Tâhir Karauğuz, “4 Kânunevvel Sainte Barbe Günü”, *Zonguldak gazetesi, Zonguldak, 10 Aralık 1924.*
2. Basri Sıdal, “Türkiye’de Taşkömürünün İlk Bulunuşu”, *Doğu dergisi, Sayı: 2, Zonguldak, Ocak 1943.*
3. Ekrem Murat Zaman, “Madenlerin Koruyucusu Santa Barbara, Madenlerin İlk Şehidi Uzun Mehmet”, “*Halkın Sesi gazetesi, Zonguldak, 29 Kasım 2013.*
4. Ahmet Cevdet Bey, “*Bolu Sancağı Salnâmesi*”, *Bolu, 23 Aralık 1916.*
5. Ahmet Cevdet Bey, *age.*
6. “*Ceride-i Havadis*” gazetesi, *İstanbul, 14 Şubat 1841.*
7. Doğu Karaoğuz, “*Geçen Yüzyılın Başları: Zonguldak*”, *Collection dergisi, Sayı: 21, Kasım 2005.*
8. Tâhir Karauğuz, “*Uzun Mehmet’ten Günümüze Kadar Türkiye’de Kömür*”, *Karaelmas Basımevi, Zonguldak, 1959.*
9. Saffet Can, “*Hüseyin Kaçmaz’la Röportaj*”, *Uyanış dergisi, Zonguldak, 10 Ocak 1994.*
10. Nejat Muhsinoğlu: “*135 Yıl Önce Türkiye’de Maden Kömürünü Bulan “Uzun Mehmet Minnet ve Rahmetle Anıldı*”, *Milliyet gazetesi, İstanbul, 15 Kasım 1964*
11. TBMM Tutanağı, “*Zonguldak Milletvekili Mehmet Ali Pestilci’nin Uzun Mehmet ile ilgili sorusuna, Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş’ın yazılı cevabı*”, B: 92, O: 1,7/298, *Ankara, Haziran 1963.*
12. Necdet Sakaoğlu, “*Tarihte Yaşayan Hayâl: Uzun Mehmet*”, *Tarih ve Toplum dergisi, İstanbul, Ekim 1984.*
13. Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası: “*Cumhuriyet’in 10. Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*”, *Zonguldak, 1933.*
14. Târik Dakal, “*8 Kasım: Zonguldak’ın Karaelmas’ına Kavuştuğu Gün*”, *Şirin Ereğli gazetesi, Kdz. Ereğli, 10 Kasım 2009.*

ULUSAL BAYRAMLARDA ZONGULDAK

Çocukluğumu geçirdiğim Zonguldak'tan aklımda kalan ilk izler, büyük bir coşku ile kutlanan ulusal bayramlardır.

İkinci Dünya Savaşı henüz sona ermiş, tüm dünya savaş sonrasının acıları içinde... Savaşa girmese de, Türkiye de bundan nasibini almış, yoksulluk ve sefalet günleri yaşanmakta... Çocuk aklımızla, gazete ve dergilerde savaşa ilgili resimleri görüyor, radyo haber bültenlerinde hep savaş haberlerini dinliyoruz.

Zaman zaman Zonguldak çarşısından askerî birlikler, silah yüklü katırlar, kamyonlar ve de top arabaları geçiyor, onları izliyoruz.

Babamın elimden tutarak getirdiği sinemalarda bile, filmde önce, hep gecikmiş savaş haberleri var. Yâni savaşa girilirse bile, sanki savaşa iç içe yaşıyoruz.

Bütün bunların etkisiyle bizim jenerasyonda askerliğe karşı büyük bir hayranlık uyanıyor. Hatta, mahallede oynadığımız oyunların birinin adı "*Harççilik*", yâni savaş! Silâh benzeri sopalarla siperlere yatıyor, komutlar verip birbirimize saldırıyor, *harççilik* oynuyoruz.

Beş-altı yaşlarında iken, babamın bana aldığı, sol üst cebi şeritli, omuzları ve kolları rütbeli subay üniformasını ise gururla taşıyorum. Özellikle bayram günlerinde bu üniformayı giyip sevinçle sokağa çıktığımda kendimi onlardan biri gibi hissediyorum.

O yıllar, savaş rüzgârlarının yıkıcı etkilerine rağmen, dört büyük ulusal bayramın tüm ülkede büyük bir sevinç ve coşku ile kutlandığı yıllardı. Özellikle askerî birliklerin resmigeçitlerde rap-rap geçişleri bizleri çok etkilerdi.

Oynadığımız bir diğer oyunun adı ise "*Bayramcılık*"tı. Uyduruk müzik aletleriyle, sıra hâlinde marşlar söyleyerek ve asker selâmı vererek biz de rap-rap resmigeçit yapar, kendimizi bayramlarda geçen askerlerin yerine koyardık.

İşte bütün bunlar, askerlerin, okulların geçişleri, kutlamalar, hepsi anılarımda derin izler bırakmış çocukluğumu geçirdiğim Zonguldak şehrinde.

Ulusal bayramları bana göre ikiye ayırmak lâzım. Birincisi, benim izlediklerim, diğeri ise benden öncekiler. Yâni, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1940'lı yıllara kadar olanlar.

Eski bayramlara ait arşivimdeki en eski fotoğraf 1920'li yıllarda çekilmiş. Bu fotoğrafta, Zonguldak'ın ana caddesi olan Gazipaşa Caddesi görülüyor. Defne dalları ile süslenmiş takın üzerinde eski Türkçe "*Yaşasın Millet Meclisi*" yazıyor.

Bu tören, belki de 23 Nisan 1920'nin ilk kutlanması. Çünkü arkadan beyaz ve siyah önlükleri ile bir ilkokul geliyor; yalnız erkek öğrenciler fesli, etraftaki *zâbitan* (*subaylar*) ve halkın bir kısmı da fesli. Demek ki Şapka Devrimi (1925) henüz yapılmamış, Harf Devrimi'ne ise (1928) daha çok var. Böylece resmin tarihini, 1921-1924 yılları arası diyebiliriz.

Zonguldak'ta, Millî Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın ilk kutlanışlarından biri.

Başka bir fotoğrafa geçiyoruz. Bu resim sanki Şapka Devrimi'nden hemen sonra çekilmiş. Yine bir bayram gününde, ortada Zonguldak Valisi *Halit Aksoy* (1882-1978), yanında yardımcıları.

Çevresindeki halkın nerdeyse tamamı büyük bir özenle yeni şapkalarını giymişler. Fotoğraf, Gazi Paşa Caddesi üzerinden geçerek liman kadar uzanan, şehrin simgesi kömür treni raylarının üzerinde çekilmiş. Bu fotoğrafın tarihi de, Şapka Devrimi'nin yapıldığı 1925 yılını takip eden yakın yıllarda olmalı.

Şapka devrimi yıllarında Gazipaşa Caddesi'nde bir bayram günü.

Nihayet Cumhuriyetimizin kuruluşunun 10. yılı törenlerine geliyoruz: Aşağıdaki fotoğrafta, Zonguldak şehrinin ilk gazetecisi *Tâhir Karauğuz* (1898-1982), CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası) kürsüsünde (29 Ekim 1933).

29 Ekim 1933 sabahı, Cumhuriyet Halk Fırkası kürsüsü.

Zonguldak Belediyesi tarafından, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 10. yıl törenleri için bir Belediye Bandosu kuruluyor. Aşağıdaki fotoğrafta, Zonguldak şehrinin ilk bandosu görülüyor. Resmin sol başındaki kişi, İstiklâl Savaşı sırasında, Zonguldak ve Bolu'da Kuvay-ı Milliye örgütlenmesi yolunda büyük hizmetler veren, Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet (İl) Başkanı *Mithat Âkif* (1881-1934).

Zonguldak şehrinin ilk Belediye Bandosu.

Aşağıdaki fotoğrafta ise, Zonguldak *Mithatpaşa Mektebi (İlkokulu)* öğrencileri Cumhuriyetimizin kuruluşunun 10. yılı törenleri sırasında. Sol başta yine Mithat Âkif görülüyor.

Cumhuriyetimizin 10. Yılında Mithatpaşa Mektebi.

Zonguldak yöresi bildiğiniz gibi iki katlıdır: Bir yerüstü vardır, bir de yeraltı! Yeraltında, hem de yüzlerce metre toprak altında, kömür damarlarını yerinden sökmek için canını dişine takan, ölüme meydan okuyan maden işçilerimizi ulusal bayramlarımızda aramızda görürdük. Aşağıdaki fotoğrafta, Cumhuriyetimizin 10. yılı törenlerine katılan *Kasaptarla Ocağı* maden işçilerinin önünden, zamanın Zonguldak Valisi *Halit Aksoy (1882-1978)* askerî adımlarla geçiyor.

Kasaptarla Ocağı maden işçileri ve Vali Halit Aksoy 10. yıl töreninde.

Aşağıdaki fotoğrafta, Zonguldak'ın en eski ilkokulunu görüyoruz: “*Nâmık Kemâl İlkokulu.*” Tarih: 23 Nisan 1935. Cumhuriyet'in genç öğretmenleri ve çiçeklerle taçlanmış kız öğrencileri tören öncesinde.

Nâmık Kemâl Mektebi (23 Nisan 1935).

Diğer fotoğrafta, ilkokul öğrencilerinin, Hükümet Meydanı'nda, Vali Halit Aksoy'un (en sağda) önünden geçişleri görülüyor (23 Nisan 1935). Arkada Zonguldak Devlet Hastanesi ve Gazi Mustafa Kemâl İlkokulu.

İlkokul öğrencileri geçit töreninde (23 Nisan 1935).

1 Kasım 1935 tarihli “Zonguldak” gazetesinde, 29 Ekim 1935 günü kutlamaları ise, şöyle anlatılmıştı:

“En büyük bayramımız Cumhuriyet Bayramı, gerek şehrimizde ve gerek ilimizin her tarafında ve bütün yurttta, sonsuz bir heyecan içinde, coşkun tezahüratlar (gösteriler) ve şenliklerle kutlandı. Şehrimizde, hazırlanan programa göre kutlama töreni ve şenlikler yapıldı. Geçiş resmi çok muhteşem (görmekli) oldu.

Valimiz Halit Aksoy, yanlarında Askerlik Başkanı olduğu hâlde, Zonguldaklıların bayramını kutladılar ve bütün Zonguldaklılar geçişe katılarak valimizi saygıyla selâmladılar. Partimiz (CHP) İl Başkanı Mithat Altıok’un halk kürsüsünde verdiği değerli hitabe, bütün yürekleri heyecanla coşturdu. Halkevi’nde ve okullarda çok canlı, başarılı temsiller verildi.

Partimiz tarafından tertiplenen Cumhuriyet balosunda çok zevkli ve nezih bir gece geçirildi. Gece, fener alayları yapıldı; bütün şehir ve maden bölgeleri bayraklar ve defnelerle, taklarla donatıldı ve gece baştanbaşa aydınlatıldı.”

29 Ekim 1938’e geliyoruz; Cumhuriyetimizin kuruluşunun 15. yılı, Atatürk’ün ölümünden önceki son Cumhuriyet bayramı:

Aşağıdaki fotoğraf, o günlerden bir anı. Solda, bugün artık anılarımızda kalan eski hükümet binası. Fırtınada karaya vurmuş koca bir gemiyi andıran yeni bina, eski günlerin hükümet binasını ne kadar da aratıyor. Tam karşıda ise, o yıllarda yeni yapılarak hizmete giren “Halkevi” binası.

Resimde, Atatürk posterini taşıyan ilkokul öğrencileri geçit töreninde Vali Halit Aksoy’un önünden geçiyorlar.

İlkokul öğrencileri geçit töreninde (29 Ekim 1938).

1940 yılına geliyoruz. 29 Ekim 1940, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 17. yılı. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı, tüm dünyanın kan ve ateş içinde kaldığı yıllar... O yıllarda büyük sıkıntılar, zorluklar ve yoksunluklar yaşanan ülkemizde, ulusal bayramlarımız yine de büyük bir coşkuyla kutlanıyor.

Aşağıdaki fotoğrafta, 29 Ekim 1940 günü, Zonguldak Valisi Halit Aksoy'un ve yanındaki askerî yetkililerin, Gazipaşa Caddesi'nde maden işçileri tarafından hazırlanan bir takım altından geçişleri görülüyor.

Vali Halit Aksoy ve askerî yetkililer, Zonguldak maden işçileri takımının altından geçiyor (29 Ekim 1940).

Askerî birliklerimiz geçit töreninde (29 Ekim 1940).

29 Ekim 1940 günü, Vali Halit Aksoy'un önünden geçen liseli kızlarımızın ellerindeki pankartlarda şunlar yazıyordu:

“İnandılar, döğüştüler, kazandılar. Bıraktıkları emanetin bekçisiyiz.”

Aşağıdaki fotoğraf o günün anısı. Arkada, Zonguldak Devlet Hastanesi ve biraz altında 1938 yılında kurulan, şehrin ilk lisesi Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi görülüyor.

“İnandılar, döğüştüler, kazandılar. Bıraktıkları emanetin bekçisiyiz.”

29 Ekim 1943 yılının Cumhuriyet Bayramı törenleri ise, bakınız 30 Ekim 1943 tarihli “Zonguldak” gazetesinde şöyle anlatılmış:

“28-29 İlkteşrin (Ekim) günleri, büyük millî bayramımız, bütün yurttta coşkun gösteriler ve sonsuz heyecanlar içinde kutlandı. Şehrimizde her yer, bayraklar, taklar, yazılar ve ışıklarla süslenmişti.

Sayın valimiz Halit Aksoy, saat 10'da kürsüye çıkarak, Cumhuriyet'in yüksek feyizlerini belirten heyecanlı bir hitabede bulunmuşlardır. Bundan sonra, vali, tümen komutanı ve CHP vilayet başkanı Cumhuriyet Meydanı'nda, askerlerin, okulluların ve halkın önünden yürümüşler ve sık sık durarak herkesin bayramını kutlamışlardır.

Cumhuriyet Meydanı ve çarşının bir ucundan limana kadar bütün cadde tamamen halk ile dolup taşıyordu. Vali yerine gelince, bando ile İstiklâl Marşı çalınmış ve geçit resmi başlamıştır. Çelik miğferli erlerimiz 'Yaşa! Varol!' sesleri ve alkış sağanakları ile karşılanmıştır. Al bayrağa sarılı miniminilerin ardından, ilkokullar, izciler, sporcular, atlılar, kömür işçileri, cemiyetler, esnaf kurumları ve halk kitleleri geçerken sık sık alkışlanmışlardır.

Esnaf cemiyetlerinin sanatlarının sembollerini taşıyan kamyonları çok alâka toplamıştır.

Fıruncılar kamyonunda, renkli kâğıtlar üzerinde sıralanmış sakız gibi ekmekler gözleri çekiyor, lokantacılar kamyonunda aşçıbaşı döner kebab kesiyor, her cemiyetin kamyonu türlü gösterilerle alkışlar içinde geçiyordu.”

Şimdi, biraz daha ileri bir tarihe gidiyoruz: 29 Ekim 1958, Cumhuriyet’imizin kuruluşunun 35 yılı.

Aşağıdaki fotoğrafta, Mehmet Çelikel Lisesi öğrencileri geçit töreninde. Ön sırada, soldan: Mazhar Aydın, Yalçın Dikmen, Doğu Karaoğuz, Erdil Baruönü. Arka sırada, soldan: Parla Yılmaz, Lâtif Özçelik, Hâlis Çiçek. Arkada ise, sonradan Belediye’ye çevrilen Zonguldak Halkevi binası.

Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi öğrencileri geçit töreninde (29 Ekim 1958).

Zamanımızda bayramlar yine coşkuyla kutlanıyor. Ancak, Cumhuriyetimizin ilk yıllarında ve benim çocuk yaşlarımda izlediğim bayramlarda galiba daha başka bir şey vardı: “*Millî şuur, yani ulusal bilinç, bölünmez bir toplum olmak ve geleceğe güvenle bakma inancı.*”

29 Ekim 2017 tarihinde 94. yılını yaşayacağımız Cumhuriyet bayramımızın, tüm millet el ele, eski bayramları hatırlatırcasına büyük bir coşkuyla kutlanması dileği ile...

KAYNAKLAR:

1. “Zonguldak” gazetesi, Karaelmas Yazım-Basımevi, Zonguldak, 1 Kasım 1935
2. “Zonguldak” gazetesi, Karaelmas Yazım-Basımevi, Zonguldak, 30 Ekim 1943

**ATATÜRK'E ÇİÇEK VEREN
KÜÇÜK KIZ HEYKELİNİN
ÖYKÜSÜ**

Atatürk'e çiçek veren küçük kız heykeli öyküsünün ardında kültür ve sanatsever Zonguldaklıların çok iyi bildiği bir isim var: Bu kentin ilk gazetecisi Tâhir Karauğuz. “*Yine mi o?*” demeyin sayın okurlar, ne yapalım ki gerçek böyle.

Bu kentin kültürel ve sosyal hayatında sayısız hizmetleri olan Karauğuz, tabii bu işin heykele kadar uzanacağını bundan 86 yıl önce bilemezdi. Ancak, o bir Atatürkçü gazeteci; tüm ülkede olduğu gibi Zonguldak'ta da *aydınlanma dönemi* dediğimiz ilerici hamlelerin gerçekleştiği coşkulu yıllar yaşıyordu...

Zamanın Zonguldak Valisi Ârif Bey, 25 Ağustos 1931 günü telsizle acele bir haber aldı. Cumhurbaşkanı Atatürk, ertesi günü “*Ertuğrul*” yatıyla Zonguldak'a geliyordu.

Mart 1923'den beri bu şehrin ilk ve tek gazetesi olan “*Zonguldak*”ı çıkarmakta olan 33 yaşındaki genç gazeteci Karauğuz, büyük heyecanlar yaşayarak harekete geçti. Atatürk'ün gelişini coşkulu bir şekilde gazetesinde okurlara duyurmak için ne yapabiliirdi?

Damarlarındaki gazetecilik aşkıyla şöyle düşündü: Atatürk, memleketi gençlere emanet etmişti, o gençler o günün çocuklarıydı; o yüce adam Zonguldak'ta karaya ayak bastığı zaman, ona küçük bir Türk çocuğu bir demet çiçek verse ve “*Hoş geldin Gazi baba*” dese ne kadar güzel olurdu.

O sırada, Zonguldak valisi, devlet yetkilileri, bürokratlar büyük telâş içindeydi; çünkü Atatürk'ün gelişi ani bir kararla olmuş, karşılama töreninin en iyi şekilde gerçekleşmesi için yoğun bir çalışma içine girilmişti. O çalışma içinde, küçük bir çocuğun Atatürk'e çiçek vermesi gibi bir inceliği, güzelliği düşünenecek pek de kimse yoktu.

İşte bunu düşünen tek kişi Tâhir Karauğuz oldu. Karşılama törenini hazırlamakta olan kişilerle konuştu, “*Çok iyi olur Tâhir Bey*” dediler.

Tâhir Bey hemen harekete geçti; eşi *Hâcer Hanım*'ın ablası *Mukadder Hanım*'la eşi *Basri (Sıdal) Bey*'in küçük kızları *Ayten* geldi aklına. 1926 doğumlu olan Ayten o sırada 4,5 yaşında, akça-pakça, minimini, çok da güzel bir kızdı. “*Bu işe yakışır doğrusu*” diye düşündü Karauğuz.

Küçük Ayten, biraz çekingen yaratılışından olacak, başta biraz mırın-kırın etse de sonunda razı edildi. Çünkü ona, Atatürk'ün çok büyük, çocukları çok seven çok iyi bir insan olduğu anlatılmıştı. O küçücük yaşında, “*Acaba evlerden, bahçedeki ağaçlardan da mı büyük*” diye düşündü Ayten, yıllar sonra bizlere anlattığı gibi.

Ayten'e, en güzel elbisesi, en cici patikleri giydirildi, evlerinin bahçesindeki en güzel çiçeklerden bir demet hazırlandı ve bir elinde Tahir Karauğuz, diğer elinde babası Basri Sıdal olmak üzere, bugün 1 metre 20 cm boyunda heykelinin dikilmiş olduğu eski Zonguldak iskelesine doğru yola çıktı.

Tarih 26 Ağustos 1931, bundan 86 yıl önce... Mustafa Kemâl Atatürk'ün, “*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!*” emrini vererek *Başkumandanlık Meydan Muharebesi*'ni

başlattığı tarihten tam 9 yıl sonra, ülkemizin ilerici hamleleriyle kendini dünyaya kabul ettirdiği o emsalsiz yıllarda, Atatürk Karadeniz'e açıldığı yatıyla "Karaelmas Diyarı"na, Zonguldak'a geliyor. Tüm Zonguldak halkı iskeleyi, meydanları doldurmuş, büyük bir heyecanla onu bekliyor. Ve o yüce adam karaya çıkıyor.

Ayten Alper'in, Bülent Ecevit Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doçent Dr. Yücel Namal'ın hazırladığı "Atatürk'ün Zonguldak'a Gelişi" fotoğraf sergisi için yazdığı o güne ait anıları şöyle:¹

"Çok küçük yaşımdan beri, büyüklerimizin, Atatürk hayranlığını 'Gazi çok büyük adam' sözleriyle dile getirdikleri evlerde büyüdüm. Biz akraba çocukları bir araya geldiğimiz zaman, sıra Atatürk'ü konuşmaya gelince, 'Gazi baba bu ev kadar büyük, bu ağaç kadar uzun' diye yorumlar yapardık.

Günlerden bir gün, annem, 'Gazipaşa Zonguldak'a geliyormuş, senin onu çiçeklerle karşılamamı istiyoruz' dedi. Girişken bir çocuk değildim, istemedim. En sonunda, ailecek beni ikna ettiler. En güzel elbisemi, ayakkabılarımı giydirip, beni, eniştem Tâhir Karauğuz'a teslim ettiler. Sahildeki bir binaya gittik. Orada, ecnebi olduklarını sandığım, zannedersen Fransızca konuşan iki hanım elimdeki çiçekleri düzenleyip güzel bir buket yaptılar. Eniştem Karauğuz, 'Gazi Paşa iskeleye çıkınca, ona hoş geldin Gazi baba diyerek bu çiçekleri verirsin' dedi.

Bir süre sonra, küçük bir motor iskeleye yanaştı. Biz de iskeleyeydik. Kalabalık bir grup bizim olduğumuz yere kadar geldi. Ben, o günkü çocuk aklımla, Gazi babanın elimdeki bukete görünce önümde durup bukete alacağını sanıyordum. Ama kalabalık durmadan yürüyordu. Beni geçtiler, ben de arkalarından hemen koşarak Ata'mıza yetiştim, çiçek buketini uzattım, fakat 'Hoş geldiniz Gazi baba' demeyi unuttum. Atatürk bukete aldı, yanaşımı okşadı ve uzaklaştı. Gazi babanın niçin evler kadar büyük, ağaçlar kadar uzun olduğunu yıllar bana öğretti. Hâlâ da öğretiyor..."

Ayten Alper hanımın bugünkü ve 4,5 yaşındaki resimleri.

Şimdi, isterseniz Ayten Alper hanımı kısaca tanıyalım: 1926 yılında Zonguldak'ta doğan Ayten Alper'in babası, uzun yıllar Zonguldak Belediyesi Yazı İşleri Müdürlüğü görevini yürüten ve oradan 1963 yılında emekli olan Amasralı *Basri Sıdal*'dır. Annesi ise, Zonguldaklı Barlı ailesinden *Mukadder Sıdal*'dır (Benim teyzem).

Mukadder Sıdal'ın baba tarafından dedesi, Zonguldak'ın ilk Müslüman madencisi *Ahmet Ali Ağa*, anne tarafından dedesi ise Amasra yöresinin ilk Müslüman madencisi *Edhem Ağa*'dır. Yâni, Ayten Alper'in büyük dedeleri, Zonguldak'ın madencilik tarihine imzalarını atmış önemli kişilerdir.

Madenci bir aileden gelen Ayten Hanım, özellikle 1930'lu ve 40'lı yıllarda *aydınlanma dönemi*ni yaşayan Zonguldak'ta Atatürk sevgisi ve kültürüyle yetişmiş bir Cumhuriyet kızıdır.

Ayten Hanım, Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi'nde okur, 1957 yılında ailemizin diğer bir sevgili evlâdı olan *Fethi Alper*'le evlenir, biri İnşaat Yüksek Mühendisi, iki erkek çocukları olur. Ayten ablamıza biz bazen "*Kraliçe*" deriz, gerçekten ailemizin kraliçesidir o.

27 Ağustos 2016 tarihli "*Halkın Sesi*" gazetesindeki köşe yazısında, Sayın Sermet Aksu Ayten ablamızı çok iyi anlatmış, aynen öyledir o.²

Gazeteci Tâhir Karauğuz, "*Zonguldak*" gazetesinin 27 Ağustos 1931 günü yayımlanan son baskısında, Atatürk'ün şehrimize gelişini şöyle dile getirmişti:³

"Saat 09.30'a doğru Ertuğrul yatı uzaklardan görüldü ve limana demir attı. Gazi Hazretleri refakatlerinde bulunan zevat ile birlikte yattan motora bindiler. Bu sırada limandaki bütün vapurlar düdükle çalarak Büyük Reisimizi selâmlıyorlardı. Sevgili Gazimiz iskelemize ayak basıp halılarla döşeli merdivenden çıkıyorlar, kendisini karşılayan zevatın samimi iltifatlarla ellerini sıkıyorlardı. Merdiven başında sevimli bir yavru (Ayten Basri), 'Hoş geldin Gazi Babamız' diyerek zarif bir çiçek demeti takdim ediyor, Gazi Hazretleri memnuniyetle demeti alıp yanağını okşuyorlar."

Yıllar sonra, Dr. Yücel Namal, Atatürk'ün şehrimize gelişini ayrıntılarıyla anlatan bir kitap yayımladı. "*Atatürk'ün Zonguldak Gezisi*" adını taşıyan bu kitabı bana da armağan etti.⁴

Bu değerli kitabı incelerken, Karauğuz'un yukarıda sunduğum "*Zonguldak*" gazetesindeki yazısı dikkatimi çekti. Bu yazıda, Atatürk'e çiçek veren küçük kızın adı "*Ayten Basri*" olarak yazılmıştı. O anda yerimden fırladım, olayı biliyordum, "*Ayten Basri*" bizim Ayten ablamızdı, ancak Yücel Namal tabii ki bilmiyordu Ayten Basri'nin kim olduğunu.

1931 yılında henüz soyadı kanunu çıkmamıştı ve insanlar babalarının adıyla anılırdı o tarihlerde. Babam Karauğuz da, Basri (Sıdal) Bey'in kızını "*Ayten Basri*" diye yazmıştı gazetede yazısında. Böylece, Atatürk'e çiçek veren kızın kim olduğu o anda ortaya çıktı.

Yücel Namal'la 2010 yılından beri tanışıyoruz. Babam Karauğuz'un yaşam öyküsünü içeren "*Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür*" adlı kitabımın ilk söyleşi ve imza gününün, Bülent Ecevit Üniversitesi'ndeki "*Tâhir Karauğuz Konferans Salonu*" ve "*Tâhir Karauğuz Müzesi*"nin gerçekleşmesinde çok büyük katkıları olmuştu. Onun bu katkılarını tabii ki hiçbir zaman unutamam.

Yücel'le "*Ayten Basri*"yi konuştuk, onu Ayten ablamla tanıştırdım ve Yücel, ondan,

Atatürk'e çiçek verdiği sıradaki duygularını içeren güzel bir yazı almayı başardı. Yukarıda sizlere sunduğum bu yazı, Yücel'in, "Atatürk'ün Zonguldak'a Gelişi" fotoğraf sergisinde çerçevelenerek sergilendi. Ayten abla biliniyordu artık, Atatürk'e çiçek veren küçük kız olarak.⁵

2016 yılı Mayıs ayıydı sanırım; beni Zonguldak Belediyesinden telefonla aradılar. Sayın Mimar *Hilâl Yıldırımkaya* idi arayan. Zonguldak Belediyesi, Atatürk'ün Zonguldak'a gelişinin 85. yılını kutlama hazırlıkları içerisindeydi ve iskelede Atatürk'e çiçek sunan küçük kızın, Ayten Alper'in heykeli yapılmıştı.

Bu beklemediğimiz haber, tabii tüm aileyi sevince boğdu. Belediye Başkanımız *Sayın Muharrem Akdemir*, Ayten Alper ailesiyle temasa geçti, onları ve yakınları olarak bizi gerçekleştirilecek etkinliğe dâvet etti.

26 Ağustos 2016 günü, Zonguldak halkının büyük bir çoğunlukla katıldığı, gerçekten yüreklerimizi titreten çok coşkulu bir Atatürk etkinliği yaşandı Zonguldak'ta.

Atatürk'ün Zonguldak'ı ziyaretinin 85. yılı kutlamaları, o sabah saat 10'da, bayraklarla, Atatürk resimleri ve flamalarıyla donanmış Hükümet Meydanı'nda, büyük coşku içinde başladı. Cumhuriyet bayramlarını aratmayacak kadar büyük bir halk topluluğu oradaydı. Saat 11'de, bu topluluk, oradan, Atatürk'ün Zonguldak sahiline ayak bastığı iskeleye kadar yürüdü.

İskelenin hemen yanındaki küçük bahçede, Atatürk'e çiçek veren 4,5 yaşındaki küçük kızın 130 cm boyundaki heykeli yer alıyordu. Ve bugün 90 yaşında olan o küçük kız, Ayten Alper Hanım bizimle birlikte oraya gelmişti, kutlamalara katılıyordu. Her taraf bayraklarla, Atatürk resimleriyle donanmış, heykelin bulunduğu bahçeyi büyük bir halk topluluğu doldurmuştu.

Atatürk'e çiçek veren küçük kız heykeli.

Ayten Alper, 1931 yılının küçük kızı Ayten ile.

İskele meydanındaki kutlamalar.

Ayten Alper Hanım'ın kutlamalar sırasındaki resimleri.

Ayten Alper, Atatürk'e çiçek verdiği iskelede.

İskele bahçesindeki topluluğun Hükümet Meydanı'ndan gelenlerle bir araya gelmesiyle büyük bir kaynaşma oldu. Sanırım, Zonguldak şehri önemli günlerinden birini yaşıyordu. Oraya gelenler, çoluk-çocuk, büyük, herkes, Atatürk'e çiçek veren küçük kızla resim çekirmek için yarışmaya başladılar. Türk basını, medyası büyük ilgi gösteriyor, röportajlar yapılıyordu bugün 90 yaşında olan, ancak hiç de o yaşı göstermeyen 1931 yılının 4,5 yaşındaki o Cumhuriyet kızıyla. Atatürk, Cumhuriyetimizi onlara emanet etmişti, bugün de o ellerde yüksелеcek olan Cumhuriyetimizi.

O gün, saat 11.30'da, Atatürk yanında İktisat Vekili Celâl Bayar'la birlikte, Ayten Alper'in kendisine çiçek verdiği tahta iskeleden sahile çıkmış, Üzülmaz bölgesindeki kömür ocakları gezilmiş, ancak saat 15.30'da havanın bozma ihtimâline karşı tekrar dönüş yoluna girilmişti.

Celâl Bayar, gazeteci Tâhir Karauğuz'un bir süre sonra kendisiyle yaptığı röportajda, Atatürk'ün Zonguldak ziyaretini şöyle anlatmıştı:⁶

“Atatürk, İktisat vekilliğim zamanımdan beri benim Zonguldak'la meşgul olduğumu bilirdi. 25 Ağustos 1931 akşamı, akşam yemeğinde Ertuğrul yatında beraber bulunuyorduk. Söz, Zonguldak kömür havzasından açıldı, münakaşalar yapıldı. Atatürk heyecanlandı, ‘Yarın Zonguldak'a gidelim’ dedi. Atatürk, benim Zonguldak hakkında mahallinde vereceğim malûmatı dinlemek istiyordu. Ertuğrul yatıyla Zonguldak'a geldik. Zonguldak hakkında, ilgililerden ve benden beklediği malûmatı dikkatle dinledi. Kendisine, ‘Zonguldak'ın iyi bir limana ihtiyacı vardır. Aynı zamanda, Ereğli'ye de modern bir liman yapmaktığımız zaruret hâlinededir (gereklidir)’ dedim. Atatürk, ‘Ben de düşünüyorum; Ereğli'ye de uğrayalım, bilgi ediniriz’ dedi. Üzülmaz bölgesindeki kömür ocaklarını gezdikten sonra, Zonguldak'tan ayrılıp, Ereğli'ye uğradık. Zonguldak ve Ereğli'deki tetkikatımız neticesiyle İstanbul'a dönüyorduk, Atatürk kamarasında istirahat ediyordu. Birden bir fırtına çıktı. Geminin üzerine çekilmiş olan tenteleri kopartacak derecede şiddetliydi. O sırada, İstanbul Boğazı karşıdan sisler içinde kendini göstermeye başlamıştı. Arkadaşlar, kendileri için değil, Atatürk'ün hayatı için endişelendiler, ama yapılacak bir şey yoktu. Bu havanın şiddeti ve endişelerimiz gemi Boğaz'dan içeri girinceye kadar devam etti. Neyse hiçbir şey olmadı, hülâsası bu kadar. Bu ziyaretle, Atatürk, Zonguldak hakkında umumi bir malûmat almış oluyordu. Kâni idi ki, Zonguldak, memleket ekonomisine hizmet edecek mühim bir yerdi.”

Bu ziyaret, Atatürk'ün Zonguldak'a ilk ve son ziyaretiydi. Ancak, onun, Zonguldak için tarihe geçen aşağıdaki sözleri hiçbir zaman unutulmadı:

“Zonguldak'ın derin toprakları altındaki servet-i medeniyye ne kadar kıymetli ise, bizim nazarımızda Zonguldak da o kadar çok kıymetli bir vilayetimizdir.

KAYNAKLAR:

1. Ayten Alper, “Atatürk'ün Zonguldak'a Gelişi Sergisi” yazısı, Zonguldak, Mayıs 2015.
2. Sermet Aksu, “Halkın Sesi” gazetesi, Zonguldak, 26 Ağustos 2016.
3. Zonguldak” gazetesi, Zonguldak, 27 Ağustos 1931.
4. Yücel Namal, “Atatürk'ün Zonguldak Gezisi”, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Ekim 2010.
5. Ayten Alper, “Atatürk'ün Zonguldak'a Gelişi Sergisi” yazısı, Zonguldak, Mayıs 2015.
6. “Cumhuriyet” gazetesi, İstanbul, 27 Ağustos 1931.

**ZONGULDAK KENTİNİN GENÇ
YAŞTA YİTİRDİĞİ BİR ŞAİR-YAZAR:
“KEMÂL ULUSER”**

KEMÂL ULUSER'İN EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

Ülkemizin “*Aydınlanma Dönemi*” dediğimiz 1930’lu ve 40’lı yıllarında, Zonguldak kentinde birer yıldız gibi parlayan ve ilerde onurla anılacak olan, şair ve yazar üç can arkadaş ortaya çıktı: “*Rüşti Onur*”, “*Muzaffer Tayyip Uslu*” ve “*Kemâl Uluser*.” Çok erken yaşlarda yitirdiğimiz bu üç genç, sanki bunu biliyormuşçasına, kısa süren yaşamlarında bütün üretkenlikleriyle birbirinden güzel eserler vererek ayrıldılar bu dünyadan.

Rüşti ve Muzaffer için çok şeyler yazıldı bugüne kadar; ama Kemâl sanki biraz geri plânda bırakılmış gibiydi. Bu nedenle, bu yazımda okurlara, okumak için Atatürk’e mektup yazıp, onun iradesiyle liseyi bitiren bu Cumhuriyet gencini, kendisini Türk ulusunun bir eri olarak görüp “*Uluser*” soyadını alan “*Kemâl Uluser*”i tanıtmak, onun trajik yaşam öyküsünü anlatmak istiyorum.

Sözlerime, 1940’lı ve 50’li yılların ünlü yazarı ve edebiyat eleştirmeni *Nurullah Ataç*’ın (1898-1957), 8 Kasım 1944 tarihli “*Cumhuriyet*” gazetesinde yayımlanan ve Kemâl Uluser’in yazın hayatımızdaki değerini belirleyen şu sözleriyle başlamak isterim:¹

“*Kemâl Uluser, benim yıllardan sonra belki de durup kalmak üzere vardığım yerden başlamıştı. Ona, beni hemen aşacak, benim elimden gelmeyecek başarabilecek bir genç diye bakıyordum.*”

O yılların yazarlarının Nurullah Ataç’ın eleştirilerinden çekindikleri bir dönemde, Ataç’ın, Kemâl’i bu derece övmesi, hatta “*Ona, beni hemen aşacak bir genç olarak bakıyordum*” demesi, Kemâl’in nasıl bir kalem ustası olduğunu, edebiyatımızda önemli bir yere nasıl sâhip olduğunu belirtmek için fazlasıyla yeterlidir sanıyorum.

SEPETÇİOĞLU MUSTÂFENDİ

Kemâl’in babası bir Kastamonuluydu. Kastamonu’nun *Sepetçioğlu* köyünden *Mustafa*. Annesi ise, Amasralıydı. Amasra’nın *Eyüceoğulları* ailesinden, herkesin “*Ürgana*” diye çağırıldığı *Rukiye Hanım*’ın kızı *Fatma Sabriye*. Bu iki genç nasıl oldu da bir araya geldi ve Kemâl dünyaya gözlerini açtı? Şimdi onu anlatalım:

Geçen yüzyılın başları... Osmanlı’nın hem ekonomik, hem de askerî yönden çökmekte olduğu yıllar... Balkan devletleri azmış, koca Osmanlı zor durumda. Balkan savaşları ha patladı, ha patlamak üzere. Böyle bir durumda, o devletin bireyleri ne yapar, tabii yoksullukla boğuşur. Sepetçioğlu köyündeki Mustafa da, bakar ki askerlik çağı gelmiş, bu yoksul yaşamdan kurtuluşu askere gitmekte bulur. Yazılmasa, zaten zorla alacaklar, gidip gönüllü olarak askere yazılır.

Osmanlı’nın yedi düvelle kapışacağı kanlı savaşlar kapıda onları beklerken, Mustafa bir yerde şanslıymış ki onu *bahriyeli (denizci)* yaparlar. Uzun bir askerlik devresinden sonra

terhis günleri yaklaşırken, eski yoksul yaşamına dönmek istemeyen Mustafa'ya, Bartınlı bir arkadaşı, “Bizim ollara gel, sana bir iş buluruk, olmazsa ocaklarda çalışırsıy” der. Köyüne döndüğünde, anasını, babasını da yitiren Mustafa, sonunda çaresizlik içinde Bartın'a gider; arkadaşı ona Amasra'daki bir fırında çıraklık işi bulur.

Günler geçer, fırıncı çırağı Mustafa, çalıştığı fırının yakınındaki bir evin kızı *Fatma*'ya âşık olur, evlenirler. 1915 yılı, tüm dünyanın ve Osmanlı'nın kanlı savaşlar yaşadığı o yıl, Mustafa ile Fatma'nın en mutlu yılları olur: Bir oğulları doğar, adını “*Kemâl*” koyarlar.

1954 yılında Amasra, önde Küçük Liman, arkada Büyük Liman.

1954 yılında çekilen bu resmin en sağında, Kemâl Uluser'in doğduğu üç katlı ahşap ev, ortada Edhem Ağa Konağı ve en solda, inşaat hâlindeki “Canlı Balık” lokantası.

Amasra ve çevresinde, o yıllarda daha çok Rumların ve Ermenilerin işlettiği maden ocakları vardır. Mustafa ile Fatma'nın evleri, Küçük Liman kıyısında, bahçe içinde, dededen kalma üç katlı, ahşap bir evdir. Bu evin çok yakınında, tarihî kayıtlara, “*Amasra'nın ilk Müslüman madencisi*” olarak adını yazdıran *Edhem Ağa* oturmaktadır.

Mustafa, zamanla Edhem Ağa ile ahabap olur, bu yaşlı madenciden, çok merak ettiği madencilğin püf noktalarını öğrenir, hatta zaman zaman onun ocağında çalışarak deneyim kazanır. Çünkü aklında, Edhem Ağa gibi maden arayıp bulmak, madencilikle para kazanmak vardır.

Bu düşüncesinden bir türlü vazgeçemez ve bir gün, varını yoğunu satıp, maden aramak üzere yollara düşer. Gidiş o gidiş...

Uzun süre ondan haber alamazlar ve bir gün acı haber gelir. Safranbolu'nun *Yenice* taraflarında eşkıya tarafından vurulduğu haberi mahveder zavallı karısı Fatma'yı. Fatma, 6 yaşındaki oğlu Kemâl'e sarılarak günlerce ağlar, ancak elinden bir şey gelmez tabii, sonunda o da hastalanır.

Küçük yaşta babasız kalan Kemâlciği, bu sefer daha da acı bir kader beklemektedir. Annesi, sevgili annesi, bir yıl içinde ayrılır bu dünyadan. Kısa sürede, anne ve babasını yitirip öksüz kalan Kemâl'in bir tek anneanneciği “*Ürgana*” kalmıştır dünyada. Artık onunla yaşayıp, onunla büyüyecektir; bir de onları hiç yalnız bırakmayan Edhem Ağa ailesiyle.

İLKOKUL GÜNLERİ...

Edhem Ağa ailesinin bireyleri Kemâl'i bağrına basar, öksüzlüğünü hiçbir zaman hissettirmemeye çalışıp, onu kendi çocuklarından biri gibi görürler. O yıllarda, Edhem Ağa'nın, Kemâl'le hemen hemen aynı yaşlarda 4 kız ve iki oğlan torunu vardır. Evleri de çok yakın olduğundan, Kemâl bu çocuklarla birlikte oynar, birlikte büyürler hep...

Kemâl'in anneannesi Ürgana, yaşamın acımasız koşullarına karşı dik durarak kendini gösteren sabır abidesi bir Anadolu kadınıdır. Ve de çok onurludur, kimseden yardım istemeden, Kemâl'i, biricik torununu kendi imkânlarıyla büyütme çalışır ve onu, *Mekteb-i İptidai* denilen mahalle mektebine gönderir. Bugünün ilkokulu sayılan bu okulda, Kemâl eski dilde okuyup yazmayı, hesap yapmayı ve küçücük çocuklara ezberlettirilen Kur'an surelerini iyi öğrenir; ancak *Cumhuriyet*'in kurulmasıyla gerçekleşen güzel bir sürpriz onu beklemektedir:

Cumhuriyet'le birlikte, tüm ülkede Atatürk devrimleri başlamıştır. Bir kısmı alışamasa da, milletin büyük çoğunluğu uygarlık yönünde atılan bu atılımları coşkuyla karşılamaktadır. Saltanat 1922'de, hilâfet 1924'de kaldırılmış, Harf Devrimi'nin yapılması yönündeki çalışmalar hız kazanmıştır.

Kemâl, okuduğu mahalle mektebinden 1927 yılında mezun olur. Diplomasını aldığı anda tabii ki çok sevinir, iş aramaya başlar; ancak, 1928 yılında *Harf Devrimi'nin* gerçekleşmesiyle önünde yeni ufuklar açılır.

Devletin tüm kurumları yoğun bir çalışma içine girmiş, ülkenin her köşesinde yeni alfabe ile okuma-yazma kursları açılmıştır. Halk, büyük bir merak ve coşku içinde bu kurslara katılmaktadır. Kemâl de katılır ve kısa zamanda Latin harfleriyle okuyup yazmayı öğrenir.

Bu arada, duygularını, düşüncelerini kâğıda dökerek yazmanın ona apayrı bir keyif verdiğini de keşfeder. Edebiyata, şiire meraklı olduğunu o yıllarda anlar. Artık, ortaokula gitme zamanı gelmiştir, ancak bulunduğu yerde ortaokul yoktur. Okumak istediğini anlatırken gözleri ışıltılı parlamakta olan Kemâl'in bu hâlini gören Ürgana fazla düşünmez, pırlayı pırlayı toplayıp Zonguldak yollarına düşerler.

ZONGULDAK YILLARI...

Yüzyıl kadar önceki Osmanlı kayıtlarında sâdece “*bir maden mevki*” olarak adı geçen Zonguldak'ta, kömürün bulunmasından sonra, yabancı şirketlerin, kömürün kokusunu alan Rum ve Ermeni unsurların katılımıyla ticaret hayatı hızla gelişmiş ve şehir 1924 yılında Türkiye'nin ilk vilâyeti (ili) olarak tarihe geçmiştir. İlk ortaokul da, şehir merkezine yakın sayılacak bir yerdeki *Nâmık Kemâl İlkokulu*'nun bünyesinde 1930'lu yılların başlarında açılmış olan *Gazi Ortaokulu*'dur.

Anneanesi, Kemâl'i Zonguldak'taki yakınlarından birinin evine bırakır. Yaşlı bir karı-kocadır onlar. Okuluna gittiği sürece o evde kalır Kemâl. Artık, gerektiğinde onlar için de solunacak bir nefestir o evde. Edhem Ağa'nın torunu, yakın arkadaşı *Agâh* da aynı okuldadır. *Agâh*, Kemâl'i gördüğünde, “*Vay, Kemâl'im de gelmiş!*” diyerek sevinçle sarılır arkadaşına. İki Amasralı böylece tekrar bir araya gelirler aynı okulda.

Kemâl, görenlerin, bilenlerin söylediğine göre, kısa boylu, babası gibi çok esmer, yüz ifadesi sanki bir Uzakdoğuluyu andıran, hiç de yakışıklı sayılmayacak bir gençtir. Ancak, öyle duygulu bir insandır ki, konuşmaya başladığında veya düşüncelerini yazıya döktüğünde, her sözü ilgiyle, merakla dinlenen, okunan güzel biri olur.

Kemâl Uluser

Kemâl, ortaokulda kitaplarla tanışır. Okulun kütüphanesindeki kitapları büyük bir zevkle okur, içindeki yazma yeteneği de, pek farkında olmasa da gündün güne gelişir bir taraftan. Öyle ki, bir gün yazdığı *kompozisyon* ödevinden 10 üzerinden 10 alır. Hocası, “*Bu ödevini özel dosyamda saklayacağım*” der. O güne kadar böyle bir övgü almamış olan Kemâl önce çok şaşırır, sonra yüzü güler, sevinir. Ondaki yazma yeteneğini keşfeden hocası, ona çok yardımcı olur, yeni kitaplar verir okuması için...

Önünde artık yeni bir dünya açılmıştır Kemâl’in: Edebiyat ve yazın dünyası...

Ortaokul yılları böylece geçer. Mezuniyet günleri yaklaştıkça, Kemâl’i alır bir düşünce. Zonguldak’ta henüz bir lise yoktur. Olsa bile, Kemâl’in lise tahsilini tamamlayacak mali gücü de yoktur. Yoksulluk başa belâdır yine. Bir şeyler yapmalı ve çok sevdiği tahsil hayatına devam etmelidir, tek düşüncesi budur.

ATATÜRK’E YAZILAN MEKTUP

Kemâl, tam bir Cumhuriyet çocuğudur. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarını yaşamış, ülkeyi düşman çizmesinden kurtaran Mustafa Kemâl Atatürk’ü, her Türk insanı gibi çok sevmiştir. Hele gerçekleştirdiği devrimler... Ülke, o yüce insan sâyesinde uygarlık yolunda mutlu geleceklere doğru koşarcasına gitmektedir. O da okumak ister, tahsilini tamamlayabilmek için çırpınmaktadır, ancak çaresizlikten ne yapacağını bilememektedir. Bir gün karar verir; büyük bir cesaretle *Cumhurreisi Atatürk’e*, durumunu anlatan bir mektup yazar:²

“*Cumhurreisimiz Yüce Atatürk’e,*

Ben, Zonguldak vilâyetinin Bartın ilçesi Amasra bucağında yaşayan ve Zonguldak Gazi Ortaokulu’ndan bu sene mezun olmuş bir Türk genciyim. Annem, babam genç yaşta öldüler, öksüzüm. Bana yaşlı anneannem bakıyor, ama çok yoksuluz. Zonguldak’ta lise olmadığından tahsilime devam etmeme imkân yok.

Yüce Atatürk, siz bütün konuşmalarınızda bizim gibi gençlerin okumalarını daima teşvik ediyorsunuz. Bu sözlerinize güvenerek, vatanına, milletine lâyıf bir Cumhuriyet genci olabilmem için, bir devlet lisesinde beni okutmayı düşünür müsünüz?

Derin saygılarımla ellerinizden öpüyorum.”

Acaba, aydınlanma yolunda atılan ileri adımlarla şaha kalkan bir ülkenin yüce kumandanının, o günlerde memleketin bir köşesindeki bir çocuktan gelen bu mektubu okuyacak vakti olur muydu? Büyük umutlarla günlerce bekler Kemâl; ancak gün geçtikçe umudu azalır; derken, hiç umudunun kalmadığı bir gün, beklediği mucize gerçekleşir.

Kastamonu Valiliği’nden gelen bir mektupta, “*Cumhurreisimiz Atatürk’ün emirleri ve Maarif Vekâletimizin muvafakatiyle, lise tahsilinizi Kastamonu Lisesinde ‘parasız-yatılı’ olarak yapmanız hususu karara bağlanmıştır*” denilmektedir.

Demek ki, yüce Atatürk mektubunu görmüş ve bu kararı vermiştir. Artık bir görev üstlenecektir: “*Atatürk’ün verdiği bir görev.*”

Bu göreve lâyıf olacak ve onu en iyi şekilde yerine getirecekti Kastamonu Lisesinde.

LİSE YILLARI...

Kastamonu Lisesi, eski adıyla “*Kastamonu Mekteb-i Sultânisi*”, Anadolu’da kurulan ilk lise unvanını taşır. 1885 yılında, Kastamonu valisi *Abdurrahman Paşa (1836-1912)* tarafından kurulmuş olup, güçlü öğretim kadrosu ile bugünlerin üniversitelerinden bile üst düzeyde sayılabilecek bir okuldur.

1935 yılının sonbahar ayları... Kemâl, büyük bir hevesle baba memleketi Kastamonu’nun yolunu tutar, orada lise öğrenimine başlar. Okuldaki numarası 540’dır. Bir yandan çok da şanslıdır; çünkü Edebiyat dersi hocaları ilerde kendi alanında ün kazanacak olan *Abdülbâki Gölpinarlı*’dır (1900-1982). Edebiyat tarihçisi ve yazar Gölpinarlı, Kemâl’in ışıltılı gözlerinden, onun yüreğinde yanmakta olan edebiyat aşkını kısa sürede keşfedecek ve ona bu yolda daima destek olacaktır.

Bu arada, Kemâl, ileriki yıllarda en candan, en sevdiği arkadaşı olacak olan *Rüştü (Rüştü Onur)* ile tanışır bir gün. Onunla tanışmasını, 17 Aralık 1942 tarihinde Zonguldaklı diğer şair arkadaşı *Muzaffer Tayyip Uslu*’ya yazdığı mektupta şöyle anlatır Kemâl. (Karaelmas Dergisi, Ocak 1943):³

“*Rüştü’yle nasıl tanıştım? Kastamonu Lisesindeydik. O vakit, iyi sanat dergileri getiriyor, sınıflara dağıtıyordum. 4-B’de, 113 Rüştü, bu dergilere en candan ilgiyi gösteriyor, aybaşılarını ipe çekiyordu. Geceleri, Sabahattin (Batur), Rüştü, ben toplanır, en arka sıralardan birinde, şiirden, şairlerden konuşur, gece nöbetçisinin bilmem kaçınıcı ihtarıyla ancak yerimizden kalkar, yatakhaneye giderdik.*”

Bu sohbetler sürerken, Kemâl şiirler yazmaya başlar. İlk şiirleri lise dergisinde yer alır. Daha sonra, İstanbul’da yayımlanmakta olan “*Gündüz*” dergisinde şiirleri çıkar. “*Kemâl Engin*” takma adıyla gönderdiği 6 şiiri, 1937-38 yıllarında bu dergide yayımlanır. Bu şiirler, “*Bir Diyar*”, “*Akşam Vaktinde*”, “*N’olur?*”, “*Ayrılış*”, “*Bu Bahçelerde*” ve “*Akşam Oldu*” adlarını taşımaktadır.⁴

Kemâl, şiirlerinde ve yazılarında daima öz Türkçe yazma çabası içindedir. Örneğin, edebiyatımızda ilk kez “*yaşantı*” sözcüğünü kullanan kişidir Kemâl. Yakın arkadaşı *Sabahattin Batur*’un (1920-2012) belirttiğine göre, bu şiirleri basıldığı sırada felsefe kitapları da okumaya başlayan Kemâl, farkında olmadan felsefenin derinliklerine dalar, şiiri bir tarafa bırakıp, *nesir (düz yazı)* yazmaya yönelir.

O yıllarda, Cumhuriyet devrimleri tüm yurttan hızla devam etmektedir. Örneğin, Soyadı Kanunu’nun 1935 yılında yürürlüğe girmesiyle, Türk insanı, soyadı yerine kullanılmakta olan çeşit çeşit kavramlardan kurtulup, yeni bir benliğe kavuşmaktadır. Gazi Mustafa Kemâl Paşa’nın “*Atatürk*” soyadını aldığı bu süreçte, Kemâl de Türk ulusunun sağlam bir eri olduğunu gösterircesine “*Uluser*” soyadını alır. O, artık “*Kemâl Uluser*”dir.

1936 yılı yaz ayları... Kastamonu Lisesindeki ilk yılını tamamlayıp, çok sevdiği memleketi Amasra’ya dönen Kemâl, onun için her zaman canını vermeye hazır anneannesine yardım edebilmek isteğiyle hemen bir iş aramaya başlar. Kısa zamanda da bulur. Eskiden beri tanıdığı balıkçı *Topal Yusuf*, balık avı sırasında parçalanmış ağlarını yeniden örüp, tamir etmek üzere onu işe alır.

Bir gün, Büyük Liman sahilinde ağ örerken, sevgili arkadaşı Rüştü’yü karşısında bulur

Kemâl. Rüştü, Zonguldak iskelesinden kalkan bir motora atlayıp ona güzel bir sürpriz yapmıştır. Çok sevinir Kemâl, ona bu tarihî şehri gezdirir, birlikte balık yiyip, edebiyat sohbetlerine kaldıkları yerden devam ederler. O gece, en hafif rüzgârda bile tahtaları gıcırdamakta olan evlerinde, Ürgana, Kemâl’in ki gibi güzel bir yer yatağı hazırlar Rüştü’ye. Şiir ve edebiyat sohbetleri nerdeyse sabahlara kadar sürer, Rüştü’nün orada kaldığı birkaç gün içinde.

Amasra’nın bir *Çekiciler Çarşısı* vardır. Kemâl, oradaki bir arkadaşından el tornasıyla şimşir ağacından biblo, tas, tabak gibi şeyler yapmasını öğrenir. Bir de merakı vardır: İhlamur ağacından oyarak yapıp, boyadığı maket kayıklar. Rüştü’ye bu kayıklardan birini armağan eder. O sırada, “*Türk Çocuklarına Sevimli, Güzel Alfabe*” adını verdiği bir alfabe kitabı⁵ hazırlamaktadır. Ayrıca, hayâlleri vardır ikisinin de: Birlikte bir edebiyat ve şiir dergisi çıkarmak. Bu konu üzerinde saatlerce konuşurlar. Böyle bir girişimi hayâl etmek bile heyecan vericidir.

Rüştü Onur bir Devrekliydi. 1920-1942 yılları arasındaki kısa yaşamında, şiir sanatının bin bir güzelliğini taşıyan dizelerini Türk edebiyatına kazandırarak, Devrek’ten bir onur abidesi gibi yükselen kişidir o. Rüştü, Kastamonu Lisesinde ancak bir yıl okuyabilecek, 1938-39 döneminde okuluna ara vermek zorunda kalacaktır, verem denilen o uğursuz hastalık yüzünden. 1939-40 öğrenim döneminde, Zonguldak Çelikel Lisesine yazılır, ancak hastalığı yüzünden devam edemez. Biraz iyileşince, Ereğli Kömürleri İşletmesinde bir iş bulur, çalışmaya başlar.

“*Rüştü’yle Kemâl’in dostluğu, arkadaşlığı uzun yıllar sürdü*” demek isterdim, ama diyemiyorum, çünkü ömürleri o kadar kısa oldu ki bu gençlerin, sanki bunu biliyormuşçasına kısa yaşamlarına yoğun bir şekilde sığdırmaya çalıştılar bütün üretkenliklerini...

Rüştü Onur

Muzafer Tayyip Uslu

Salâh Birsal, “*Rüştü Onur*” adını verdiği kitabında, Rüştü’yle Kemâl’in nasıl yakın arkadaş olduklarını Rüştü’nün ona yazdığı mektuplardan alıntılar yaparak şöyle anlatır:⁶

“Kemâl’le hemen her gün beraberiz - Kemâl’den bugün mektup aldım - İki sene evvel Kemâl’e gönderdiğim bir şiirimi hatırlıyorum - Kemâl’e de yazdım - Kemâl de bir parça buna taraftar... Kemâl kardeşi, Kemâl her şeylidir Rüştü’nün.”

“Rüştü” deyince, tabii akla hemen bir isim daha gelecektir: “Muzaffer Tayyip Uslu” (1922-1946). O, İstanbul’un Fatih semtinde doğmuş, çocukluk ve ortaokul yıllarını Mersin’de geçirmiş, babasının Zonguldak’a atanmasıyla geldiği bu şehirde Çelikel Lisesini bitirmiştir. Muzaffer de, yazdığı dizelerle, bu kentin her zaman onur duyduğu bir şiir ustasıdır.

Şiir ve edebiyat sevgisi, Rüştü’yle Muzaffer’i bir gün bir araya getirir, daha sonra buna Kemâl de eklenecektir. Muzaffer, siyah saçlı, uzun boylu, beyaz tenli, yakışıklı bir gençtir. Onun, bazı kitaplarda yer alan, kolejli havasındaki fotoğrafının gerçekten o olduğunu sanmıyordum. Elimizde bir tek silik bir resmi vardı.⁷ Ancak Zonguldak kültür dünyasının değerli ismi Hamit Kalyoncu gerçek resmi bularak, bizi bu tarihsel yanılığdan kurtardı.

Bu arada Kemâl, olgunluk sınavını da vererek, 8 Temmuz 1938 tarihinde, Kastamonu Lisesinden mezun olur. Son yıllarda kendini tam olarak felsefeye vermiş, bu alanda eline geçen her kitabı okuyup, felsefe biliminin derinliklerine dalmıştır. “Eğer üniversiteye gidebileceksem, eğitimim yine felsefe üzerinde olmalı” diye düşünür. Ancak, yoksulluk belini bükmemektedir.

Yaz günlerinde, Amasra’da bir lokantada garsonluk ve bir arkadaşının yanında çekicilik yaparak üniversite tahsili için biraz para biriktirmeye çalışır. Edhem Ağa ailesinin damatlarından, gazeteci Tâhir Karauğuz’un aracılığıyla, Zonguldak vilâyetinden bir yüksek tahsil yardımı da sağlanır Kemâl’e. Bu arada bazı yazıları Zonguldak’ın yerel gazetelerinde yayımlanmaya başlar.

Kemâl, “Işık” adını verdiği bir piyes yazarak Tâhir Karauğuz’a verir.⁸ Bu eseri, “CHP Halkevi Temsil Yayınları” tarafından 1941 yılında yayımlanacaktır. Ve yüksek tahsil için, anneannesiyle birlikte yollara düşerler, İstanbul’a doğru...

“Üniversite yılları” diyemiyorum, çünkü Kemâl ve anneannesi ancak beş ay kalabilirler İstanbul’da. İkinci Dünya Savaşı yılları... Ve de çok kötüdür hayat şartları... Zor günler geçirirler. 23 Ocak 1941’de şöyle yazar hâtıra defterine Kemâl.⁹ (Osman Nuri Aydın, Tarih ve Toplum Dergisi, Ekim 1999):

“Sıkıntılı bir günüm... Para yok, evde yiyecek ekmek yok! Kimseden almak ihtimâli de bulunmuyor. Kahvedeyim; herkes havai, tavla, iskambil oynamada... Ben, bütün bu sıkıntıma rağmen, memleket meselelerini düşünmede, kalkınma çarelerini aramada yalnız gibiyim. Niçin herkes benim gibi değil?”

Bütün bunların üzerine bir de Kemâl’in hastalığı eklenir, tüm vücudu ağrılar içindedir. Ve fazla kalamazlar İstanbul’da, Amasra’ya dönerler. Bu arada, Kemâl’le Rüştü’nün mektuplaşmaları devam eder. Hayâlini kurdukları edebiyat dergisini çıkarmak isterler hep. Derginin adı “Petek” veya “Şehir” olacaktır; bunu yazışırken bile sanki dergi çıkmış gibi heyecanlanır, sevinirler...

Memleket havası iyi gelir Kemâl’e, sağlığı biraz düzelir Amasra’ya döndüğünde. Bu sefer yeni heyecanlara kapılır, küçücükken birlikte oyunlar oynadığı, birlikte büyüdükleri bir kız arkadaşına âşık olduğunu hisseder Kemâl. Artık delikanlı olmuştur; kıza, onu sevdiğini

hiç söyleyemese de, aklında, fikrinde hep o vardır artık. Bu duygularını kâğıda döker, hâtıra defterine yaşadığı büyük aşkı yazar, sanki sevdiğine mektuplar yazıyormuş gibi.

Bu arada Zonguldak'tan ona bir haber gelir. Bu kentin ilk madencilerinden *Ahmet Ali Ağa*'nın damadı *Hasan Basri Sıdal* (1900-1987), Kemâl'e belediyede iş bulmuştur. Kemâl koşarcasına Zonguldak'a gelir; ona, belediyenin savaş yıllarında vatandaşlara dağıttığı ekme karnelerinin dağıtım işini verirler.

1941 yılı, Zonguldak kentinin bu üç şair-yazar genci için hastalık yılı olarak geçer. Önce Rüştü'yle Muzaffer, Zonguldak Amelebirliği Hastanesine yatar, sonra İstanbul'a sanatoryuma gönderilirler. Rüştü işini, Muzaffer de okulunu yarıda bırakmak zorunda kalır. Bir süre sonra iyileşmiş olarak dönerler Zonguldak'a; ancak verem illeti, sonra tekrar saldırmak üzere pençelerini geri çekmiştir sâdece. Her ikisi birer işe de girerler. Kemâl ise, Hasan Basri Bey'in evinde birkaç ay kaldıktan sonra, kiraladığı küçük bir eve yerleşir; belediyedeki işi devam etmektedir, onu hiç yalnız bırakmayan anneanesi de yanındadır.

ZONGULDAK CADDELERİNİN “AYRILMAZ ÜÇLÜSÜ”

Artık Kemâl, Rüştü ve Muzaffer'le birlikte hep. Aydınlık yüzleriyle, çoğu zaman yağmurlu, nemli Zonguldak akşamlarının kasvetini dağıtan ayrılmaz bir üçlü olurlar. Genellikle İskele Parkı'nda buluşur, uzayıp giden ve hiç bitmeyecekmiş gibi gözükten uzun edebiyat sohbetlerinin içinde bulurlar kendilerini. Favori şairleri, *Ahmet Hamdi Tanpınar*'dır (1901-1962). Bu sohbetlerine de, “*Ahmet Hamdi Akşamları*” adını verirler, tıpkı Amasralı balıkçılara “*Sait Faik'in Balıkçıları*” dedikleri gibi...

Bu üç arkadaşın çok önemli bir kazancı da, Çelikel Lisesindeki edebiyat hocaları *Behçet Necatigil*'dir (1916-1979). Behçet Hoca, onların gözlerinde ışıldayan sanat gücünü çok iyi fark etmiş ve hiç yalnız bırakmamıştır bu gençleri.

Bu arada şu hususu belirtmek isterim: Biliyorsunuz, 2013 yılında, “*Kelebeğin Rüyası*” adında, Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip Uslu'nun yaşam öyküsünü içeren bir film vizyona girdi. Bu filmde her şey var, ancak Kemâl yok, hiç yok. Filmin yönetmeni, acaba filme bir de onu katıp milletin kafasını fazla karıştırmayayım diye mi düşündü, bilmiyorum. Hâlbuki onlar ayrılmaz bir üçlüydüler; yaşamlarının son anına kadar hep aynı yolda ilerlediler.

Bu tutkulu yolda, artık kendini tamamen edebiyata ve felsefeye adayan Kemâl'in, İstanbul'da yayımlanan dergilerde iki önemli yazısı çıkar: Birincisi, “*Ülkü*” dergisinin Şubat 1944 tarihli sayısında, “*Roman ve Romancı Hakkında*” başlıklı yazısıdır.¹⁰ Diğeri ise, “*Yaratış*” isimli edebiyat dergisinin, Kasım 1944 tarihli ilk sayısında yayımlanan “*Edebiyatımız Üzerine*” başlıklı yazısı.¹¹

Bu yazılar, Kemâl Uluser'in Türkçemizi nasıl yalın bir ifadeyle ne kadar da iyi kullandığını, *Nurullah Ataç*'a kadar birçok yazı ustası tarafından neden beğenildiğini ortaya koyan en güzel örneklerdir.

Zamanın edebiyat dergilerinde Kemâl'in başka yazıları var mı diye çok araştırdım; ancak, 6 şiiri ve bu yazıların dışında başka bir yazısına rastlamadım. Sanırım, Zonguldak gazete ve dergilerinde çıkan başka yazıları da vardı, ancak onları tek tek araştırma olanağım olmadı.

Rüştü ile Muzaffer'i anlatmaya kalksam, sayfalar sığmaz. Onlar için, bugüne kadar, Zonguldak'ta, çevre il ve ilçelerde sayısız anma günleri yapıldı, kitaplar basıldı, dergilerde,

gazetelerde yazılar çıktı. Bunların arasında, zaman zaman Kemâl de vardı tabii. Ancak, daha önce de belirttiğim gibi, biraz geri plândaydı; ben bu yazımla onun da bir edebiyat ustası olarak değerini anlatmaya çalışıyorum.

ÜÇ ARKADAŞIN HÜZÜN DOLU DÜNYASI...

İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı günleri... Savaşa girilmese de, ülkede açlık, kıtlık, yoksulluk yaşanmakta... Bizim üç delikanlı da nasiplerini alırlar bundan. Devletin sağlık hizmetlerinin çok bozuk olduğu o yıllarda doğru dürüst tedavi göremeyip, Rüştü 22, Muzaffer 24 ve Kemâl 29 yaşında, geride birbirinden güzel şiirler, yazılar bırakarak ayrılırlar bu dünyadan.

Rüştü'yle Muzaffer'in yaşam öykülerini, şiire ve edebiyata meraklı her Zonguldaklı bilir sanırım. Bu nedenle ayrıntıya girmiyorum, yalnız Rüştü'nün büyük aşkından söz etmeliyim:

Rüştü, 1942 yılı mart ayı başlarında, İstanbul Heybeliada Sanatoryumunda biraz iyileşip Zonguldak'a dönerken, vapurda bir kızla tanışır: *Mediha Sessiz (1923-1942)*. Mektuplaşırlar, kısa zamanda birbirlerini sevdiklerini anlar, nişanlanır ve Beşiktaş'ta evlenirler. Ancak, Medihalının, Beşiktaş Şair Leyla Sokağı'ndaki evlerinde yaşadıkları mutluluk günleri kısa sürer, çünkü Mediha da hastadır. Kızcağız bir gece fenalaşır, çok sevdiği kocasının kolları arasında yaşama veda ettiğinde 19 yaşındadır.

Büyük hüznü yaşayan Rüştü, zavallı karısının peşinden ancak üç hafta dayanabilir. 6 Aralık 1942 gecesini inleye inleye geçiren genç adam, parçalanan ciğerlerinden akıp gelen kanın içinde sabaha karşı yaşamını yitirir.

Bugün, İstanbul Ortaköy'deki *Yahya Efendi Mezarlığı*'nın yemyeşil bir tepesinde, sanki el ele tutuşmuş gibi yattıkları iki mezarda baş başadır Rüştü ile Mediha. Belki yeni şiirler, yeni türküler söylüyorlardır birlikte Boğaz'a karşı...

"*Ayrılmaz Üçlü*"den iki kişi kalmıştır geride: Muzaffer ve Kemâl. Rüştü'nün acısını içlerine gömmekten başka çareleri kalmayan bu iki gencin kısa yaşamlarını bir taraftan törpüleyen zaman hızla ilerlemektedir... Çeşitli gazete ve dergilerde şiirleri yayımlanan Muzaffer'i hastalığına rağmen yaşama bağlayan tek bir şey vardır: 1945 yılında basılacak olan, "*Şimdilik*" adını verdiği şiir kitabı. O, 60 şiirinin yer aldığı bu kitapta, "*Bunlar benim şimdilik şiirlerim, ilerde daha ne şiirlerim çıkacak*" demek istemiştir âdetâ.¹²

Ancak, bunu gerçekleştiremeyecek, yaşamının son iki yılını, pençesine düştüğü verem illetiyle boğuşarak geçirecektir. Çok zayıflamış, o yakışıklı adam gitmiş, yerine başka biri gelmiştir sanki...

Yaz günleri yaşanmaktadır, Muzaffer'in yattığı odanın penceresine yandaki kiraz ağacının dalları vurur rüzgâr estikçe... Muzaffer, anasından pencereyi açmasını ister. Kiraz ağacının dallarından gelen kuş sesleri doldurur odayı. Muzaffer'in aylardır gülmeyen solgun yüzü, o an biraz güler gibi olur ve anacığının kolları arasında son nefesini verir. Zonguldak kentinin bu bahtsız şairi, 1946 yılının 3 Temmuz'unda, geride birbirinden güzel şiirler bırakarak ayrılır yaşamdan.

Kemâl'in başına belâ olan hastalık ise, "*İki taraflı zatülcenp*"tir. Tıbbî adı "*Plörez*" olarak bilinen bu hastalık, akciğerleri çepeçevre kaplayan zarların mikrop kaparak iltihaplanmasıyla ortaya çıkar. İltihaplı zarların nefes aldıkça birbirine sürtünmesi, nefes

darlığına, öksürüğe ve dayanılmaz ağrılara neden olur. Kemâl'se bir an önce iyileşebilmek, yeni yazılarıyla edebiyat çevrelerinin karşısına çıkmak istemektedir.

Bir gün, Kastamonu Lisesinden yakın arkadaşı *Hüseyin Batuhan*'ı (1921-2003) arar, "*Geliyorum, beni doktorlara göster*" der. Anneanesiyle birlikte tekrar İstanbul yollarına düşerler...

Batuhanlar, İstanbul'da, Beyazıt'ta oturmaktadır. Kemâl'in ağrıları artmıştır, zorlukla yürüyebilmektedir. Hüseyin Batuhan, sevgili arkadaşını önce bir doktora gösterir, sonra doktorun önerisi ve *torpiliyle* Üsküdar'daki *Vâlidebağ Sanatoryumu*'na yatırır. Beyazıt'tan Üsküdar'a gidip gelmek pek kolay değildir, ama onu başta anneanesi olmak üzere hiç yalnız bırakmazlar.

Ancak, memleketin hastalıktan inlediği günler... Hastane dolup taşmaktadır; Kemâl'in kaldığı 8 kişilik odada birbirinden hasta tam 12 kişi bulunmaktadır. Devamlı öksürük sesleri ve inlemeler... Burayı pek beğenmeyen Batuhan, yine başka bir doktor *torpiliyle*, arkadaşını, evlerine daha yakın bir yerdeki *Cerrahpaşa Hastanesi*'ne aldırır.

Ancak, Kemâl o gece ağırlaşır. Doktoru sabahlara kadar başında bekler, ilaçlar, iğneler, her türlü tedbiri almaya çalışır... Ama bir türlü olmaz, Kemâl, yarı baygın, bir takım hayâller içindedir artık... Kendini çok uzaklarda bir adada görmektedir; çevresinde uçsuz bucaksız bir deniz ve sessizlik... Ufuklardan hafif bir esinti gibi gelen bir takım sesler duymaya başlar. Sanki meleklerin çalıp söylediği tanrısal bir müziğin nâmeleridir bunlar...

Sabahleyin, anneanesi odasına girdiğinde acı haberi alır. Allah'ım, ne büyük bir felâkettir bu. Anasının, babasının acılarına katlanan o zavallı kadın, şimdi de zavallı torununun ölümünü görüyordu. Hastanenin duvarlarına yankılanan derin çığlıklar duyuldu odadan...

Kemâl Uluser, 3 Kasım 1944 günü yaşamdan ayrıldı. Cenazesi, Zeytinburnu'ndaki *Merkez Efendi Mezarlığı*'nda toprağa verildi.

Sanki Zonguldak semalarında bir gün kuvvetli bir rüzgâr esmiş ve o rüzgâr bu üç genci getirmişti bu şehre. Onlar, kısa sürecek yaşamlarını sanki bilircesine, tüm üretkenlikleriyle güzel eserler verdiler ve sanki bir daha esen o kuvvetli rüzgârla uçup gittiler bu dünyadan...

KAYNAKLAR:

1. Nurullah Ataç, "*Kemâl Uluser*", *Cumhuriyet gazetesi, İstanbul, 8 Kasım 1944*
2. Salâh Birsal, "*Rüştü Onur*", *Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1956*.
3. Kemâl Uluser, "*Muzaffer Tayyip Uslu'ya Mektup*", *Karaelmas dergisi, Sayı: 6, Ocak 1943*.
4. Kemâl Uluser, "*Şiirler*", *Gündüz dergisi, Sayı: 5, 10, 12, 15, 16, 23, İstanbul, 1937-1938*.
5. Necdet Sakaoğlu Arşivi, İstanbul.
6. Salâh Birsal, "*Rüştü Onur*", *Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1956*.
7. Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı: "*Muzaffer Tayyip Uslu'ya Armağan*". Zonguldak, 2002.
8. Kemâl Uluser, "*Işık*", *CHP Halkevi Temsil Yayınları, Zonguldak, 1941*.

9. *Osman Nuri Aydın, “Kemâl Uluser”, Tarih ve Toplum dergisi, Ekim 1999.*
10. *Kemâl Uluser, “Roman ve Romancı Üzerine”, Ülkü dergisi, Sayı: 58, İstanbul, Şubat 1944.*
11. *Kemâl Uluser, “Edebiyatımız Üzerine”, Yaratış dergisi, Sayı: 1, İstanbul, Kasım 1944.*
12. *Muzaffer Tayyip Uslu, “Şimdilik”, Ali Rıza İncealemdaroğlu Basımevi, Zonguldak, 1945.*

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

Hamit Kalyoncu, Kömürde Açan Çiçek”, Pervaz Yayınları, Ankara, Ocak 2005.

İrfan Yalçın, “İlkyaz Ölümleri”, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Eylül 2011.

Tâhir Karaoğuz, “Kaybettiğimiz Bir genç Değer: Kemâl Uluser”, Doğu dergisi, Sayı: 23-24, Zonguldak, İlkteşrin-Sontesrin, 1944.

Not: *Doğu Karaoğuz’un, 2015 yılında yayımlanan “Rüzgârın Getirdiği” adlı kitabında, Kemâl Uluser’in yaşam öyküsü ayrıntılı olarak anlatılmıştır.*

**“LÜKÜS HAYAT” OPERETİNİN
ZONGULDAKLI KÖMÜR KRALI:
“SÜLEYMAN SIRRI BARLI”**

Zonguldak kentinin madencilik tarihini araştıranlara bu isim hiç de yabancı gelmeyecektir. Özellikle eskiler bilir Süleyman Sırrı'nın kim olduğunu, neler yaptığını, madencilğe hizmetlerini... Tabii bu arada kömür ticareti ile nasıl varlık sâhibi olduğu, ünlü "*Lüküs Hayat*" operetindeki "*Zonguldaklı Kömür Kralı*" tipinin onun İstanbul'daki yaşamından esinlenerek yazıldığı...

Ancak, bilenler biliyor, ama bilmeyenler de var. Örneğin, geçen yaz Çaycuma'ya uğradığımda, oranın değerli yazarlarıyla yaptığımız bir sohbet sırasında, bana "*Süleyman Sırrı Çaycumalı mıydı, burada mı doğdu?*" diye sordular. Ben, o gün, Zonguldak ve çevresinde halâ adı anılmakta olan bu eski madenciye, Çaycumalı ve Zonguldaklı okurlara tanıtmamın iyi olacağını düşündüm. Çünkü Süleyman Sırrı benim yakınım, annem *Hâcer Karauğuz'un* amcasıdır. Daha önceki bir yazımda yaşam öyküsünü anlattığım, bu kent ilk madencilerinden, büyük dedem "*Ahmet Ali Ağa*"nın en küçük oğludur.

55 YIL OCAKLARDA GEÇEN BİR YAŞAM

Konuya girebilmem için *Ahmet Ali Ağa*'dan tekrar söz etmem gerekecek: Ahmet Ali bir Boşnak'tır. Adriyatik kıyılarındaki Karadağ'ın *Bar* kazasının, haritalarda *Tudjemili* veya *Tudemili*, halk ağzında ise *Togamil* denilen bir mahallesinde, 1830'lu ve 1840'lı yılların arasındaki bir tarihte doğar.¹

O sıralarda Zonguldak: Osmanlı'nın kömüre el atması, 1848 yılından sonra gerçekleşmiş, Ereğli ve Kozlu'yu da kapsamak üzere bu yöredeki ocakların işletimi, *Hazine-i Hassa* tarafından, "*Galata Sarrafları*" denilen, çoğunluğu Osmanlı uyruğundaki İngiliz bankerlerin oluşturduğu "*The Coal Company (Kömür Şirketi)*" adlı bir şirkete verilmiştir. Bu şirkete, yerin yedi kat dibinde kayaları kırarak, oradaki kömür söküp alacak işi bilen işçiler gerekmektedir. Çevre köylerin insanları bu işlerde deneyimsiz olduklarından, İngiliz Şirketi, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ'dan işçi getirtme yolunu seçer.

O yıllarda bir prenslik olan Karadağ'da ekonomik sıkıntılar yaşanmaktadır, halk yoksulluk içindedir. Takvimler 1850'li yılları gösterirken, İngiliz şirketi, Karadağ'da kömür veya taş ocaklarında çalışmış olanları tercihan işe alır; bunlardan biri de *Ahmet Ali* idir. ...

Ahmet Ali, Kozlu'da ocak amelelisi olarak işe başlar. Ve bugün *İncivez Mezarlığı*'ndaki mezar taşında yazılı olduğu gibi, tam 55 yıl ocaklarda çalışır, sabahları gün ağarmadan ocağa girip, günbatımına kadar, yâni gün, güneş yüzü görmeden...

Kozlu, Üzülmez, Kilimli, Çaydamar, Baştarla ve diğer bâzı ocaklarda alın terini akıtarak önce ocak çavuşluğuna, sonra başçavuşluğa getirilen Ahmet Ali, büyük bir azimle, sabırla, aklıyla ve bileğinin gücüyle yıllar sonra emeklerinin karşılığını alır, maden ameleliğinden yükselip maden sâhibi olur.

Zonguldak vilayeti kayıtlarında, “Zonguldak ve çevresinin ilk Müslüman madencisi” diye adı geçer Ahmet Ali’nin... Bir de onun için, “Kömür damarını en iyi koklayan adam” derler...

Ahmet Ali, Kilimli’de bulunduğu sırada, oranın yerli ailelerinden birinin kızı olan *Havva* ile evlenir, mutlu bir evlilikleri olur. Eşine hep “*Sultanım*” dediğinden, zamanla Havva ismi unutulur, “*Sultan Hanım*” ismi bellenir. Yaşamlarının sonuna kadar birlikte oldukları bu evlilikten ikisi kız, altı çocukları olur: Yaş sırasıyla, *Ayşe, Ali, İsmail, Necibe, Mustafa, Süleyman Sırrı*.

SÜLEYMAN SIRRI

Süleyman Sırrı, Babası Ahmet Ali Ağa’nın Zonguldak çarşısı içindeki evinde doğdu. (Bu ev, bugünkü Gazipaşa Caddesi üzerinde, İstanbul Pastanesinin karşısındaki Ziraat Bankasının bulunduğu yerdeydi; giriş katı kâgir, üst katları ahşap, üç katlı bir binaydı. 1980’li yıllarda yıkıldı, yerine Ziraat Bankası yapıldı.)

Süleyman Sırrı’nın doğum tarihini, 1880’li yıllar veya 1890’lı yılların başları diyebiliriz.

Onun, gençlik günlerindeki en büyük merakı avcılıktı; ağabeyi Mustafa ile birlikte çevre köylere, dağlara, tepelere, ormanlara avcılığa giderdi. Diğer taraftan, babasının maden işlerinde en büyük yardımcısıydı. Bir kömür ocağının nasıl yönetileceğini, işlerin nasıl yolunda gideceğini babasından çok iyi öğrenmişti.

Süleyman Sırrı (ayakta) ağabeyi İsmail ile birlikte.

Ahmet Ali Ağa, sağlığında malını, mülkünü çocukları arasında paylaştırmak istemiş, ancak bunu gerçekleştirememişti. Ancak bazı vasiyetleri vardı. Ölümünden sonra, çocukları onun vasiyetine uyarak, bu paylaşımı hakça yaptı.

Kömür madeninin durumunu görüşmek üzere de, Ahmet Ali Ağa'nın dört oğlu, Ali, İsmail, Mustafa ve Süleyman Sırrı bir gün babalarının Acılık Caddesi 4 numaralı yazıhanesinde toplandı. Bu toplantı sırasında Süleyman Sırrı kardeşlerine şöyle dedi:

“Biliyorsunuz, ben bu ocak işlerinin girdisini çıktısını iyi bilirim. Babam bu mevzuda bana çok şey öğretti. Ocağımızı satarsak bizim için lâf ederler, bu işi yürütemediler derler; ben bu lâfi dedirtmek istemem. Bu yüzden, ben satılmasından yana değilim. İsterseniz idareyi bana bırakın ki bu işte kâfi tecrübem var, kazanılan parayı hakça paylaşalım.”

Konu biraz tartışıldıktan sonra karar verildi: Süleyman Sırrı bu işi üstlenecek, her ay kardeşlerine birer *hesap hülâsası* vererek kömürden olan kazançları eşit olarak paylaşılacaktı.

Böylece, ailenin en küçük oğlu Süleyman Sırrı işlerin başına geçti, babasından kalan kömür ocaklarını, ülkemizdeki tüm madenlerin devletleştirildiği 1940 yılına kadar yönetti.

SÜLEYMAN SIRRI OCAKLARI

Değerli yazar *Ekrem Murat Zaman*'ın kömür havzamıza ait bilgileri ayrıntılarıyla içeren *“Zonguldak, İnsan, Mekân, Zaman”* adlı kitabında, Ahmet Ali Ağa'nın 1893 yılındaki ocakları şöyle belirtilmiştir:²

“Ocak No. 228 Elik Tarlası Ocağı; Ocak No: 35 (Demiryolunun sağında); Ocak No. 100 (Demiryolunun solunda).” Yâni 1893'de 3 ocağı bulunuyor Ahmet Ali Ağa'nın.

Aynı kitapta, 1924-1926 yılları arasındaki ocak sâhiplerini gösteren bir çizelgede ise yine 3 ocağı gözüküyor: *“Ruhsat No: 30/228 Acılık Ocağı, Ruhsat No: 81 İmamtarlası Ocağı, Ruhsat No: 274 Baştarla Ocağı.”*

1933 yılında, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası'nca yayımlanan *“Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası”* adlı kitapta, Süleyman Sırrı hakkında şunlar yazılı bulunuyor:³

“Yine evvelce hâli faaliyette (çalışmakta) olup da Cumhuriyet devrinde inkişaf ve tekâmül safhasına giren (geliştirilen) maden müesseselerinden biri de 35/228 numaralı Ahmet Ali ocağıdır. Bu ocağın âmili (işleticisi), Ahmet Ali Ağa zâde (oğlu) Süleyman Sırrı Bey'dir. Ocak, Zonguldak kasabası dâhilinde ve Ontemmuz Mahallesi'ndedir. İstihsalâtını (üretimini) şimendiferle Zonguldak Limanı'ndan imrar etmektedir (yapmaktadır).

Süleyman Sırrı Bey, bu ocağa, 1925 senesinde 120,000 lira sarfiyla 550 beygir gücünde bir elektrik santrali ve 1 Eylül 1929 tarihinde de 61,200 lira sarfiyla, 24 saate vasatı (ortalama) 380 ton kömür yıkayan bir lavuar inşa ettirmiştir. Ayrıca, amele barakaları ve sair tesisatı muntazam ve sıhhî bir şekilde tanzim olunmuştur (düzenlenmiştir). Süleyman Sırrı Bey'in İstanbul'da da bir yazıhanesi vardır.”

1933 yılındaki bu yazıda, 35/228 no.lu bir tek ocaktan söz ediliyor. Yalnız, Ekrem Murat Zaman'ın kitabında bunlar 35 ve 228 no.lu iki ayrı ocak olarak belirtilmiş. Dolayısıyla, bu

yazıda 35/228 denilirken belki de iki ocak kastedilmiş olabilir. Buradan anlaşıldığına göre, Süleyman Sırrı, 1933 yılında en az bir veya belki de iki ocağın sâhibi durumunda.

Süleyman Sırrı, babasının ölümünden sonra kardeşlerinin pek de ilgilenmediği kömür işine sınımsız sarılacak, bir taraftan kardeşlerine paylarını verirken, kendisi de bu işten kazandığı parayla büyük bir servetin sâhibi olacaktır.

BARLI KARDEŞLER “KUVAY-I MİLLİYE” SAFLARINDA

İstiklâl Savaşı sırasında, Zonguldak'ta *Müftü İbrahim Hakkı (Akça) Efendi* başkanlığında kurulan *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin ilk idare heyeti listesinde, “*Ahmet Ali Ağa zâde Ali Efendi*” adı yazılıdır; yâni Süleyman Sırrı'nın en büyük ağabeyi *Ali (Barlı) Efendi*.

Ali Barlı (Ölümü: 1962).

Milletin kan ağladığı acı günlerde, Ali (Barlı) Efendi vatanın kurtuluşu için *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* yönetimine girdi ve önemli görevler üstlendi. Örneğin, Cemiyet, Ankara Hükümeti için, Maden İdaresinin tartısından geçen kömürlerden ton başına 2 lira toplanması kampanyasını başlattı. Ali Efendi bu kampanyanın öncülerinden biriydi. Ayrıca, Cemiyet olarak maden bölgelerine gidiliyor, orduya gönderilmek üzere yardım toplanıyor, bu yardımlara halk da bağışlarıyla katılıyordu.

Ali Efendi'nin "*Kuvvacılar*"a asıl büyük yardımı ise şöyle olmuştur:

Ankara Hükümeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile yaptığı bir telgraf haberleşmesinde, Zonguldak esnafı ve iş sâhipleriyle temasa geçilerek para toplanmasını istedi. Bu görevi, Ali Efendi severek üstlendi, çünkü yörede herkesi iyi tanıyanlardan biriydi. Kendi kazancından da büyük bir miktarı bu işe ayıran Ali Efendi, Osmanlı altını olarak önemli ölçüde bir yardım birikimi sağladı. Kuvay-ı Milliye'den birileri gelecek, bu parayı teslim alacaktı. Ancak, onlar gelinceye kadar, eldeki parayı çevredeki soygunculardan korumak için, evinin ön bahçesindeki havuzu boşaltıp, parayı havuzun dibine gömdü ve tekrar havuzu doldurdu. Küçük kardeşi Mustafa da ona yardım etti.; bir süre sonra Kuvvacılar geldi ve altınlar teslim edildi. (Bu işte ona yardımcı olan *Mustafa (Barlı) Efendi* benim dedemdir, bu konuyu ondan dinlemiştim.)

"*Karaelmas'ın İlk Madencileri*" kitabını yazdığım sıralarda, 2010 yılında, beni İstanbul'da, Florya'dan *Erhan Berkman* adında bir yazar aradı. Eski bir Floryalı olduğunu, Florya'nın yakın tarihini yazmakta olduğunu ve araştırmaları sırasında karşısına *Süleyman Sırrı'nın* çıktığını söyledi; onun hakkında benden bilgi almak istiyordu.⁴

Süleyman Sırrı'nın, İstanbul'daki yaşamı sırasında Florya'da yaptırdığı bahçe içinde güzel bir köşkü vardı, orada kalırdı. Erhan Bey, oranın eskileriyle konuşmuş ve isimlerini bile belirttiği o kişilerin dediğine göre, Süleyman Sırrı, "*Kuvay-ı Milliye'ye 20,000 Osmanlı altını yardım*" ettiğini onlara söylemiş. Erhan Bey'in bana anlattığı olay şöyle gerçekleşiyor:

Bir gün Süleyman Sırrı'nın evinin kapısı çalıyor, gelen kişi "*Size Zonguldak'tan, ağabeyinizden bir mektup getirdim*" diyerek elindeki mektubu veriyor. Mektupta, ağabeyi, *Ali (Barlı) Efendi*, "*Ben, Zonguldak'ta yeni kurulan Müdafaa-i Hukuk teşkilâtında vazife aldım. Kuvvacılara yardım topluyoruz. Memleketin selâmeti için bu şart! Mektubu getiren kişi seni Kuvvacılarla görüştürecektir. Aman kardeşim, elinden gelen yardımı esirgeme*" diyordu.

Ertesi sabah, birlikte Bankalar Caddesi'ndeki, o zamanki adıyla "*The Imperial Ottoman Bank*" adıyla bilinen Osmanlı Bankası'na gidiyorlar. Süleyman Sırrı, hiç düşünmeden bankadan 20,000 Osmanlı lirası çekiyor ve elindeki çantaya dolduruyor. Oradan, Kuvay-ı Milliye'nin Eminönü'ndeki gizli idare binasına gidiyorlar. Bir yorgancıdır orası. Yorgancı giysileri içindeki yüzbaşıya para dolu çantayı teslim ederken, "*Daha fazlası gerekirse, onu da vermeye hazırım*" diyor Süleyman Sırrı.

Daha fazlasını verip, vermediğini bilmiyoruz. Ancak, Zonguldaklı maden işçisinin alın teriyle kazanılan bu paranın o tarihte Kuvay-ı Milliye'ye verildiğinin, Süleyman Sırrı'nın ağzından birilerine söylendiğini biliyoruz. Onlar Boşnaktılar, ama bizden biriydiler; Kuvay-ı Milliye'yi desteklediler hep.

Ahmet Ali Ağa'nın çocukları, 1934 yılında çıkan Soyadı Yasası'yla, memleket özlüklerini anımsatan bir soyadı aldılar: "*Barlı.*"

ZONGULDAKLI KÖMÜR KRALI

Zonguldak'ta üretilen kömürünü, bulabildiği irili, ufaklı şileplerle İstanbul'a gönderip satarak iyi bir ticaret adamı olduğunu da gösteren Süleyman Sırrı, İstanbul'da, Karaköy'de bir yazıhane açmış ve işlerini oradan yönetmeye başlamıştı.

Artık bir ayağı devamlı İstanbul'daydı; oradaki hareketli yaşamı ve girginliğiyle kısa zamanda tanınacak ve adı şehir literatürüne geçecekti. Öyle ki, bir zamanların ünlü opereti "Lüküs Hayat"taki "Zonguldaklı Kömür Kralı" tipinin, Süleyman Sırrı'nın İstanbul'daki yaşamından esinlenerek yazıldığı söylenecekti.

1933 yılında *Cemâl Reşit Rey* tarafından bestelenen, 1946'ya kadar geniş bir seyirci kitlesi tarafından izlenen bu operet, mevcut düzene ve sosyetik yaşama eleştiriler getiren bir eser olarak bilinir. Bazı güftelerinin *Nâzım Hikmet* tarafından yazıldığı ileri sürülen bu operetteki Zonguldaklı kömür zengini *Rıza Bey* tipinin, Süleyman Sırrı'nın İstanbul'daki yaşamından esinlenerek yaratıldığı o yıllarda ifade edilmişti. Belki de sâdece bir yakıştırmadır, tam olarak bilmiyoruz.

Diğer taraftan, *Milliyet* gazetesinin köşe yazarlarından *Refi' Cevat Ulunay* (1890-1968), 1960'lı yıllarda kaleme aldığı ve benim de okuduğum bir yazısında, Süleyman Sırrı'nın İstanbul yaşamını, avcılığa olan merakını ve çapkınlıklarını anlatmıştı.⁵

RUM GÜZELİ ANNA

Süleyman Sırrı ve Rum sevgilisi Anna.

Gerçekten, Ahmet Ali sülalesinin galiba en akıllı ve beceriklisi olan bu adamın, elinin altında para da olunca, çapkınlığı da olacaktı bir taraftan. Süleyman Sırrı, bekârlık yıllarında, İstanbul’da “*Anna*” adında çok güzel bir Rum dilberıyla büyük bir aşk yaşamış, bu maceranın yankıları Zonguldak’a kadar gelmişti.

Aslında, Anna’ya, Beyoğlu’nun arka sokaklarındaki bir randevu evinde rastlamıştı. Menekşe renkli gözleri, siyah dalgalı saçları, pürüzsüz teni ve gençliğiyle oranın en güzeliydi Anna. Süleyman Sırrı ilk gördüğü anda çarpılmış ve bir daha bırakmamıştı Anna’yı. Hiç düşünmeden kızı o evden çekip almış, Taksim’deki kendi dairesine yerleştirmişti.

Ailenin en yakışıklısı olan ağabeyi Ali gibi, Süleyman Sırrı da, parası bir tarafa, yakışıklı bir adam sayılırdı. Anna, parasını sevdiği gibi herhâlde kendisini de sevmişti bu adamın. Süleyman Sırrı, Paris’ten, Anna’nın çok sevdiği bir tenorun, *Tino Rossi*’nin “*J’attendrai*” isimli plağını özel olarak getirtmişti sevgilisi için. Dillere desten büyük bir aşkı yaşadıkları...

Bu aşk ne kadar sürdü bilemiyoruz; ancak Ahmet Ali’den kalan paralar bitmiyor, Süleyman Sırrı’nın çapkınlıkları da devam edip gidiyordu.

EVLİLİKLERİ

Anna’dan sonra başka sevgilileri de oldu tabii Süleyman Sırrı’nın. Ancak, bir süre sonra İstanbul’da, iyi bir aileden gelen *Makbûle Hanım*’la evlendiği duyuldu. Artık evlilik hayatına geçiyordu; çapkınlığa son verecek, çocuklarını büyütüp yetiştirecekti, bu kararı almıştı.

Ancak, bir süre sonra Zonguldak’a sık sık gidip gelmeye başladığı görüldü. Bazen orada uzun süreler kaldığı da oluyordu. Sonunda Zonguldak’ta neden fazla kaldığı ortaya çıktı: Orada, “*Aliye*” isminde güzelliğiyle ünlü bir hanıma âşık olmuştu.

Memleketi Zonguldak, İstanbul gibi değildi, küçük yer sayılırdı, lâf olurdu; bu yüzden, Aliye Hanım’la Zonguldak’ta imam nikâhıyla evlendi.

Maden işlerini bahane ederek bu sefer uzun süreler Zonguldak’ta kalan Süleyman Sırrı’nın bu evliliğinden nikâhlı eşi Makbûle Hanım’ın haberi oldu mu, bilmiyoruz. Ancak, bir süre sonra Makbûle Hanım’dan boşandığı duyuldu.

Bundan sonra, Süleyman Sırrı, yaşamında üçüncü evliliğini yapacağı kadına rastladı. Onun da adı “*Makbûle*” idi. Uzun yıllar birlikte yaşadılar. Süleyman Sırrı’nın hiç çocuğu olmadı. Üçüncü eşi Makbûle Hanım’ın ilk evliliğinden doğma “*Bülent*” adında bir oğlu vardı sâdece.

AİLE HAYATI

Süleyman Sırrı’ya, dedem Mustafa Barlı, “*Sülo*” derdi. Onun çocuklar arasındaki adı ise, “*Sül Amca*” idi. Çocukları çok severdi Sül Amca, onları yerine göre hediyelere boğar, sevindirirdi. Zâten eli çok açıktı; Kuvay-ı Milliye’ye yardım ettiği gibi, muhtaç insanlara da olabildiğince yardım ederdi.

Zonguldak’taki *Ulu Cami*’nin arsası, *Süleyman Sırrı* ve dedem *Mustafa Barlı*’ya aitti; bu arsayı Cami Yaptırma Derneği’ne hibe etmişlerdi.

Süleyman Sırrı Barlı (1945).

Süleyman Sırrı, kardeşleri arasında en çok Mustafa'yı severdi. Kafaları uyuşurdu; ortak bir zevkleri vardı: Avcılık! Bu işin peşinde Zonguldak'ın *Göbü*, *Atikalı* gibi çevre köylerinde, dere, tepe demeden dolaştıkları gibi, Süleyman Sırrı, İstanbul'a yerleştiği yıllarda, *hususî (özel)* arabasıyla ya kendi gelip kardeşini alır ya da şoförünü gönderirdi arabasıyla ağabeyini İstanbul'a getirtmek için. Böylece, iki kardeşin İstanbul'daki av günleri başladılar.

ÇAYCUMA SEVGİSİ

Bu av merakı, sanırım Süleyman Sırrı'nın *Çaycuma* gibi güzel bir yöreyi de çok sevmesine neden oldu. *Filyos Çayı*'nın oluşturduğu vadi üzerinde kurulmuş olan Çaycuma hem yakındı Zonguldak'a, gidip gelmesi kolaydı, hem de doğasıyla, arazi yapısıyla, havasıyla, suyuyla doğrusu yaşanacak bir yerdii.

Zonguldak'ta bulunduğu sürelerde, avcılık merakıyla sık sık Çaycuma taraflarına giden Süleyman Sırrı bir gün kararını verdi; dut ağaçlarının arasında güzel bir arazi satın alarak, oraya tek katlı bir köşk inşa ettirdi.

Artık Çaycuma’da uzun süreler kalıyor, her geçen gün yeni dostlar ediniyordu. Bunun üzerine, bir de su değirmeni satın alarak iyice yerleşti Çaycuma’ya.

Demek ki İstanbul dışında bir yaşamı özlemişti, sanki bir Çaycumalıydı artık. Öyle ki, bugünkü Çaycumalı dostlarımız bile onu Çaycumalı sanıyorlardı.

Süleyman Sırrı’nın, Çaycuma’nın dut ağaçlarıyla donanmış, şırıl şırıl akan bir dere kenarındaki o evinde ben de iki kez kalmıştım. Köşkten önce, orada iki veya üç katlı ahşap bir ev vardı, ilk kalışım o evde oldu; daha sonra köşk yapıldı, bir kez de orada kaldık. Yediğim iri iri dutları unutmuyorum, bir de dere kenarındaki kurbağaları... 1950’li yıllardı...

Süleyman Sırrı’nın, Florya *Şenlikköy*’deki köşkü de, üzüm bağları ve çeşit çeşit meyve ağaçları arasında çok güzel bir görünüme sâhipti.

Artık *Şenlikköy*’de ve Çaycuma’daki köşkün yerinde de “*yeller esiyor*” diyemiyorum, çünkü her taraf rant düşkünlerinin elinde, her taraf beton, apartmanlar ve yine apartmanlar...

Soldan: Mustafa Barlı, Süleyman Sırrı Barlı, Ali Barlı.

Süleyman Sırrı’nın iş hayatındaki en büyük yardımcısı, ablası *Necibe*’nin oğlu, yâni yeğeni *Mustafa Tamer*’di.

Zonguldak’ta 1970’li yıllarda Belediye Başkanlığı yapmış olan Mustafa Tamer, gençlik yıllarından beri dayısının hep yanında olan, onun maden işleriyle ilgili hesaplarını büyük bir titizlikle tutan kişiydi. Onun âdeta vekili gibiydi.

Süleyman Sırrı, yaşlandığında, malını mülkünü bırakacağı kişi olarak Mustafa Tamer’i seçti. Benim bildiğim, Zonguldak’ta babadan kalan büyük bir araziyi, bir arsayı ve evini, Çaycuma’daki köşkünü ve değirmenini, İstanbul’da Taksim’deki dairesinden boşalttığı son derece lüks eşyalarını Tamer ailesine bıraktı. Daha doğrusu, Zonguldak ve Çaycuma’da nesi varsa, hepsini Mustafa Tamer’e verdi; kendisi de Florya’daki köşküne yerleşti.

Yazarımız Doğu Karaoğuz ve Süleyman Sırrı Barlı (1953).

SÜLEYMAN SIRRI BARLI'NIN ÖLÜMÜ

Süleyman Sırrı, son yıllarını Florya'da geçirdi. Üçüncü eşi Makbûle Hanım'ı yitirmişti o yıllarda. O köşkte, ölümüne kadar hizmetinde olan bir aşçısı, şoförü ve hizmetçisi vardı. Son yıllarında, köşkünü ve bahçesini, *Safiye* adındaki hizmetçisinin *Yasemin* adını taşıyan küçük kızına bıraktığı duyuldu. Safiye, son yıllarında onun hep yanında olmuş, her türlü hizmetini yapmış, onu çok rahat ettirmişti.

Süleyman Sırrı'nın 26 Haziran 1963 tarihindeki ölümünde, Ahmet Ali ailesinden hiç kimse yoktu çevresinde...

27 Haziran 1963 tarihli *Milliyet* gazetesinin 7. sayfasında, Süleyman Sırrı Barlı'nın aşağıdaki ölüm ilânı yayımlandı:⁶

“Zonguldak'ın ilk madencisi merhum Hacı Ahmet Ali Ağa'nın oğlu; Fatma İz, Zeynep Gizli, Ethem ve Mustafa Tamer ile Mahmut Ulusoy'un dayıları; Hamide Gürel, Sabiha Barlı, Mukadder Sıdal, Kadir Barlı ve Hâcer Karaoğuz'un amcaları; Belkis Morova, Şemsi İz, Necmi İz, Nejat Erdiñç, Esat Cafer İz, Necile Kurt, Râdi Gizli, Çağlayan ve Doğu Karaoğuz ile Ayten Alper, Günday Sıdal, Bercis ve Taylan Morova'nın büyük amcaları; Zekai, Azmi, Suat ve Sezai Gürel ile Esin İncealemdaroğlu, Sezer İncealemdaroğlu ve Ayşe Çolakoğlu'nun büyük amcaları, *Eski Madenci Süleyman Sırrı Barlı* Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur.

Cenazesi, bugünkü Perşembe günü öğle namazını müteakip Şişli Camii'nden kaldırılarak Zonguldak'taki aile kabristanına defnedilecektir.”

KAYNAKLAR:

1. Doğu Karaoğuz, “Karaelmas'ın İlk Madencileri”, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.*
2. Ekrem Murat Zaman, “Zonguldak: İnsan, Mekân, Zaman”, *TMMOB Maden Müh. Odası Yayınları, Zonguldak, 2012.*
3. Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası, 1933, “Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası”, *Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul, 1933.*
4. Erhan Berkman, Süleyman Sırrı ile ilgili e-posta, *Florya, İstanbul, 2010.*
5. Refi' Cevat Ulunay, “Süleyman Sırrı (Takvimden Bir Yaprak)”, *Milliyet gazetesi, İstanbul, 1964.*
6. *Milliyet gazetesi, “Ölüm İlânı”, İstanbul, 27 Haziran 1963.*

**ZONGULDAK KENTİNİN
UNUTULAN BİR DEĞERİ:
“BAŞAR TAMER”**

O, Türkiye'nin *Tom Jones*'u diye anılırdı bir zamanlar. Bunu ben yazmıyorum, 31 Ağustos 1968 tarihli "*Ses*" dergisi yazıyor.¹ Başar Tamer'i şimdiki gençler bilmez, orta yaşlılar bile hatırlamaz. Ancak, bizim yaşımızdakiler, yâni 1960'lı, 70'li yıllarda Türkiye'nin pop müzik dünyasını izlemiş olan Zonguldaklılar belki de çok iyi anımsayacaklardır o güçlü sesiyle müzik dünyasına damgasını vuran bu genç adamı, *Başar Tamer*'i.

Onu daha iyi tanıyabilmek için, biraz eski günlere gitmemiz gerekiyor. 2-3 Eylül 1964 tarihlerinde, Yugoslavya'nın Belgrad şehrinde gerçekleştirilen "*Birinci Balkan Melodileri Müzik Festivali*"nde ülkemizi temsil eden "*Millî Orkestra*"nın birincilikle dönmesi, yurtiçinde ve dışında büyük ilgiyle karşılanmış, hatta bu sonuca sürpriz diyenler bile olmuştu.

Bir yıl sonra, 18-21 Ağustos 1965 tarihlerinde yapılacak olan aynı festivale, Türk ekibinin bir yıl önce kazandığı birinciliğin sürpriz olmadığını gösterebilmek için müzik dünyamızda âdeta seferberlik yaşıyordu. O yıl, Bulgaristan'ın Varna şehrinde düzenlenecek festivale gönderilecek "*Millî Orkestramız*", titiz bir inceleme sonucu, son yılların ünlü müzisyenleri arasından seçilen şu elemanlardan oluşturulmuştu:

Şerif Yüzbaşıoğlu (Orkestra Şefi, piyano, org), *Yurdaer Doğulu* (solo gitar), *Erol Erginer* (tenor sax, flüt), *Ersin Ünlüsoy* (ritm gitar), *Alper Feyman* (kontrabas), *Vasfi Uçaroğlu* (bateri) ve solistler, *Ayla Dikmen*, *Erol Büyükburç*, *Başar Tamer*.

14 Ağustos 1965 tarihinde Taksim Atatürk Anıtı'na çelenk bırakarak saygı duruşunda bulunan ekibimiz, yol boyunca gerek Trakya ve gerekse Bulgaristan kasaba ve köylerinde konserler vererek 18 Ağustos'ta Varna'ya varır.

O akşam gerçekleştirilecek olan ve "*İkinci Balkan Ülkeleri Halk Şarkıları Festivali*" adı verilen konsere, devâsa bir Bulgar bayrağıyla çıkan ekibimiz büyük alkış alır. Ve konser, Başar'ın ilk sözlerini Bulgarca söylediği "*Eminem*" ve "*Çarşıya Kiraz Geldi*" şarkılarıyla başlar.

Sonra, sırasıyla, Ayla Dikmen "*Niksar'ın Fidanları*", "*Doktor*" ve Erol Büyükburç "*Olam Boyun Kurbanı*" ve "*Halime'm*" şarkıları, peşinden Başar'ın "*Hatırla Ey Peri*" ve "*Farfara*", Başar'la Dikmen'in "*Kızım Seni Ali'ye Vereyim mi?*" ve Dikmen'in "*Döktür, Döktür*" şarkıları söylenir.

Görüldüğü gibi, festivalin ana temasını, Balkan ülkelerinin halk şarkıları oluşturmaktadır. Söylenen şarkılar da, bugün artık belleklerimizde pek yer etmeyen, ama o günlerde oldukça moda olan o yılların gözde halk şarkılarıdır.

Konserin ikinci bölümünde, Büyükburç "*Bekledim de Gelmedin*", "*Karakaş Gözlerin Elmas*", "*Kızılıklar Oldu mu?*", Başar "*Kundurama Kum Doldu*", "*Adanalı*", "*What I Say*", Ayla Dikmen "*Bülbül*", "*Aman Karpuz Kestim*" şarkılarını söyler ve her üç solistimiz bir arada söyledikleri "*Kara Tren*" şarkısıyla konseri bitirirler. Halk çılgınca alkışlamaktadır. Özellikle Başar Tamer'in ilk şarkısını gazelle sonlandırması, halkın arasına karışıp şarkılarını onları coşturarak söylemesi, hele finalde Ayla Dikmen'le yaptığı *shake* karışımı dans ve

diğerlerinin dinamizmi Türk ve Bulgar bayraklarıyla donanmış salonda izleyenleri coşturur, “*Millî Ekip*” tekrar tekrar alkışlarla sahneye çağrılır, büyük bir olaydır yaşanan.

21 Ağustos 1965 akşamı, beyaz giysiler içindeki ekibimiz ve diğer Balkan ülkeleri ekipleri salondaki yerlerini alır. Halkın ekibimize gösterdiği çılgınca alkış devam etmektedir. Bulgaristan Kültür Bakanı, izleyenlerin oylarıyla seçilen ekibimize birincilik ödülünü verir. Peşinden, ekibimiz büyük alkışlar içinde 8 şarkılık bir final konseri verir izleyenlere.

“*Millî Orkestramız*”ın, o yıl da Balkan birinciliğini kazanması, büyük bir olay olur tüm ülkede. O yılların ünlü sinema ve müzik dergisi “*Ses*”in 11 Eylül 1965 tarihli sayısının kapağında, “*Millî Orkestra*”mızın üç solisti yer alır.² Bu resimde, Başar Tamer merdivende oturuyor, yanında Ayla Dikmen ve ayakta Erol Büyükburç. Bugün hayatta olmayan Türk pop müziğinin bu üç ünlü ismi bir arada ve artık anılarımızda...

Soldan: *Başar Tamer, Erol Büyükburç, Ayla Dikmen* (1965).

Ben burada sizlere, Zonguldaklı çocukluk arkadaşım, yakınım Başar Tamer'i anlatmak istiyorum. O, müzik dünyasında yaptıklarıyla, hele bir de millî olarak ülkemizi yurtdışında temsil etmesiyle bunu çoktan hak ediyor. Ama tabii ki aradan uzun yıllar geçti ve eski günlerin birçok ünlüsü gibi o da artık unutulmuşlar listesinde. Bu yazım, belki de bizim yaştakilerin belleklerini tazeleyecektir.

Başar Tamer 1938 yılında Zonguldak'ta doğdu. Babası, 1954-1960 yıllarında Zonguldak'ta Belediye Başkanlığı yapmış olan *Mustafa Tamer*, annesi *Güliye Tamer*'dir. Bir de erkek kardeşi vardı: *İsmail Tamer*. Başar'ın baba tarafından büyük dedesi, Zonguldak'ın ilk Müslüman madencisi *Ahmet Ali Ağa* ve anne tarafından büyük dedesi ise, Amasra yöresinin ilk Müslüman madencisi *Edhem Ağa*'dır. Resmî kayıtlarda böyle geçer; yâni Başar madenci bir ailenin torunudur.

Başar, benden üç yaş büyüktü, ben ona "*Başar Abi*" derdim. Ama asıl büyüklüğü iyi kalpli bir insan olmasıydı. Çocukluk yıllarımızda oturduğumuz Meşrutiyet Mahallesi, Ahmet Ali Sokak'ta kurduğumuz mahalle çeteminin reisiydi aynı zamanda. Haklıyı, haksızı ayırmasını bilir, ilkokuldayken sınıfındaki bazı fakir çocuklara acıyıp onları evine getirir, giysi ve hatta yiyecek bir şeyler verirdi, ben tanığım. Zonguldak Gazi İlkokulunda okudu, benden iki sınıf ilerdeydi.

Tabii çocukluk yılları, birlikte ne anılarımız vardı... O yıllarda her çocuk bir futbolcudur, kimisi Lefter'dir, kimisi Turgay (Metin Oktay'ın piyasada olmadığı yıllardan söz ediyorum). Biz de öyleydik, bir mahalle takımı kurmuştuk. İsmail Hilâlcı'nın, kış günleri boş kalan yazlık sinemasının bahçesinde ne toplar oynamıştık diğer mahalledekilerle...

Başar Tamer ve kardeşi İsmail Tamer (1950'li yıllar).

Başar'ın müzikle ilgisi ise çok küçük yaşlarda başladı, "Hohner" marka Alman malı pompalı mızıkasını hiç elinden bırakmazdı. 1950'li ve 60'lı yıllarda, İkinci Dünya Savaşı sonrası, ülkede tam bir Amerikan müziği hayranlığı vardı. *Nat King Cole'lar, Elvisler vs...* Onları çok iyi taklit ederdi Başar, hatta biz daha da iyi söylüyor sanırdık. Müzik zevkini bizlere de aşılarmış, bir mahalle orkestrası kurmuştuk. Elimize geçen davul, trampet, mızık, tef gibi uyduruk aletlerle, karşı apartmanda oturan mahallenin en güzel kızı *Sirel'e* serenatlar gönderirdik, tabii kızın haberi bile olmazdı.

Başar'ın bir ayrı özelliği de yaptığı taklitlerle milleti güldürmesiydi. Önce aile bireylerinin taklitlerini yapmaya başladı, sonraları herkesi, öyle ki şarkıcılığında önce taklitleriyle çevresinde tanınır oldu. Diğer taraftan, oldukça utangaç bir yaratılışı vardı, buna rağmen yaptığı taklitlerle milleti güldürmeden edemezdi. İki zıt karakter nasıl bir araya gelir, şaşardım. Ama öyleydi Başar, yaşamı boyunca da hep öyle kaldı.

Liseyi kısmen Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesinde okudu. 1955-56 döneminde, o yıllarda üç yılda tamamlanan lise öğrenimimizin birinci yılında, 4-A şubesinde beraberdik, numarası 1375'di. Ama hiç sevmiyordu okumayı, ne varsa hep müzik, kendini o işe adamıştı.

Ailesi, okumasını, her aile gibi doktor, mühendis filân olmasını istiyordu; ama o, Tanrı vergisi bas-bariton sesiyle yaşamında izleyeceği yolu daha o yıllarda seçmiş gibiydi. Ailenin bireylerinden gazeteci *Tâhir Karauğuz* bunu anlayanlardan biriydi; Başar'ın konservatuara gönderilmesi için ailesine defalarca ricada bulundu, ama aile istemiyordu onun şarkıcı olmasını, bu nedenle "*Tahsiline İstanbul'da Işık Lisesi'nde devam etsin*" dediler. Ve Başar'ın İstanbul hayatı başladı...

Yaz tatillerinde, çok sevdiği memleketine, Zonguldak'a gelirdi Başar. Müzik aşkı hep devam ediyordu ve böylece Zonguldak'ta konserlerde, düğünlerde, şenliklerde sahneye çıkmaya başladı.

Işık Lisesi'ndeyken, bir dersten ikmale kalmıştı. O yaz sonu, ikmal sınavına girmesi için Zonguldak'tan Çaycuma'ya gittik beraberce. Ben, ertesi sabah sınava girecek diye heyecanlanırken, onun umurunda bile değildi, *Elvis Presley*'in son şarkılarından birini mırıldanıyordu. Ama o sınavdan iyi bir not alarak geçti. Çaycuma'da "*Sül Amca*" dediğimiz *Süleyman Sırrı*'nin evinde kalıyorduk; onun bir etkisi oldu mu diye düşünmüştüm hep.

Eğer damarlardaki müzik ruhu bir çağlayan gibi akıyorsa, bunu durduramazdınız. Başar için de öyle oldu, kısa zamanda memleketinde çok tutuldu, çok sevildi; artık genci, yaşlısı herkes onu biliyor ve tanıyordu. Konserlerde gençliği coşturmasını iyi bilirdi, büyük alkışlar aldı. Hatta bir kavalı vardı, sahnede burnuyla üfleyerek kaval çalardı. Çocuklar, "*Burnuyla kaval çalan adam*" derlerdi peşinden giderlerken...

Dediğim gibi, aslında çok utangaç bir adamdı Başar. Konuştuğu kız arkadaşlarına aşkını bir türlü söyleyemezdi. Zonguldak Deniz Kulübü'nde, konuşunlar diye baş başa bırakırdık bir kız arkadaşıyla onu. Kız gidince, sorardık, "*Yine söyleyemedim*" derdi. Bir ara şiire merak etmişti, dilinden şiirler düşmüyordu. Hatta Çelikel Lisesindeki bir kız arkadaşı için, "*Ürperiyor Bir Rüzgârla Yapraklar*" dizesiyle başlayan güzel de bir şiir yazmıştı. Tabii bu şiirden de o kızın hiç haberi olmadı.

Bir yaz tatili başlarında, "*Başar Zonguldak'a geliyor*" dediler. Onu karşılamaya gittik, o günlerde bile çoktan yıpranmış olan eski Zonguldak iskelesine. Limana giren *Etrüsk* vapuru açıkta duruyor ve yolcular sandallarla geliyordu iskeleye. Başar'ı karşıladık, elinde

valiz filân yoktu; sâdece iki şey vardı: Bir basket topu ve bir plâk: “Avâre!” (Avâre, o yıllarda Türkiye’de çok tutulan, milyonların izlediği bir Hint filmiydi ve “Avâra mu” adlı şarkısı nerdeyse herkesin ezberlediği bir şarkı olmuştu.)

Başar’ın elinde bir top ve bir plâk! Bu galiba basket topunun ilk geliyordu Zonguldak kentine ve o sıralarda bütün ülke inliyordu: “Avâra mu, avâre!..”

Başar işte böyle bir adamdı. Okula filân boş verir, hep sevdiği şeyleri yapar ve hayatını adamakıllı yaşardı. Yine de Işık Lisesinde tamamladı lise tahsilini; üniversite için de İstanbul *Gazetecilik Yüksek Okuluna* gitti. İstanbul’a gitmesiyle birlikte müzik dünyası ona kapılarını ardına kadar açtı. Yeni arkadaşlar edindi bu yeni yaşamında. *Kadri Ünal* ve *Nüceyim Fener*’le birlikte kurdukları müzik grubu kısa zamanda kendini gösterdi, sevildi, büyük hayran kitleleri topladı. Galatasaray Lisesinde, Caddebostan’da, İstanbul’un çeşitli yerlerinde üst üste konserler... Artık müzik dergilerinin, gazetelerin müzik listelerinde yükselmeye başlamıştı.

Erol Büyükburç’un müzik listelerinde hep birinci olduğu yıllardaydık... Ancak, Başar alt sıralardan hızla gelerek, üçüncü, ikinci derken, bir gün baktık birinciliğe yükseldi ve bu yerini aylarca kimseye bırakmadı.

Başar Tamer, asıl şöhretini, bas-bariton sesine ve stiline çok uygun olarak aranje ettikleri türkülerle borçludur. Yakın arkadaşı *Kadri Ünal*’la birlikte 1962 yılında hazırladıkları “*Kara Tren*” adlı türküyü, ülkemizde bu akımın öncülüğünü yapmıştır. 1965’de, çok sesli halk müziğimizi Balkanlar’a kadar götüren “*Milli Orkestra*”da görev almasını sağlayan etken, Anadolu folk müziğimize el atmış olmaları ve sonunu güçlü sesiyle söylediği gazellerle bitirdiği bu türkülerdir.

Başar, 1966-67 yıllarında askere gitti ve bu süre içinde müzik dünyasından uzaklaştı. Ancak, iyi bir sahne adamı olmuştu artık, terhisinden sonra tekrar kolları sıvadı ve sahnelere geri döndü. Önce Ankara’da, sonra İstanbul’da gece kulüplerinde, gazinolarda sahne almaya başladı. Güçlü sesi ve tekniğine, sahnedeki sempatik tavırları da eklenince, popüler müzikle pek de ilgilenmeyen alaturka gazino seyircisi bile Başar’ı çok sevdi, onu hep alkışlarıyla destekledi.

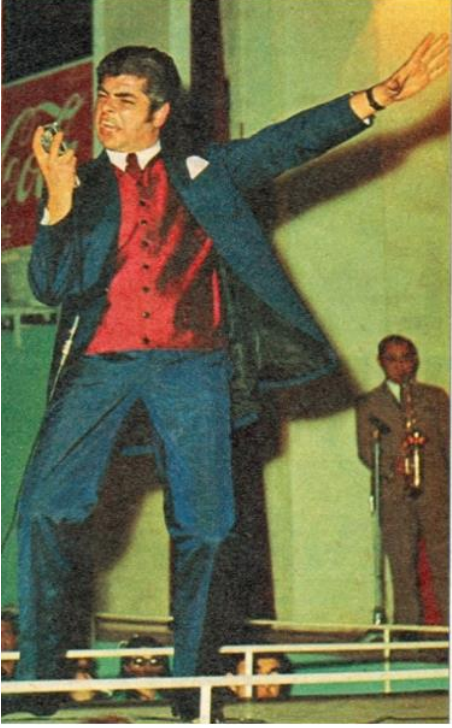
Artık ülkenin en sevilen şarkıcıları arasındaydı Başar. Bunun semeresini gördü, 22-26 Eylül 1968 tarihleri arasında gerçekleştirilen “*Barselona Müzik Festivali*”nde, *Ajda Pekkan* ve *Selçuk Başar*’la birlikte Türkiye’yi temsil etti. İkinci kez millî oluyordu, ne büyük mutluluktan bu. Birinciliği Bulgaristan’a kaptırıp bu sefer birinci olamamışlardı, ama yine de değerdi, unutulmaz anılarla döndüler İspanya’dan.

Yurda dönmesiyle birlikte, çeşitli sahnelerden, gazinolardan büyük teklifler aldı. *İlham Gençer*, *Faruk Akel*, *Şerif Yüzbaşıoğlu* ve *Vasfi Uçaroğlu* orkestralarında uzun yıllar solistlik yaptı. Tabii iyi de para kazanıyordu, ama benim bildiğim Başar para tutmasını da pek bilmezdi. O, büyük dostlukların, büyük arkadaşlıkların adamıydı, hep öyle kaldı.

Bir de tabii kızlar... Bu iri cüsseli, yakışıklı adamı hiç yalnız bırakmıyordular ki. Bana bir gün, “*Ben bir kıızı tavlama istersem, onun gözlerinin içine bakarak şarkı söylemem yeterli*” demişti. Ama hiç de öyle olmadı, bu muzipliğine, şen-şakraklığına rağmen hep utangaç adamı oynadı.

Sonunda, altı yıllık sevgilisi, Bulgar asıllı *Penka* ile evlendi. Beşiktaş Evlendirme

Dairesi'nde 1970 Mayıs'ında yapılan nikâhlarında, müzisyen arkadaşları *Kadri Ünalın*, *Sâlim Ağırbaş*, *Özdemir Erdoğan*, *Tanju Okan*, *Önder Bâli*, *Faruk Akel* ve orkestra elemanları da vardı. Bir yakını olarak ben de oradaydım. Başar'la Penka'nın, daha sonra, *Mete* adını verdikleri bir oğulları olacaktır.

Başar Tamer Barselona Müzik Festivali'nde (1968).

Başar Tamer ve Ajda Pekkan Barselona Müzik Festivali'nde (1968).

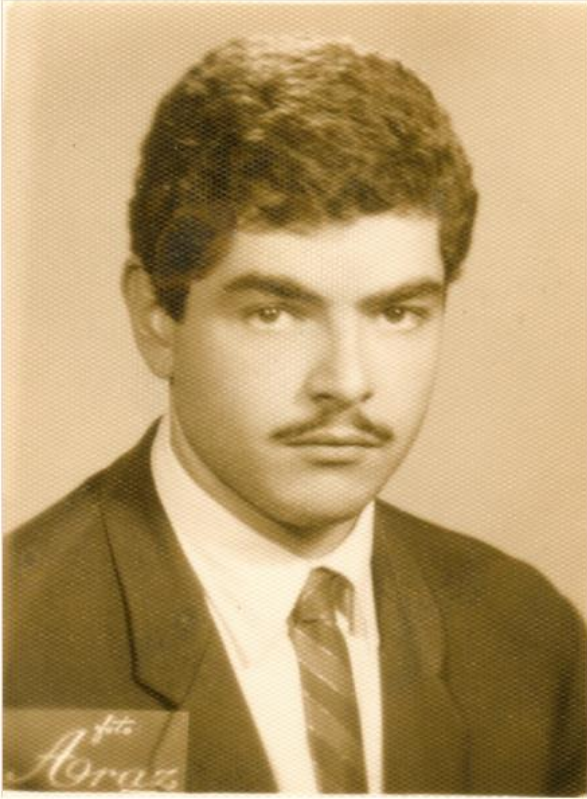
Başar Tamer, bir ara o kadar ünlü olmuştu ki, o yıllarda dergilerde moda olan fotoromanlarda oynadı, bazı müzikal Türk filmlerinde roller aldı. Bu filmlerden biri, 1969 yılında çevrilen, başrollerini Zeynep Değirmenciöğlu (*Ayşecik*) ve Cüneyt Arkın'ın oynadığı, Vasfi Uçaroğlu ve orkestra elemanlarının da yer aldığı “*Sevgili Babam*” adlı filmdir.³

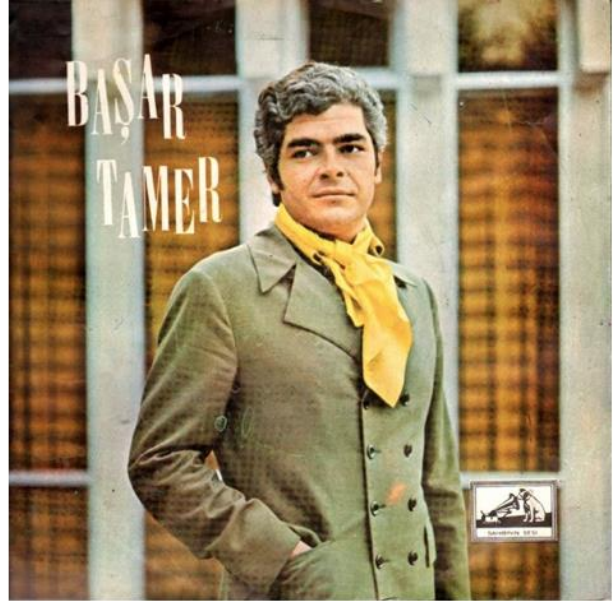
Başar Tamer (sağdan ikinci) Kadri Ünalın orkestrası elemanlarıyla (1965).

Başar Tamer (soldan ikinci), Şerif Yüzbaşıoğlu Orkestrası elemanlarıyla (1972).

Başar Tamer (1938-1991)

Başar Tamer'in plak kapakları.

Başar Tamer'in müzik yaşamı uzun yıllar devam etti İstanbul'un çeşitli sahnelerinde ve Türkiye turnelerinde.

Çocukluk arkadaşım, mahalle çetemizin reisi, akrabam, yakınım Başar'la arada bir görüşüyorduk, ama o bizden uzaktaydı, müzik dünyasındaydı artık. Hiç unutmam, 1984

yılıydı, babam hastanede yatıyordu. Bütün işinin, gücünün arasında hastaneye bizi ziyarete gelmişti Başar. Düşünceliydi, saçları beyazlaşmaya yüz tutmuştu, ama bizi hiç unutmamıştı.

Başar'ı son görüşümdü bu. Bir süre sonra, dediler ki “*Kalp krizi!*” Ve o güzel adam bu dünyadan ayrıldı.

KAYNAKLAR:

1. “*Ses*” dergisi, İstanbul 31 Ağustos, 1968.
2. “*Ses*” dergisi, İstanbul, 11 Eylül 1965.
3. Giovanni Scognamillo: “*Türk Sinema Tarihi*”, İstanbul, 1987.

**KARAEKMAS İNSANININ
ZOR GÜNLERİ:
“MÜKELLEFIYET”**

“Mükellefiyet” adıyla tanınan bir uygulama başlatılmıştı Karaelmas yöresinde bir zamanlar. Bunu eskiler bilir, gençler pek bilmez; orta yaşlılar ise eğer madencilikle biraz ilgilirse, biraz okumuşlarsa bu şehrin yakın tarihini, bu konuyu bilebilirler. Bilenlerin bilgilerini tazelemek, bilmeyenler için ise köylümüzün başına belâ kesilen o acılı Mükellefiyet günlerini biraz olsun anlatmak isterim okurlara.

Nedir “Mükellefiyet?”

Önce, Arapçadan gelme bu sözün anlamına bir bakalım: Türk Dil Kurumu, “yükümlülük” diyor. Yâni, bir kişinin yapmakla yükümlü olduğu işler. Söz anlamı böyle, ancak yasa olarak, yâni “Mükellefiyet Yasası” olarak kanunlaştırılınca işin şekli değişiyor. Bu yasa, Zonguldak kentinin madencilik tarihine “Mükellefiyet” adıyla geçmiştir ve çok şey ifade eder. Kömürü kayalardan canla başla sökmek için alın terini akıtan Karaelmas insanının, onların ailelerinin ve yakınlarının çektiği acılardır Mükellefiyet.

Yakın tarihimizde iki mükellefiyet olayı var: Birincisi Osmanlı’da, Abdülaziz’in padişahlığı sırasında, 1867-1888 yılları arası, tam 21 yıl. Diğeri, İsmet İnönü’nün reisicumhur olduğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1940-1948 arası, 8 yıl.

Eski günlerde bir kömür ocağı girişi (Zonguldak).

BİRİNCİ MÜKELLEFİYET

Önce, ilk Mükellefiyet'ten başlayalım:¹1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı'nın zor yılları başlamış, “*Gerileme Devri*” olarak adlandırılan bir süreç içine girilmişti. Bu devirde, artan Rus baskısı karşısında, devlet ekonomik ve kültürel yönden giderek Batı'nın emperyalist devletlerine bağlanmış, yabancılara verilen gümrük imtiyazları ve kapitülasyonlar (ayrıcalıklar) yerli sanayinin yıkımına yol açmış, son derece ağır borçlarla Osmanlı mâliyesini iflâsa sürüklemişti. 1840 yılında imzalanan Londra Antlaşması'ndan sonra ise, Osmanlı, iki büyük emperyalist devlete bağlanır. Bunlar İngiltere ve Fransa'dır. O yıllarda, bu iki ülkeye ait kredi kuruluşlarının ülkemizdeki egemenliği, memleketin siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamına tam olarak damgasını vurmuştu...

Osmanlı'nın kömüre el atması ise, 1848 yılından sonra gerçekleşmiş, Ereğli ve Kozlu'yu da kapsamak üzere bu yöredeki ocakların işletimi, *Hazine-i Hassa* tarafından, “*Galata Sarrafları*” denilen, çoğunluğu Osmanlı uyruğundaki İngiliz bankerlerinin oluşturduğu “*The Coal Company (Kömür Şirketi)*” adlı bir şirkete verilmişti. Böylece, İngiltere, kömür havzamıza giren ilk emperyalist güç oluyordu. Bu şirket, yıllık 30000 kuruş ile tüm havzanın işletimini kiralar. Ancak bir süre sonra, işlerin pek de iyi gitmediği anlaşılır, ocaklarda çalışacak insan gücünü arttırmak için Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ'dan deneyimli işçiler getirtilmesine rağmen, yıllık üretim 40 tonu bile bulamaz. Bunun üzerine, Zonguldak kömür havzasının yönetimi, çıkarılan kömürün tamamını kullanan *Bahriye Nezareti*'ne verilir, bu idarenin başına da *Ereğli Maden-i Hümayun Nâzırı* unvanıyla bir denizci olan *Mirliva (Tuğamiral) Dilâver Paşa* getirilir.

Dilâver Paşa

Dilâver Paşa, ilk iş olarak, kömür ocaklarındaki çalışmayı düzen altına alacak bir *nizamnâme* (yönetmelik) hazırlığına girişir ve 24 Nisan 1867 tarihinde, yâni bugünlerden tam 50 yıl önce, “*Ereğli Maden-i Hümayun Nizamnâmesi*”ni ilân eder.²

Bu yönetmeliğe göre, “*Havza-i Fahmiyye*” denilen kömür havzası, Kozlu, Zonguldak, Kilimli, Çatalağzı, Armutçuk ve Amasra olmak üzere 6 bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerde, Dilâver Paşa’nın 100 maddelik yönetmeliği ile ocaklardaki çalışma kuralları yeni baştan düzenlenmiş, birçok yenilik getirilmiş, ancak “*Mükellefiyet*” olarak adlandırılan maddeleri çevre köylerin başına belâ kesilmişti.

Bu yönetmeliğin 21. maddesine göre, Ereğli Sancağı’nın 14 kazasındaki yerleşim yerleri olan, “*Onikidivan (Bartın), Viranşehir (Eskipazar), Akçaşehir (Akçakoca), Karasu, Taraklıborlu (Safranbolu), Zerzene (Perşembe), Ulus, Amasra, Tefen (Gökçebey), Ereğli, Kocanaz (Horcanaz), Yenice, Devrek ve Aktaş (Karabük)*’de 13-50 yaşları arasındaki erkeklerin sağlam olanları, kömür ocaklarında kazmacı, küfeci ve direkçi olarak çalışmakla mükelleftir” emri ile “*Mükellefiyet*” ilân edilmişti. Bu yönetmeliğe uymayanlar, devlet gücüyle zorla ocaklara getiriliyordu. Osmanlı, üretimi artırmak için bu yolu seçmişti; o zamanın jandarması olan zaptiyeleriyle iş başındaydı.

Kömür taşıyan küfeci çocuk (Zonguldak Maden Müzesi).

Mükellefiyet zoruyla ocaklara getirilenler, zavallı, gariban köylülerdi. O güne kadar tarlasından başka yer görmemiş, kömür ocağını hiç bilmeyen bu insanlar, bulduklarının köyün muhtarları tarafından belirlenip, *on ikişer gün* dönüşümlü olarak kömür ocaklarının karanlık dehlizlerine gönderiliyordu. Çalışma süreleri, “*gündoğumu*” ve “*günbatımı*” olarak belirlenmişti; yâni güneş yüzü görmüyorlardı.

Eski yılların madencileri

Tarlalarını, evlerini, en yakınlarını geride bırakmaya zorlanan bu insanların bir kısmı, özellikle gençleri fırsatını bulup kaçıyor, kaçanlardan bazıları zaptiyeler tarafından vuruluyor, çoğu yakalanıp meydan dayağı atılarak zorla ocaklara sokuluyor, bir kısmı ise hapislerde çürümeye mahkûm ediliyordu. Bir insanın en doğal hakkı olan özgürlüğüne indirilmiş büyük bir balta idi bu yapılanlar.

Köylerinden, tarlalarından zorla sökülüp alınan bu insanların kömür ocaklarının acımasız koşullarında çektikleri sıkıntılar dayanılır gibi değildi. Çocuk yaşta olanlar küfeci yapıyor, diğerleri kazmacı, kürekçi veya direkçi olarak ocak içlerine sürülüyordu. Köleler gibiydiler. Ocak işini bilmediklerinden, sürekli dövülüp sövülüyor, bazen 24 saate yakın ocakta kaldıkları bile oluyordu. Doğru dürüst yiyecek de verilmediğinden, hepsinin avurtları çökük, boyunları büküktü. Hastalanıp çalışamaz duruma gelenler için, yönetmeliğin 30. maddesinde “Hasta işçi çalışamaz duruma gelirse bir eşeğe bindirilip köyüne gönderilir” denilmişti. Bu acımasızlığı, Osmanlı düşmanına bile yapmazdı, ama köylülerine yapıyordu.

1882 yılında, üretilen kömürün %40 oranında yurtdışına satılması izninin verilmesiyle, kömür havzamız yabancı sermaye akınına uğradı. Başta Fransız sermayeli “Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (Société Ottomane D’Héraclée)” olmak üzere bir sürü yerli ve yabancı şirket, altına hücum gibi kömür havzamıza üşüştü.

Bundan sonrası artık madencilik tarihimize girer; hepsini yazacak olsam sayfalar almaz; ben burada sâdece Birinci Mükellefiyet uygulamasını kısaca anlatmak istedim. Bu uygulama, 1888 yılına kadar sürmüştür. 1867’den beri 21 yıl devam eden bu süreç, Karaelmas insanına vurulan acı bir damgadır.

Bir başka ocak girişi, yine çocuklar...

Büyük dedem, yâni annemin dedesi Ahmet Ali Ağa'nın yaşam öyküsünü, bundan önceki bir yazımda anlatmıştım. Mükellefiyet günlerinde Ahmet Ali bir ocakta, Ocak Başçavuşu'dur. Onun ocağına da Mükellefiyet uygulamasıyla getirilen köylüler verilir. Ahmet Ali, elinden geldiğince onlara yardım etmek ister ve şöyle bir olayla karşılaşır:

Bir gün, Mükellefiyet kurbanı, 13 yaşlarında iki çocuğun, ocak girişindeki meydanda zaptiye başçavuşu tarafından acımasızca dövüldüğünü görür. Çocuklar kaçmak istemişler ve yakalanmışlardır; cezaları dayaktır. Ama nasıl dayak, yüzleri, gözleri kan içinde, atılan tekmelerin altında can çekişircesine bir dayak. O sırada ocaktan çıkan Ahmet Ali hemen araya girer ve çocukları zaptiyenin elinden kurtarır, kendi himâyesine alır. Çocuklardan biri çok kötü durumdadır. Şaban adındaki bu çocuğun yaralarını kendi özel ilacı olan *kara merhemle* tedavi eder. Şaban iyileşince artık Ahmet Ali ile ocağa girip çıkmaya başlar; Ahmet Ali de onu bırakmaz, yıllarca sürecek olan bir dostluk başlar aralarında.

Ben bu konuyu ailemden duymuştum; yıllar sonra, artık bir aile dostumuz olan Şaban Usta'nın torunlarıyla karşılaştım. Ahmet Ali Ağa'nın oğlu dedem Mustafa Barlı'nın evine bayram ziyaretine gelmişlerdi o gün. Çok saygılıydılar. O eski günler konuşulmuştu büyük bir dostlukla...

İKİNCİ MÜKELLEFIYET

İkinci Dünya Savaşı yılları... Almanya'nın önce Polonya'yı, ardından Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika'yı işgal etmesi, Hitler ordularının 1940'da Paris'e girmesi dünya dengelerini altüst etmiş, Türkiye savaşa girmese de bundan nasibini almıştı. Asker sayısını arttırmak ve onları doyurmak zorunda kalan ülkede büyük kıtlık yaşanıyordu. Yağ, şeker karaborsada bile bulunmuyor, ekmeğin karne ile satılıyordu. Hele fakir, fukaranın yaşama hakkı

yok gibi bir şeydi. Almanya, bununla da kalmayacak, 1941 yılında Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan'ı işgal ederek sınırlarımıza kadar dayanacaktı.

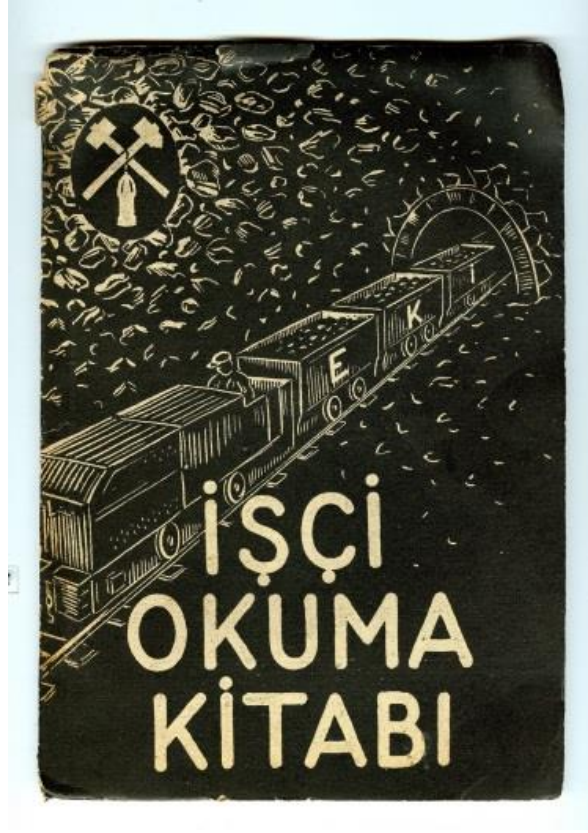
Türkiye bu büyük güce karşı her türlü önlemi almak zorundaydı. Bu savaş koşullarında, ülkenin gerekli enerji ihtiyacını sağlayabilecek yegâne yer ise Zonguldak kömür ocaklarıydı. Ve tabii o kömürle çalışan, İstanbul'daki *Silâhtarğa Elektrik Santrali*. Santralin verimli çalışabilmesi için daha çok kömür gerekiyordu; bunun için de daha çok kömür işçisinin yeraltında çalışması. İşte bu nedenle, *İsmet Paşa*'nın cumhurbaşkanlığı ve *Refik Saydam*'ın başbakanlığındaki hükümet düşündü, taşındı ve yıllar önce bırakılmış olan *Mükellefiyet* uygulamasına dönmekten başka çare bulamadı.

Hükümet'in 28 Şubat 1940 tarihinde yayınladığı bir kararnâme ile havzada "*İş Mükellefiyeti Müdürlüğü*" kurularak madencilik tarihimize "*İkinci Mükellefiyet*" adıyla geçen bu uygulama yeniden başlatıldı.³

Bugün ocaklarımızdaki çalışma koşullarının kötü olduğundan söz ediyoruz, maden faciaları hâlen devam ediyor; bir de bundan 70-80 yıl öncesini düşünün, tabii ki durum daha da kötüydü.

İkinci Mükellefiyet uygulaması sırasında, gerekli önlemler alınmasa da bu yönde bazı gelişmeler yaşandı denilebilir. Örneğin, işçilerin okuyup, eğitilebilmesi için basılıp, dağıtılan “İşçi Okuma Kitabı” gibi...

Ancak, İkinci Mükellefiyet'te koşullar çok daha sertti. Örneğin, dönüşümlü olarak ocaklarda çalışma süresi 45 güne çıkartılmıştı. Birinci Mükellefiyet uygulamasını neredeyse aratacak kadar halâ kötü şartlarda çalıştırılıyordu işçi. Askerlikten betardi bu iş; çünkü o köylüler, yerin yedi kat dibinin acımasız koşullarıyla karşılaştıklarında şaşkına dönüyordu; hele bir de jandarmanın yaptıkları...

Mükellefiyet yasasıyla köylerinden toplanan insanlar, 45'er kişilik gruplar hâlinde, çıkan yasaya göre günde 8 ilâ 12 saat, uygulamaya göre ise çok daha uzun süreler yeraltında çok zor koşullar altında çalışmak zorundaydı. Bu uygulamadan yılanlar, özellikle gençler kaçmaya çalışıyor, yakalananlara öldüresiyle dayaklar atılıyor, kimi hapislerde çürüyor, kimi kaçanlar ise vurulup öldürülüyordu.

Mükellefiyet işte böyle bir “insan avı” uygulaması da getirmişti Zonguldak ve çevresinin o güzelim köyelerine, dağlarına ormanlarına...

Ocaktan kaçan işçilere ve ailelerine, jandarma tarafından, gerçekten ancak kölelik devirlerinde rastlanabilecek acımasız bir şiddet uygulaması başlamıştı. Bu insanlara belki de “Mükellefiyet kurbanları” demek daha doğru olurdu.

Gerçekten öyleydiler; kimisi kaçıyor, vurulup ölüyor, kimisi hapislerde çürüyordu. Gözleri çıkık, boyunları büküktü, çaresizdiler... Bazıları ise, ellerini, ayaklarını keskin uçlu kazmalarıyla yaralayıp, sakat olarak köyelerine dönebilme umuduyla yaşıyorlardı.

Zonguldak'ta, 1945-1955 yılları arasında Fransızca öğretmeni olarak bulunan ünlü şair *İlhan Berk*'in aşağıdaki dizeleri o insanları anlatır:

*Öyle insanlar gördüm ki,
Ölüm peşlerine düşmeye korkardı.
Kelepçeli, jandarmalıydılar.
Ya dağların arkasından geliyorlardı,
Ya dağların arkasına gidiyorlardı.
Baktım, sapsarıydılar;
Gözleri çıkık, boyunları büküktü;
Bir acayip mahlûktular...*

O günlerin jandarmasının davranışı gerçekten akıl alacak gibi değildi; köylülere yaptıklarını sokak köpeklerine bile yapmazlardı. Ocaktan kaçanları ele geçirmek için şöyle bir yol tutturmuşlardı:

O günleri yaşayan yaşlılarının anlattığına göre, Mükellefiyet uygulanacak her köyün nüfus kütüklerinden ocaklara gönderilecek gruplar saptanıyor ve buna göre sevkiyat yapılıyordu. Silâhlarını kuşanmış jandarmanın eşliğinde ocağa sokulan bu insanlardan kaçanlar varsa, vay hâline! Hemen, köyündeki nüfus kütüğünden adresine gidilir, kaçan işçinin karısı, bacası veya anası, yâni kadın tarafından kimi varsa hemen derdest edilip hapse atılır ve haber gönderilirdi, “Kaçak gelip teslim olsun, o zaman bunları bırakırız” diye. Tabii bu arada insanlık dışı birçok olay, saldırılar, tecavüzler, intiharlar... Kendilerini koruyamayan nice kadınların gidip ilmiklerini ağaçlara asmaları gibi...

Mekanize Alman tümenlerinin sınırlarımıza dayandığı o yıllarda, köylümüz Alman korkusu filân bilmiyor, ancak sürekli jandarma korkusuyla yaşıyordu. “Jandarma” demeye dilleri dönmediğinden, köylü kısmının “cenderme” dedikleri bu silahlı adamlar zaman zaman kapılarına dayanıyor, alıp götürüyordu o evdekileri. “Mükellefiyet” sözcüğünü de tam olarak kaptıramadıklarından, kolaylarına geldiği gibi “kellefiyet” diyordu köylü kısmı bu uygulamaya.

“Kellefiyet” adını verdiğim aşağıdaki dizeler, 25 yıl önce, 263 işçinin toprak altında kaldığı, *İncirharman Ocağı* grizu faciasında şehit olan 20 yaşındaki bir mükellefiyet kurbanının ağzından yazılmıştır.

*Derindeyim, derinlerdeyim...
İncirharmanı Ocağı, nâkıs 425'deyim.
Burada gün yok, güneş yok, gökyüzü yok!
Çâresizlik içinde kemiklerim...*

*Karım, çocuklarım yukarda kaldılar;
Toplayıp bizleri zorla
Yerin dibine saldılar.
“Kellefiyet” dediler, kelleyi verdik;
Gencecik yaşımızda silleyi yedik!*

*Güzel bir köyümüz vardı, hasat zamanıydı...
Sürdüler bizi, dipçik ve süngü!
Düşmana bile yapmazdı cenderme,*

Bize yaptığı kötülüğü, zulmü!

*Kimimiz kaçtı, yakalandı, dövüldü.
Kimimiz hapislerde çürüdü.
Karımıza, bacımıza el attılar;
Nâmuslarını koruyamayanlar ilmiklerini
Ağaçlara astılar!*

*Zar zor öğretiler bize ameleliği,
Gözümüzde tüterken köyümüzün
Rüzgârda uçuşan sarı başaklı ekinleri...*

*263 kişiyiz burada,
Ezilmiş yatıyoruz kat kat toprak altında.
Birkaç ihtiyar da olsa aramızda,
Çoğumuz genciz yirmili yaşlarda...*

*Nerdesin Allahım?
Nerdesin?
Kellefiyet denen bu illetin
Allah belâsını versin!..*

*Ahmet Yılmaz
Doğumu: Sivriyer Köyü, Kozlu, 3.3.1972
Ölümü: İncirharmanı Ocağı, Kozlu, 3.3.1992*

Mükellefiyet kurbanlarının kanı ve alın terinin karıştığı bu uygulamayla, 1940-1948 yılları arasında kömür üretimi gerçekten artacak, yılda 2,5 milyon tonlardan 4 milyon tonlara kadar yükselecekti, ancak ne pahasına. İş kazaları ve jandarmanın neden olduğu rezaletlerle ne ocaklar sönecek, zavallı Türk köylüsü çeşit çeşit eziyetlere katlanacaktı yıllar boyunca.

Uyguladığı ince politika ile ülkenin savaşa girmemesini sağlayan İsmet Paşa Hükümeti bu işi başarmış, ancak ülke kıtlıktan, açlıktan, yoksulluktan kırılmıştı.

Bu durum, CHP hükümetine karşı bir muhalefet cephesinin oluşmasına neden olmuş ve 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştu. Bu partinin, aynı yıl yapılacak seçimlerde işçi haklarının tanınacağı ve onlara grev hakkının verileceğini bildirmesi, CHP'nin bazı önlemler almasını gerektirdi.

Bunların başında, jandarma baskısıyla inleyen köylerde dayanılmaz boyutlara ulaşan mükellefiyet uygulamasının kaldırılması geliyordu. Olumsuz etkileri devam etse de, savaş 1945'de sona ermişti; CHP'nin artık halkla, köylüyle, işçiyle barışması gerekiyordu.

Bir takım tartışmalardan sonra, Mükellefiyet uygulaması nihayet 1948 yılında kaldırıldı; böylece Karaelmas insanının biraz rahat nefes alması mümkün oldu.

İkinci Mükellefiyet uygulaması bir miktar arttırdı üretimi belki, ama sâdece madencilik tarihimize değil, insanlık tarihine de en acı şekliyle geçti.

O acı dolu günleri tabii yaşayanlar en iyi bilir; bir de yazarlar, o günlerin insanının yaşadığı zorlukları, çaresizliklerini güçlü kalemleriyle bizlere yansıtan Zonguldaklı yazarlar...

KAYNAKLAR:

1. Hamit Kalyoncu, “Kömürde Açan Çiçek”, Pervaz Yayınları, 2005.
2. Metin Köse, “Mükellefiyet”, Doğan Kitap, İstanbul, 2010; “Göl Dağı”, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
3. Ekrem Murat Zaman, “Zonguldak İnsan-Mekân-Zaman”, TMMOB Maden Müh. Odası Yayınları, Zonguldak, 2012.

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- Doğu Karaoğuz, “Karaelmas’ın İlk Madencileri”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.
- İrfan Yalçın, “Ölümün Ağız”, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1979.
- Mehmet Seyda, “Zonguldak Hikâyeleri”, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1962.
- Kadir Tuncer, “Güneşe Hasret”, 10 Eylül Yayıncılık, İstanbul, 2006.

**FATİH SULTAN MEHMET'İN,
“ACEP ÇEŞM-İ CİHAN BU MU OLA?”
DEDİĞİ YER:
“AMASRA”**

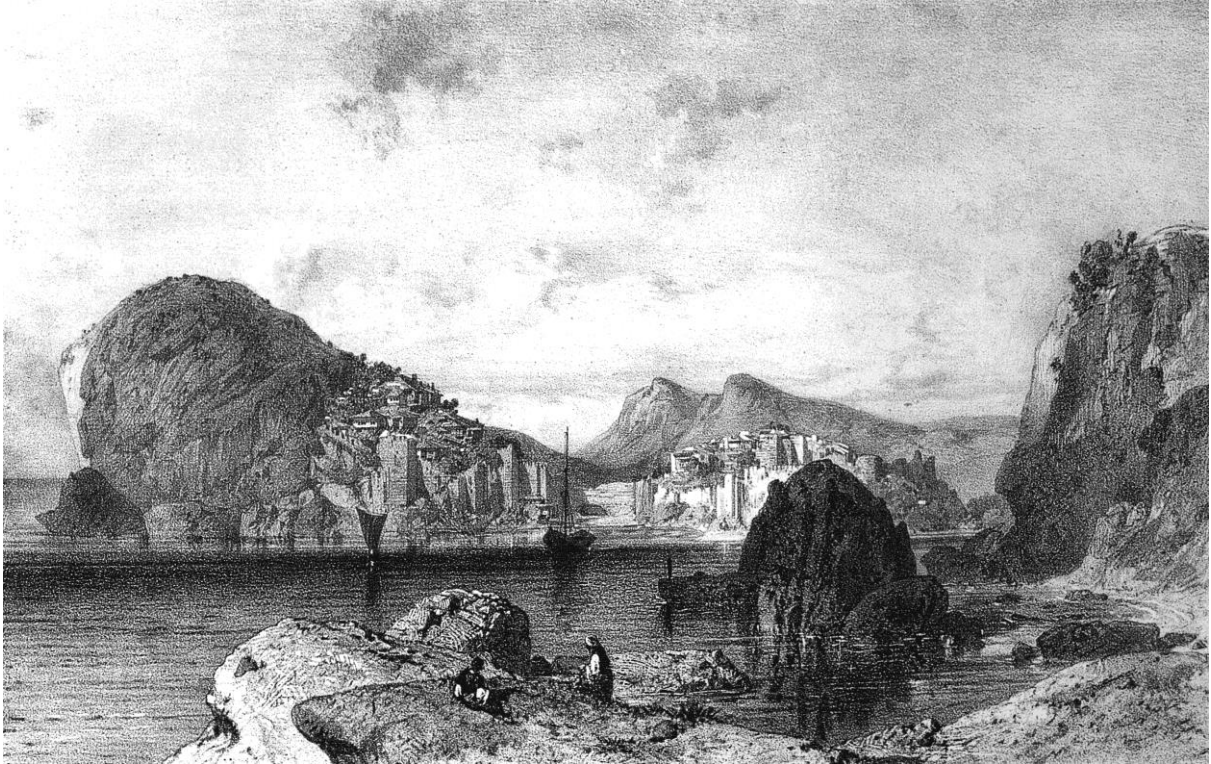

Bir süre önce *Constantinople* gibi çok güzel bir beldeyi Bizans'ın elinden alan Sultan II. Mehmet'in İstanbul için söylemediği bu sözler, Amasra'nın *Bakacak Tepesi* denilen yerinden şehri gördüğünde bir anda ağızından çıkmıştı. Öyle bir manzara idi ki gördüğü, kim olsa bunu derdi: “*Çeşm-i Cihan (Dünya'nın Gözbebeği) bu mu ola?*”

Sâdece ülkemizin değil, belki de gerçekten dünyanın gözü sayılabilecek bu yer bir doğa harikasıdır. Batı Karadeniz'in bu ilginç bölgesinde, jeolojik devirlerde oluşan beş adacığın dördünün zamanla birleşmesi sonucu ortaya çıkan yarımadalar ve koyların birleşimiyle, bir zamanlar “*Amastris*” adıyla anılan bu doğa güzelliği ortaya çıkmıştır. Bu görüntü tabii ki insanoğlunun gözünden kaçamazdı. Nitekim insanoğlunun buraya ilk yerleşimini bilebilmemiz için, çok eskilere, en az 3.000 yıl öncesine gitmemiz gerekir. Yâni, 3.000 yıllık bir tarihi vardır Amasra'nın.

SESAMOS'TAN AMASTRİS'E

Amasra, 3.000 yıl önceki adıyla “*Sesamos*”, milattan önce 12. yüzyılda *Fenikeliler* tarafından kurulmuştur. 300 yıl kadar süren Fenike egemenliğinden sonra, şehre, uzun yüzyıllar boyunca, sırasıyla, *Miletoslular*, *Kimmerler* ve *Persler* hâkim olur. Milattan önce 3. yüzyılda Anadolu'yu istilâ eden *Büyük İskender*, Sesamos'u ve oraya bağlı iç bölgeleri (Eflani, Safranbolu ve Devrek'i), Bolu-Kastamonu yöresinde yaşayan *Paphlagonialılara* bırakır.

Amasra'nın 1847 yılında Fransız ressam Jules Laurens tarafından yapılan gravürü.¹

İskender, Pers ordularını bozguna uğratarak ilerler; Pers Hükümdârı *III. Dareious'un* haremîni, hazinelerini ele geçirir ve Pers İmparatoru'nun kardeşi *Oxyartes'in* güzel kızı *Roxane* ile evlenir.

İşte Amasra'ya adını verecek olan "*Amastris*", bu *Roxane'in* küçük kız kardeşidir. İskender, baldızı *Amastris'i*, *Heraklia (Ereğli) Tiranı Denys* ile evlendirir. Bu, *Amastris'in* ikinci evliliğidir. İskender'in ölümünden sonra, *Dinast* hanedanını temsil eden *Denys*, krallığını ilân eder; böylece *Amastris* de kraliçe olur.²

Amastris, eşinin ölümünden sonra, *Sesamos'a* yerleşerek buranın yeni bir şehir olarak imarını kendine amaç edinir. İlk olarak, kendisine bağlı kıyı kasabaları, *Tieion (Filyos)*, *Kromna (Tekkeönü)* ve *Kytoros (Gidoros)* halkını *Sesamos'a* göç ettirir.

Pers saraylarının görkemli havasında yetişmiş ve Helen kültürü ile tanışmış olan *Amastris*, akropolü, sunakları, tapınakları, rıhtımları, şehir surları, agorası, soylular ve halk mahalleleri ile yepyeni bir sitenin yapımını gerçekleştirir. Artık *Sesamos*, "*Amastris*" adını almıştır. Yeni imarıyla *Amastris*, daha çok sanat ağırlıklı, bir bahçe-şehir görünümündedir...³

AMASTRIS'İN HAZİN ÖLÜMÜ

Kraliçe *Amastris*, milattan önce 3. yüzyıla doğru, bağımsızlığını ilân eder ve kendi adına para bastırarak çok karışık bir dönemde adını duyurur. Ancak, maalesef sonu iyi olmaz. Onun *Amastris'deki* görkemli konumunu hazmedemeyen iki oğlu, vahşi bir plân yapar. *Heraklia'dan* *Amastris'e* gitmek üzere bindikleri yelkenlide, annelerini çalgınca bir cinayetle öldürürler.

O sırada, *Nicomedia'da (İzmit'te)* bulunan, *Amastris'in* eski eşi, halkın nefretini kazanan bu iki kardeşi yakalattırır ve idam ettirir. Böylece, *Amastris'te* yaklaşık 70 yıl süren *Dinast* hanedanının egemenliği tarihe karışır.

PONTUS VE ROMA DÖNEMİ

Birçok karışıklık ve ayaklanmadan sonra, *Amastris* yönetimi, milattan önce 2. yüzyılda *Pontus Krallığı'nın* koruyuculuğunu kabul eder. Amasra'da 15 yıl kadar kraliçelik yapan *Amastris'den*, adı ve paraları dışında günümüze hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır. Yaklaşık 200 yıl süren *Pontus* dönemi, *Amastris* şehrinin refah çağı olarak bilinir.⁴

Bundan sonra, milattan önce 70'de, Romalıların şehri işgal etmesiyle, 300 yıl kadar sürecek olan Roma Devri başlar. Bu devirden kalan kalıntılardan biri, Bartın-Amasra yolu üzerindeki *Kuşkayası* adı verilen kaya anıtıdır. Karadeniz'in sert rüzgârlarına karşı iki bin yıldır direnen bu anıt, Anadolu'da bir benzeri bulunmayan yegâne yol anıtıdır. *Nikomedia (İzmit)* ve *Amasia (Amasya)* arasında Romalılar tarafından yapılan anayola bağlantılı olan bu yol *Amastris'e* kadar inmektedir.

Geçen yüzyıllarda, özellikle birçok araştırmacı, arkeolog, yazar ve ressam Amasra'ya gelmiş, burayla ilgili izlenimlerini yazılarına, çizimlerine geçirmişlerdir.

Bunlardan biri de, bu sayfalarda, 1847 yılında yapmış olduğu Amasra ve Kuşkayası anıtı gravürlerini gördüğünüz Fransız ressam *Jules Joseph Augustin Laurens (1825-1901)'dir*.⁵

Jules Laurens tarafından yapılan Amasra Kuşkayası anıtı gravürü.

Beş yüzyıl sürecek olan Roma egemenliğinde, şehrin yeniden imarına girişilir, *Forum*, *Basilique* (Meclis Sarayı), *Arter* (Şeref Yolu), *tiyatro*, *Akrapol*, tapınaklar, yeni caddeler, yollar, su ve lağım şebekeleri yapılır. Bugün *Bedesten* (*Basilique*) başta olmak üzere şehrin hemen her yerinde görülen tarihî kalıntılar o devirden kalmadır.

Roma İmparatorluğu'nun milattan sonra 395'de ikiye bölünmesinden sonra, Amasra, 13. yüzyıla kadar Bizans yönetiminde kalır. Hıristiyanlığın doğuşu ve gelişimi sırasında birçok ayaklanma ve olaylara sahne olur. 8. yüzyıldan sonra ise, giderek yayılan İslamiyet'le karşılaşır; Arap akınlarına karşı şehir zor günler geçirir.

Cenovalı tüccar gemicilerin 1270'lerde Amasra'ya yerleşmesiyle şehir bir süre sonra Cenova hâkimiyetine girer. Cenevizliler, bu sırada, Amasra'ya, "*Samastris*" veya "*Samastro*" demektedir. Bu isimler, giderek "*Amasra*" adına dönüşecektir. 200 yıl kadar süren Cenova devrinde, Amasra'nın Bizans'tan kalan kalesi onarılmış, güçlendirilmiş; surlar ve kale kapıları çok sayıda Cenova arması ile donatılmıştır. Bu armalarla, halk tarafından, her kalıntının Cenevizlilerden kaldığı sanılır. Aslında gerçek öyle değildir; bu kalıntılar, şehrin 3000 yıllık tarihinden geriye kalanlardır.⁶

FATİH'İN HAYRAN KALDIĞI YER

1453 yılında İstanbul'u fetheden Sultan II. Mehmet, bir zamanlar Bizanslı tarihçi *Niketas*'ın söylediği sözleri unutmamıştır: “*Çeşm-i Cihan!*”

1461 yılında Trabzon seferine çıktığında “*Önce Amasra!*” der. Yolunun üzerinde olan Amasra öncelikle alınmalıdır. Şehir karadan ve denizden kuşatıldığında, bu tarihî beldeyi tepeden izleyen Fatih, yanındaki lalasına “*Çeşm-i Cihan bu mu ola?*” dediğinde, Amasra kalesinin anahtarları çoktan komutanlarına teslim edilmiş, şehir savaştan teslim olmuştur.

Fatih, şehir halkına bağışlayıcı davranır; onların İstanbul'a yerleştirilmesini ve Amasra'ya Eflani halkının getirtilmesini buyurur. Bugünkü Amasra halkı, Eflanalıların soyundan gelmektedir.

Amasra, bugün 17 km. kadar uzaklıktaki Bartın ilinin bir ilçesidir. Bartın'dan yola çıkıldığında, yol, dolana dolana ve yeşil güzelliklerin arasından, dağların yamaçlarından Amasra'ya kadar iner. Şehir, birbirinin tam aksi yönündeki iki limanı (*Büyük Liman ve Küçük Liman*), plajları, Amasra Kalesi, buraya “*Kemere*” denilen bir köprüyle bağlanan “*Boztepe*”si ve limanın dışındaki “*Büyükada*”sı ile birlikte minyatür bir güzellik anıtıdır.

Amasra ve çevresi köyleri, yıllardır, orman ürünleri satışıyla, balıkçılıkla geçinirler. Örneğin, artık pek zorlukla bulunan şimşir, bir zamanlar tüm ülkeye ihracı yapılan önemli bir metadır. Zonguldak maden ocakları için gerekli kerestenin bir kısmı da buradan sağlanır. “*Çekicilik*” denilen ahşap el sanatları, uzun yıllardır Amasralıların övündüğü bir sanat gösterisidir. Şehre elektrik gelmesinden sonra tornacılığa dönüşen bu sanat, son yıllarda piyasalara Çin mallarının gelmesi üzerine, babadan kalma dükkânlarında bu işi yapmaya çalışan bir kaç kişinin elinde kalmış gibidir. Bugün “*Çekiciler Çarşısı*” olarak bilinen tarihî çarşısında bunun örnekleri görülebilir. Ayrıca, Amasralı hanımların elinden çıkan ince tel kırma işlemlerine de bu çarşıda rastlanabilir.

Geçen yüzyılın başlarında “Yirmibeşzâde Tersanesi” (Bartın).

Amasra sahilinden doğuya, İnebolu yönüne doğru yola çıkıldığında, birbirinden güzel koylarla karşılaşılır. Bunlar, *Bozköy, Çakraz, Akkonak, Deliklişile, Tekkeönü, Gideros, Kurucaşile, Cide...* diye gider.

Bartın'dan itibaren bütün bu sahillerde, bir zamanlar, Karadeniz'in hırçın dalgalarına dayanıklı tekne yapımı önde gelen iş kollarından biridir. Hâlen de bazı koylarda bu iş devam etmektedir.

KUVAY-I MİLLİYE YILLARINDA AMASRA

Amasra, İstiklâl Savaşı sırasında, Bartın ve çevre köyleri ile birlikte *Kuvay-ı Milliye*'ye katılmış, Bartın'da *Yusuf Ziya Bey'in*, Amasra'da ise *Alemdarzâde Nuri Efendi'nin* başkanlığında *Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri* kurulmuştur.

Ankara Hükümeti tarafından, Yüzbaşı *Cevat Rifat Bey'in*, "*Bartın ve Havalisi Kuvay-ı Milliye Komutanı*" olarak atanmasından sonra ise, Bartın'da, Amasra'da ve çevredeki diğer yerleşim merkezlerinde, Kuvay-ı Milliye için gönüllü müfrezeler kurulmaya başlanır.

Ayrıca, tepelerine yerleştirilen toplarla, Amasra güçlü bir *müstahkem mevki* ve deniz üssü hâline getirilir (Mayıs, 1921).

Bununla da kalınmaz, Amasra'da, Kasım 1921'de, bir binbaşı komutasında, keşif görevleri yapabilecek bir "*Deniz Tayyare İstasyonu*" kurulur. Bu istasyonda görevli üç deniz *tayyaresi* bulunmaktadır. Bu uçaklar, keşif görevlerinin yanı sıra, Karadeniz'deki Yunan gemilerine saldırılarda bulunmuş, hatta iki kardeş pilot teğmen, uçaklarının arızalanması sonucu şehit olmuştur.⁷

Amasra'nın Boztepe'den görünüşü (1930).

Amasra Limanı, İnebolu ve Zonguldak gibi, İstiklâl Savaşı sırasında İstanbul ve Rusya'dan getirilen silahların, Anadolu'ya kaçırılmasında önemli görevler üstlenmiştir.

Bu görevi yapanlardan biri de “Şahin” vapurudur. Ancak bu vapur, 25 Ekim 1923 tarihinde oluşan çok şiddetli bir fırtınada, Amasra'nın Büyük Limanı içinde batar. Zamanla Amasralı çocukların deniz içinde bir oyun yeri hâline gelmiş olan bu paslı gemi enkazı, ancak 1950'li yıllarda kaldırılabilmiştir.

AMASRA KÖMÜR KENTİ OLUYOR

Bu şehrin doğal güzelliklerinin yanı sıra, diğer bir özelliği de, yakınında ve çevresinde kömür yataklarının bulunmasıdır. Örneğin, 19. yüzyılın sonlarında, Amasra ve çevresinde 13 kömür ocağı bulunmaktadır.

Bu ocaklardan biri hâriç tamamı yabancılar tarafından işletilirken, Tarlaağzı'ndaki tek ocak Müslüman bir madenciye, 1864 yılında bir Boşnak göçmeni olarak Amasra'ya gelip yerleşen madenci *Edhem Ağa*'ya aittir.

Zamanla kasabanın varlıklı kişilerinden biri olan ve bundan önceki yazılarımızda sözünü ettiğimiz *Edhem Ağa*'nın, 1890 yılında yaptırdığı *Edhem Ağa Konağı*, bugün bile görkemli hâliyle Amasra'nın üst düzey yapıtlarından biridir.

O yıllarda, Amasra'nın, tarihsel geçmişinden kaynaklanan bir kişiliği bulunmaktadır. 1926 yılında Cumhuriyet ilkokuluna çevrilen bir “*İptidai (ilkokul)*” ve “*İnas Mektebi (Kız İlkokulu)*” da bulunmaktadır.

1920 Temmuz'undan sonra, Bartınlı *Kemâl (Samancıoğlu) Bey* başkanlığında Amasra'da başlanan Kuvay-ı Milliye için gönüllü yazılımına, Madenci *Edhem Ağa*'nın oğlu *İsmail Hakkı (Özkömür)* de katılır. Görevleri, İstanbul ve Rusya'dan gönderilen silâhların ve cephanenin Ankara'ya güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlamaktır.

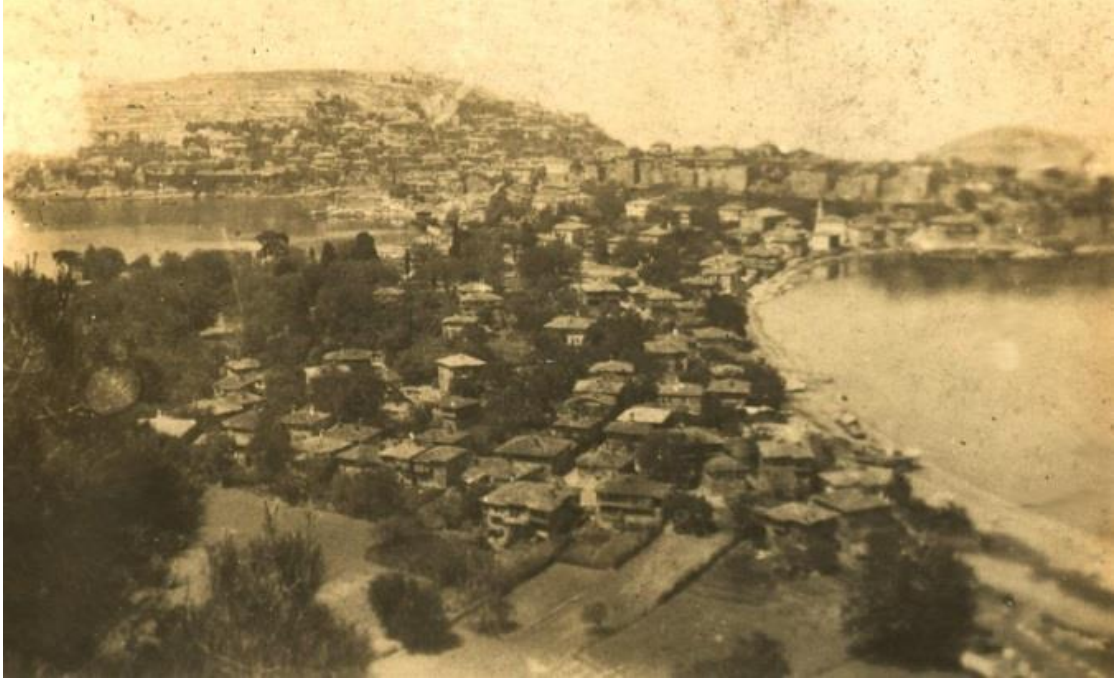
İsmail Hakkı bu görevinde canla başla çalışır; adı bir *Kuvay-ı Milliyeci* olarak Amasra tarihine geçer.

Rusya'dan askerî malzemeyi getiren gemiler, madenci *Edhem Ağa* ve Rum madenciler *Pandelaki* ve *Setrek Efendiler* tarafından, Anadolu'ya gönderilen malzemenin karşılığı olarak hibe edilen kömürle dolu olarak Rusya'ya dönmektedir.

Bugün bir turizm beldesi olan, nerdeyse yılın her günü yerli ve yabancı turistlerle dolup taşan bu şehrin yakın zamanlarda çekilmiş yüzlerce renkli fotoğrafı varken, ben, okurların ilgisini çekeceğini bildiğim eski fotoğraflarını sunuyorum Amasra'nın.

Bunlardan biri, Amasra'nın iki limanı bir arada çok eski bir fotoğrafı; 1930'lu yıllar, belki daha da öncesine ait.

Diğer fotoğraf, 29 Ekim 1933'de, Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. yılında Küçük Liman'da açılan parka Atatürk büstünün konulduğu gün çekilmiş:

Amasra (1930'lu yıllar).

Amasra Atatürk Büstü'nün açılışı (29 Ekim 1933).

İNÖNÜ'NÜN AMASRA'YA GELİŞİ

11 Aralık 1938 Pazar günü, Amasra açıklarında demir atan *Savorona* yatı ile Türkiye'nin 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü gelir Amasra'ya. İnönü, Amasra kalesini gezer, *Çekiciler Çarşısı* ile ilgilenir; Bartın'a da gidip geldikten sonra, *Savorona* yatı akşamüzeri ayrılır Amasra'dan.

Cumhurbaşkanı İnönü Amasra'da (11 Aralık 1938).

Cumhurbaşkanı İnönü (solda) ve Zonguldak Valisi Hâlid Aksoy Amasra'da (11 Aralık 1938).

“AMASRA’YI SEVENLER DERNEĞİ”

Amasra’da turizmin gelişmesi amacıyla, Zonguldaklı gazeteci Tâhir Karauğuz tarafından 1952 yılında bir dernek kurulur: “*Amasra ’yı Sevenler Derneği.*” Derneğin ilk çalışmalarından biri, Amasra’daki arkeolojik eserlerin korunması amacıyla bir müze kurulması olur (1955).

Kasabaya elektrik getirtilip, imar plânının hazırlanmasına, kale surlarının ve “*Bedesten*”in restorasyonuna kadar çeşitli alanlarda çalışma yapan bu dernek, Amasra’nın turizm yönünden adının duyulması amacıyla, “*1952 yılı Türkiye ve Avrupa Güzeli Günseli Başar*”ı (1932-2013) Amasra’ya davet eder.

1952 Yılı Türkiye ve Avrupa Güzeli Günseli Başar Amasra’da (27 Eylül 1952).

Amasra'ya henüz elektrik bile gelmemiştir, ama Günseli Başar, 27 Eylül 1952 tarihinde Amasra'ya gelir ve *Edhem Ağa Konağı*'nda, o zamanki gaz lâmbalarının ışığı altında misafir edilir.

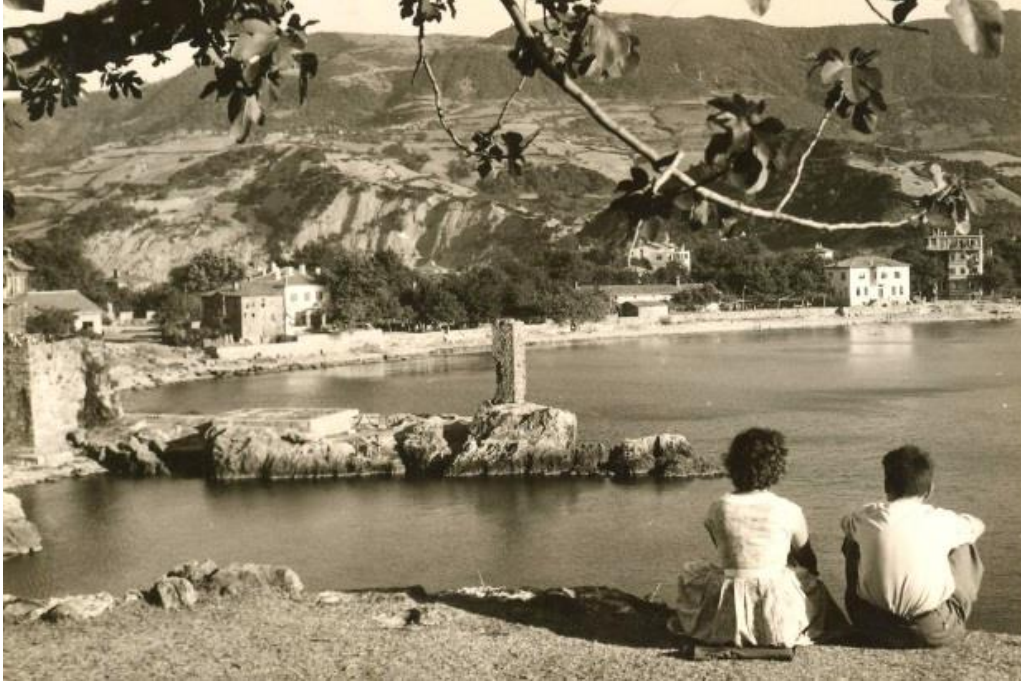
1952 Yılı Türkiye ve Avrupa Güzeli Günseli Başar Amasra'da (27 Eylül 1952).

Kefaser'de gün batımı (Amasra, 1954).

Amasra'ya gelen ünlüler arasında, 1931 yılında Genelkurmay Başkanı Mareşal *Fevzi Çakmak*, 1936 ve 1953 yıllarında Yazar *İsmail Habib Sevük*, 1938 yılında Cumhurbaşkanı *İsmet İnönü*, 1949 yılında Yazar *Falih Rıfki Atay*, 1960 yılında Devlet Başkanı *Cemal Gürsel*, Yazar *Cihat Baban*, Şair *Behçet Kemal Çağlar*, Yazar *Nihat Sâmi Banarlı* ve 1963 yılında *Zeki Müren*'i sayabiliriz.

Amasra'nın henüz turizme açılmadığı o ilk yıllarda, Ankara'nın bürokratları, sefaret mensupları ve devlet sanatçıları başta olmak üzere seçkin kişileri yaz tatillerinde Amasra'ya gelmektedir. Bu satırların yazarı öyle günleri iyi hatırlar. Onlar, giyimleri, kuşamları ve görünüşleriyle bambaşka insanlardır. Hele hanımlarının rüzgârda uçuşup burnumuza kadar gelen, yaşamımızda belki de ilk kez duyduğumuz o parfüm kokuları...

Boztepe'den Küçük Liman (1954).

O yıllar Amasra'nın sâkin günleridir... Son yıllarda yaşanan turizm patlamasından sonra, gelenler konaklayacak yer bulmakta zorlanmakta, yapılan otobüs turlarıyla şehir hareketli günler yaşamaktadır.

AMASRA'NIN FETHİNİN 500. YILI

Amasra'nın unutulmayan günlerinden biri de, 30 Temmuz 1961 tarihinde çok görkemli bir şekilde kutlanan "*Amasra'nın Fethi'nin 500. Yıldönümü*"dür.

Tâhir Karauğuz'un başkanlığındaki "*Amasra'yı Sevenler Derneği*" tarafından gerçekleştirilen bu ilk kutlama, Ankara'dan getirilen mehter takımının *Kefaser*'den yeri-göğü inleterek yürüyüşe geçişi ile başlamış, aynı anda çok iyi bir zamanlamayla Türk Hava Kuvvetleri uçakları göklerden bu kutlamaya katılmış, limana demir atan donanmamıza ait bir filodan çıkan beyaz giysileri içindeki merasim kıtası Atatürk büstüne çelenk bırakırken, *Cenevizlilerin* kale anahtarlarını teslim edişi tarihî giysiler içinde canlandırılmış, Amasra coşkulu bir gün yaşamıştı. Eski Amasralılar o günü çok iyi anımsarlar...

AMASRA’NIN YETİŞTİRDİĞİ DEĞERLER

Amasra’nın yetiştirdiği ünlü kişilerin başına, herhâlde bu yörenin ilk Müslüman Madencisi *Edhem Ağa*’yı (1843-1921) koymamız gerekir. Ondan yadigâr kalan konakla ismi halâ anılmaktadır. Amasra’nın yaşayan en ünlü kişisi ise, sanat tarihçisi, Bizans ve Osmanlı tarihi uzmanı, *Prof. Semavi Eyice* (1923)’dir. Okuyabilmek için Atatürk’e mektup yazan ve bu sâyede Kastamonu Lisesi’nde yatılı okuyabilen *Kemal Uluser* (1914-1944) genç yaşta yaşama veda etmiş ünlü bir Amasralı şair-yazardır. 12 Mart Muhtırası sırasında Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Amiral *Celâl Eyiceoğlu* (1914-1983) ve General *Mithat Ceylan* da birer Amasralıdır. Tiyatro ve sinema sanatçısı *Özdemir Han* (*Sağirosmanoğlu*, 1932-1997) ve genç yaşta yaşamdan ayrılan “2004 yılı *Akademi Türkiye Yarışması Birincisi*” *Barış Akarsu* (1979-2007) da Amasra’nın yetiştirdiği değerlerdir.

Aya Yorgi Tepesi’nden Küçük Liman (1961).

Amasra Kalesi’nin iç içe kapıları (1961).

Amasra'nın kazılan her yerinden tarih fişkırmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan Roma dönemine ait tarihî hamam bunun son örneğidir. Hâl böyle iken, bu şehir son yıllarda inanılmaz bir olayla karşılaştı:

Bartın-Amasra yolu üzerinde olan ve buranın tarihî bir yer olduğunu belirten kahverengi-beyaz renkli levhalar kaldırılıp, yerine mavi-beyaz renkli levhalar konulmuştu. Bu, şu anlama geliyordu: İnanılacak gibi değildi, ama Amasra artık tarihî bir yer sayılmayacaktı.

Çünkü Amasra'nın Gömü ve Tarlaağzı köyleri arasında yer alan *Çapak* koyunda, “*Hattat Holding*”e ait “*HEMA Elektrik Üretim A.Ş.*” tarafından kurulması plânlanan termik santral için, Bakanlıkça, 10 Ekim 2016 tarihinde, şirketin hazırladığı “*Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporu*”na “*Olumlu*” kararı verilmişti. Üstelik daha önce verilen karar değiştirilerek.

“HEMA” AMASRA’YI YOK EDECEK Mİ?

HEMA, 2006 yılında, bu araziyi “*Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK)*”ndan 20 yıllığına kiralamış, bölgede üç sondaj kuyusu açarak, 1300 megawatt gücündeki elektrik santralının yapım çalışmalarına çoktan başlamıştı. Dediklerine göre, burada 490 milyon ton kömür rezervi yatmaktaydı.

Ancak, 2006 yılından beri 1 kilogram bile kömür üretilememiş, yapılan anlaşmaya göre üretim yapılamayan her yıl için devlete oldukça yüksek bir meblağı ödemek zorunda olduğu hâlde, bu borç da ödenmemişti.⁸

Doğa ve insan sağlığı üzerinde çok olumsuz etkileri görülebilecek olan bu karar nasıl alındı, inanılır gibi değil!

Bu tesis için döşenecek enerji iletim hattının ormanlık araziden geçen 36,5 kilometrelik bölümünde ağaç katliamı yapılarak, toplam 43.000 ağacın kesilmesi plânlandı.

Kurulacak termik santraldan çıkacak gazların, tarım ürünleri, hayvanlar ve su varlıkları üzerinde kalıcı tahribat yapacağı ve bu gazların asit yağmuru oluşturarak toprağın kimyasal yapısını bozacağı, bunun sonunda bölgede tarımsal verimin düşeceği, kuraklık olacağı, hayvancılık, arıcılık ve balıkçılığı öldürebileceği biliniyordu.

Ayrıca, bu gazların içerdiği ağır metallerin, bu havayı soluyan canlıların merkezî sinir sistemini etkileyeceği, kanser vakalarına neden olabileceği de bilim adamları tarafından açıklanmıştı.

Diğer taraftan, bu santralin atık suları, toprağa, yeraltı sularına, denize veya akarsulara boşaltılacağından, kullandığımız suyun yaşam zincirinin bozulma tehlikesi vardı. Bütün bunlara rağmen, bu ÇED kararı nasıl alınmıştı?⁹

Sâdece kendilerinin değil, çocuklarının, torunlarının yaşamlarını tehlikeye atan bu uygulamaya karşı, Amasra ve Bartın’da birbiri ardına çeşitli mitingler düzenlendi. 42.000 kişi, ayrı ayrı 42.000 dilekçe yazarak son ÇED kararının düzeltilmesini, bu tarihi ve turistik bölgenin termik santral gazabından kurtarılmasını istedi.

Bu süreç hâlen de devam etmektedir...¹⁰

Sevgili Amasra'mızın, üzerinde kara bulutların dolaşmadığı o eski güzel günlere dönmesini içtenlikle diliyorum.

Bu yazımda hep eski fotoğraflarını sunmaya çalıştığım Amasra'nın aşağıdaki fotoğrafı, Fatih'in “Çeşm-i Cihan” sözünü doğrulamıyor mu?

KAYNAKLAR:

1. Necdet Sakaoğlu, “Çeşm-i Cihan Amasra”, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
2. Age.
3. Age.
4. Age.
5. Yapı-Kredi Yayınları: “Le Voyage de Jules Laurens en Turquie”, İstanbul, 1998.
6. Necdet Sakaoğlu, Age.
7. Erol Mütercimler, “Bu Vatan Böyle Kurtuldu”, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.
8. BİA Haber Merkezi: İstanbul, 7 Kasım 2016.
9. Agy.
10. Agy

**ANADOLU'DA, KUVAY-I MİLLİYE'Yİ
DESTEKLEMELİK ÜZERE YAYIMLANAN
İLK GAZETE:**

“AÇIKSÖZ” GAZETESİ

Bu yazımda sizlere, Türk Basın Tarihi'nde önemli bir yere sâhip olan bir İstiklâl Savaşı gazetesini tanıtmak istiyorum. Bu gazetenin özelliği, Mustafa Kemâl'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından 27 gün sonra, *Kuvay-ı Milliye* hareketini ve *Mustafa Kemâl'i* desteklemek üzere Anadolu'da yayın hayatına atılan ilk gazete oluşudur.

KASTAMONU MEKTEB-İ SULTÂNİSİ

Şöyle başlıyor bu gazetenin çıkış öyküsü: 1916 yılı... "*Birinci Harb-i Umumi*" denilen Birinci Dünya Savaşı'nın en zor günleri... Her yerde kan ve ateş... Osmanlı nerdeyse bütün cephelerde ağır yenilgilere uğramaktadır. Doğu cephesi yarılmış, Erzurum, Erzincan başta olmak üzere çevre iller, güneyde Muş ve Bitlis Ruslar tarafından işgal edilmiştir.

Osmanlı'nın zor günler yaşadığı o yıllarda Kastamonu'da bir lise: "*Kastamonu Mekteb-i Sultânisi*... 1885 yılında Kastamonu Valisi *Abdurrahman Paşa* tarafından kurulan bu lise, Anadolu'da kurulan ilk lise ünvanını taşır. Vatanın parçalanmakta olduğunu gören bu lisenin son sınıf öğrencilerinin nerdeyse hepsi, 1916 yılında gönüllü olarak askere gider. İstanbul'da "*İhtiyat Zâbitleri Tâlimgâhı*"nda (*Yedek Subay Okulu*) altı ay süreyle askerî eğitim gördükten sonra, asteğmen rütbesiyle vatan müdafaası için yurdun dört bir tarafına gönderilirler.

Geçen yüzyılın başları... Kastamonu.

Savaş devam etmektedir... Osmanlı, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan *Mondros Mütarekesi* ile yenilgiyi kabul eder. Mütareke şartları çok ağırdır. Askeri terhis edilmiş, donanmasına ve bütün askerî tesislerine el konulmuştur.

Birer Osmanlı zabiti (subayı) olarak 2,5 yıl askerlik hizmeti yapıp terhis olan Kastamonu Liseliler, son sınıflarını okumak ve mezun olmak üzere okullarına döner.

O sırada, memleketin büyük kısmı işgal altındadır. Fransızlar, Aralık 1918'de İskenderun, Adana ve Antakya'yı işgal etmiş, İtalyan birlikleri 1919 Mart'ında Antalya'ya girmişlerdir. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunan işgaline uğramış ve Yunan ordusu Manisa, Aydın, Nazilli yönünde ilerlemeye başlamıştır. Bütün ülke kan ağlamaktadır...

Okullarına dönen Kastamonu Liseliler, kendilerini çok ateşli bir ortamın içinde bulur. Okulda yapılan toplantılarda, yurdun işgaline, Mondros Mütarekesi'ne karşı çıkılmakta, ateşli konuşmalar yapılmaktadır. Tam bu sırada, *Mustafa Kemâl Paşa*'nın Samsun'a çıktığı, oradan Havza ve Amasya'ya geçtiği haberi Kastamonu'ya gelir.

22 Haziran 1922'de, Mustafa Kemâl'in yayınladığı ünlü *Amasya Genelgesi*, tüm yurttaki gibi Kastamonu gençliğini sevinçten çılgına çevirir. Şunlar yazılıdır bu genelgede:

"Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir. Ulusun bağımsızlığı, yine ulusun azim ve kararıyla kurtarılacaktır."

Kastamonu Mekteb-i Sultânisi.

Liseliler, Mustafa Kemâl Paşa'yı, Çanakkale Savaşı'nı kazandıran *miralay (albay)* olarak bilmektedirler. O sırada Kastamonu, tüm idâri ve askerî kurumlarıyla İstanbul'a, Padişah *Vahdettin*'e ve *Damat Ferit Hükümeti*'ne tam olarak bağlı bir vilayettir.

Böyle bir ortama rağmen, liselilerin öncülüğüyle okulda *Mustafa Kemâl*'i ve *Kuvay-ı Milliye*'yi destekleyen bir hareket başlatılır.

“Bu desteği çevreye yaymak için ne yapalım?” diye düşünürlerken, son sınıf öğrencileri arasından üç kişi çıkar, inançla “Bir gazete çıkartalım” derler. Okuldaki hocaları da bu konuda onları desteklemektedir.

O yıllarda Kastamonu Lisesi, bugünlerin bir üniversitesi gibidir. *İsmail Habib Sevik, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hasan Fehmi Turgal, Ahmet Talât Onay, Fâzıl Berki Tümtürk, Suat Hâki Soyer, Mehmet Behçet Yazar* gibi ilerde Türk yazın tarihine adını yazdıracak önemli isimler vardır hocaları arasında. Onlar da böyle bir gazeteye yazı yazmaya söz verirler.

Aslında, o günlerin Kastamonu’sunda, *Ulusal Kurtuluş Hareketi*’ni destekleyecek bir gazetenin çıkartılması her babayiğidin harcı değildir. Çünkü siyasi ortam, İstanbul Hükümeti’nin etkinliğindeki *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*’nın ve Ermeni papazı *Dacat*’ın kontrolü altındadır.¹

Kastamonu halkı ise çok sıkıntılı günler yaşamaktadır. *Harb-i Umumi*’den yenilgiyle çıkılmış, halk kendi yaralarını sarmakla meşgulken, şehirde Ermeni ve Rumların taşkınlıkları artmıştır. Kendi mahallelerinden geçen Türklere lâf atmaya, alay etmeye bile başlamışlardır.²

Kastamonu halkı, vatanını seven herkes gibi dişini sıkıp ve burnundan soluyarak bu işin sonunun nereye varacağını birbirine sormaktadır.

İşte zaman bu zamandır, artık son aşamaya gelinmiş, *Mustafa Kemâl*’in Anadolu’ya geçişiyle *Ulusal Kurtuluş Savaşı*’nın başlayacağına dair ilk işaretler alınmaya başlanmıştır. Artık gazetenin yayımlanması bir vatan borcudur, gençler büyük bir inançla işe koyulurlar.

GAZETİYİ ÇIKARTAN ÜÇ LİSELİ GENÇ

Gazeteyi çıkartmayı kararlaştıran üç liseli gencin adları, *Hüsnü, Ahmet Hamdi ve Tâhir*’dir. Hüsnü ve Ahmet Hamdi Kastamonulu, Tâhir ise Safranboluludur. (Daha sonra *Karauğuz* soyadını alacak olan babam *Tâhir Karauğuz*’u, bundan önceki yazılarımda tanıtmıştım. O, gazetecilik hayatındaki ilk deneyimlerini “*Açıksöz*”de yaşamıştır.)³

Gazetenin adını Hüsnü bulmuş, okulun üst kat merdiveninin başında konuşurlarken. “*Her şeyi açık açık yazalım, ‘Açıksöz’ olsun gazetenin adı*” demiştir. Bu isim o anda çok beğenilir. Hüsnü, daha sonra, aynı ismi soyadı olarak alacaktır.

O sırada Kastamonu’da, İstanbul Hükümeti’nin sözcülüğünü yapan “*Zafer*” adında bir gazete çıkmaktadır. Bu gazete, her sayısında, yazılarıyla Kastamonu halkını uyuşturmaya çalışmaktadır. Hâlbuki milletin değil uyuşturulmak, yeni bir mücadeleye hazırlanması, uyandırılması gerekmektedir. İşte *Açıksöz* gazetesi bu görevi yerine getirecektir.

İstanbul Hükümeti’ne bağlı Kastamonu’da, gazetenin çıkış izni ve imtiyazını almak ve de *Zafer* gazetesinin basıldığı Vilâyet Matbaası’nda basılmasını sağlamak kolay olmaz.

Bu konuda, Kuvay-ı Milliye’ye sempatisi olduğu söylenen *Vali İbrahim Hakkı Bey*’in ve *Kadı Baha Molla*’nın destekleri sağlanır. Ayrıca, gazetenin *Zafer* benzeri bir gazete olacağı izlenimi verilerek Vilâyet Matbaası’nda basım izni alınır. Gençler, biriktirdikleri harçlıklarını, büyüklerinin ve hocalarının yardımlarını bir araya getirerek, gazetenin basımı için gerekli parayı sağlar.

Açıksöz Gazetesi Yazarları

*Açıksöz gazetesi yazarları (Arka sıra, soldan): Ahmet Hamdi Çelen, İsmail Habib Sevük.
Orta sıra, soldan: Fâzıl Berki Tümtürk, Abdülhalad Nuri, Hasan Fehmi Turgal.
Ön sıra, soldan: İsmail hakkı Uzunçarşılı, Hüsnü Açıksöz.*

Açıksöz gazetesinin diğer iki yazarı: Solda, Ahmet Talât Onay, sağda Tâhir Karauğuz

“AÇIKSÖZ”ÜN YAYIMLANMASI

Açıksöz gazetesinin ilk sayısı, Kastamonu'nun *Nasrullah Köprüsü* yakınındaki bir dükkânda hazırlanır. O gün dükkânın içinde ayakta duracak yer yoktur. Liseden yeni mezun olup diplomalarını alan gençler, bir taraftan bunun sevincini yaşarken, diğer taraftan büyük bir coşkuyla gazetenin hazırlığına girişmişlerdir. Yazısı iyi olanlar duvar ilânlarını hazırlarken, diğerleri ise çıkacak gazetenin son *tashihlerini* (*düzeltilmelerini*) büyük bir heyecanla yapmaktadır.

Ertesi gün, 15 Haziran 1919 günü, gazetenin ilk sayısı yayımlandığında⁴, Açıksöz'ün, şehrin diğer gazetelerinden farklı olduğu hemen anlaşılır. Açıksöz, “*Yurdumuzun büyük bir tehlike karşısında olduğunu*” belirtiyor, “*Vatanını sevenleri yurt çıkarları üzerinde birleşmeye*” çağırmaktadır.

“Açıksöz” gazetesinin 15 Haziran 1919 tarihli ilk sayısı.

Kastamonu’da, İstanbul Hükümeti yanlıları şaşkına dönmüş, Kastamonu gençliği ve halkı ise gazeteye dört elle sarılmıştır. O sırada, İstanbul’da, *Vakit*, *Akşam*, *Yeni Gün* ve *İleri* gazeteleri *Kuvay-ı Milliye*’yi destekler, ancak baskı altında olduklarından her şeyi açık açık yazamamaktadır. Açıksöz’de ise, her şey açıkça yazılmıştır; öyleyse bu gazete yayını sürdürülmelidir. Kastamonu’nun tüm vatanseverleri gazeteye arka çıkmaktadır.

Açıksöz, başlangıçta haftada bir kez ve tek yaprak olarak yayın hayatına atılır, *nüshası* (*adedi*) 3 kuruştan, 300 adet basılır. Gazetenin sâhipleri olarak, üç arkadaşın, *Hüsnü* (*Açıksöz*), *Ahmet Hamdi* (*Çelen*) ve *Tâhir* (*Karauğuz*) *Bey*’in isimleri yazılıdır.

Açıksöz, daha ilk sayılarında *Kuvay-ı Milliye*’yi övmekten ve Üçüncü Ordu Komutanı *Mustafa Kemâl Paşa*’nın yurdun dört köşesine yolladığı telgrafları yayımlamaktan hiç çekinmez. Bunun üzerine, Kastamonu’daki padişah yanlıları çıkardıkları *Zafer* gazetesinde “*Veleküm kisasü filhayat*” diye yazarak Açıksöz’ü çıkartanları ölümle tehdit eder.

Diğer taraftan, baskı altında tutulan matbaa görevlilerinin bir takım bahaneler uydurarak gazetenin basımını geciktirmeleri nedeniyle, türlü zorluklar yaşanır. “Açıksöz”cüler, aldıkları tehditlerin yanı sıra, bir süre sonra gazetenin yazılarına sansür konulduğunu görürler. Ancak, bütün bunlar onları yollarından çevirmeye yetmez.

Anadolu basını arasında, Ulusal Kurtuluş Hareketi’ni destekleyen dört gazete daha bulunmaktadır: Adana’da “*Yeni Adana*”, Konya’da “*Babalık*”, Balıkesir’de “*Doğrusöz*” ve Erzurum’da “*Albayrak*.” Ancak, bu gazeteler buldukları şehrin yıllardır yayımlanan yerel gazeteleridirler. Açıksöz ise, Kurtuluş Savaşı’nı desteklemek üzere yayın hayatına atılan *ilk gazetesini* olur Anadolu’nun.

Mustafa Kemâl Samsun’a çikalı daha 2 ay olmamış, Erzurum Kongresi henüz toplanmamıştır. Sivas Kongresi’ne ise daha 1,5 ay vardır. Mustafa Kemâl’in sonu belli olmayan bir maceraya atıldığı o ilk günlerde, Açıksöz onu büyük bir inançla yürekten desteklemektedir. 1919 Ağustos’unun son günlerinde, İstanbul basınında, Amerikan mandasından söz edilmekte, bu konuda yazılar yayımlanmaktadır.

Bu yazılara cevaben, Açıksöz’ün “*Manda değil, İstiklâl!*” başlıklı yazısında şöyle denilir:

“İstiklâlimize yan gözle bakanları, velev ki bizi hazinelere gark etseler ve şu bir-iki asırlık ilerleme yolunu bize beş-on senede katettireverecek bile olsalar, istemeyiz. İstiklâlimize zerre kadar fedakârlığa razı değiliz.”

Açıksöz, bu yazılarıyla, *Kuvay-ı Milliye*’nin Anadolu’da sözcülüğünü üstlenmiştir. Gazeteyi çıkartan üç genç, kelleyi koltuğa almış, gazetenin yayını büyük zorluklarla sürdürmektedir. Kastamonu halâ padişah yanlılarının baskısı altındadır. Artık şehrin resmen *Kuvay-ı Milliye*’ye katılma zamanı gelmiştir.

Miralay Osman Bey ve *Yüzbaşı Şevket Bey*’in, 15 Eylül 1919 günü duruma el koymasıyla, ertesi gün, Açıksöz gazetesi “*Kastamonu’nun Kuvay-ı Milliye’ye katıldığını*” halka duyurur. Artık, İstanbul’un sesi *Zafer* gazetesi susmuş, Açıksöz, Kastamonu halkının bağına bastığı tek gazete olmuştur.

Ancak daha yapılacak çok şey vardır; Millî Mücadele yeni başlamıştır.

İSTİKLÂL MARŞIMIZ İLK OLARAK “AÇIKSÖZ”DE YAYIMLANIYOR

Mehmet Âkif Ersoy, 19 Ekim 1920 günü Kastamonu’yu ziyaretinde, henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmamış olan *İstiklâl Marşı*’mızın ilk olarak Açığsöz’de yayımlanmasını istemiştir.

TBMM’de, 25 Mart 1921’de oy birliğiyle kabul edilen *İstiklâl Marşı*’mız, Açığsöz gazetesinde, bundan bir ay kadar önce, 21 Şubat 1921 tarihinde yayımlanır.⁵

Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)

“Açıksöz” gazetesinin *İstiklâl Marşı*’nın yer aldığı 21 Şubat 1337 (1921) tarihli 125. Sayısı.

“DÜŞMAN BOZULDU! İZMİR’E GİRİYORUZ!”

Eski Maarif (Millî Eğitim) Vekili *Mustafa Necati Bey*’in (1894-1929) *Açıksöz*’de yayımlanan 15 Haziran 1922 tarihli yazısı şöyledir:⁶

“*Cephelerde Yunan süngüsü göğsümüze uzanırken, arkamızda halife ordusunun kurşunları yağıyordu. O tarihte, Açıksöz ve bütün Anadolu gazeteleri, tüm Anadolu’nun bizimle beraber olduğunu bağıyor ve biz, cihan önünde ve cephede bu sözleri tekrarlıyorduk. Onun içindir ki, böyle el ele ve kalp kalbe beraberce yürüdüğümüz tarihî yolda, ilk meşale ve nûru yaratanları unutmamak bir görevdir. Ben, Açıksöz yazarlarını yürekten selâmlar ve milletimizin pek yakın bir gelecekte kazanacağı muhakkak olan zafer ve şerefin müjdecisi olmalarını temenni ederim.*”

Mustafa Necati Bey Kastamonu’da (1921).

Mustafa Necati Bey’in bu dileği bir süre sonra gerçekleşecek, Açıksöz gazetesi, 1922 Ağustos’unun son günlerinde Kastamonululara ve Türk halkına şu müjdeyi verecektir:

“Düşman bozuldu! İzmir’e giriyoruz!”

15 HAZİRAN 2017: “AÇIKSÖZ”ÜN YAYIMLANIŞININ 98. YILDÖNÜMÜ

15 Haziran 2017, “Açıksöz”ün ilk yayımlanışının 98. yıldönümü. Açıksöz gazetesi, başlangıçta haftada bir kez yayınlanmakta iken, halkın büyük ilgisi karşısında bir süre sonra haftada 3 kez çıkmaya başlamış ve o kadar tutulmuştu ki, 1921 yılından sonra günlük gazete hâline gelmiştir. Açıksöz, 1928 yılındaki Harf Devrimi’nden sonra yeni Türkçe harflerle basılmaya başlanmış ve yayınına 1932 yılına kadar sürdürmüştür...

İstiklâl Savaşı’nın zor günlerinde bu gazeteyi yayımlamayı başaran üç liseli gence gelince:

Hüsnü Açıksöz (1895-1939), bir süre sonra gazeteyi “*Doğrusöz*” adıyla tekrar çıkarmaya başladı. 1939 yılında Kastamonu milletvekili seçildi, ancak aynı yıl içinde, genç sayılacak bir yaşta, 44 yaşında İstanbul’da vefat etti. 1950’li yılların Galatasaray futbol takımında ve millî takımda, sağaçıkta fırtına gibi esen ünlü bir oyuncu vardı: *İsfendiyar Açıksöz (1929-2006)*. İsfendiyar, Hüsnü Açıksöz’ün oğluydu.⁷

Ahmet Hamdi Çelen (1892-1957), 1927 yılında Açıksöz gazetesinden ayrıldı, öğretmen olarak yaşamını sürdürdü; 1946 yılında Kastamonu milletvekili seçildi.

Tâhir Karaoğuz (1898-1982) ise, okulunu bitirince, Ulus’a Nâhiye Müdürü olarak atandı. Oradan ve daha sonra yerleştiği Zonguldak’tan gönderdiği haber, yazı ve şiirleriyle Açıksöz’e olan bağımlı uzun yıllar sürdürdü. 1920 yılında, Zonguldak’a, Kuvay-ı Milliye’nin Askerî Polis ve İstihbârat Müdürü olarak atandı. Garp Cephesi’nde teğmen rütbesiyle görev yaptı. 3,5 yıl süren Kuvay-ı Milliye hizmetinden sonra, 1926 yılında *kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası* aldı. Zonguldak’ta kaldığı 41 yıl içinde, bu şehrin ilk gazetesi “*Zonguldak*”ı çıkardığı gibi, birçok kültürel ve sosyal etkinliklere imza atan “*ilk*” kişi oldu. Örneğin, Zonguldak’ın simgesi “*Karaelmas*” ismini ilk kullanan kişiydi.⁸

Bu üç arkadaş, Mustafa Kemal’in yurdun kurtuluşu için atıldığı mücadelede yürekleri aynı duygularla çarparak bir araya gelip çıkardıkları gazete ile büyük bir vatan görevini yerine getirmiştir.

Açıksöz gazetesi, Kastamonu gibi İstanbul Hükümeti’nin denetimi altındaki bir yerde, Erzurum Kongresi’nden 37 gün önce, Ulusal Kurtuluş Savaşımızı desteklemek ve sesini duyurmak üzere Anadolu’da “*yayın hayatına atılan ilk gazete*” olarak *Türk Basın Tarihi*’nde seçkin bir yere sâhiptir.

KAYNAKLAR:

1. *Hüsnü Açıksöz, “İstiklâl Harbinde Kastamonu”, Vilâyet Matbaası, Kastamonu, 1933.*
2. *Age.*
3. *Doğu Karaoğuz, “Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür”, Truva Yayınları, İstanbul 2011.*
4. *Açıksöz Gazetesi, Sayı: 1, Vilayet Matbaası, Kastamonu, 15 Haziran 1919.*
5. *Açıksöz Gazetesi, Sayı: 125, Kastamonu, 21 Şubat 1921.*
6. *Açıksöz Gazetesi, Kastamonu, 15 Haziran 1922.*
7. *Hüsnü Açıksöz, Age.*
8. *Doğu Karaoğuz, Age.*

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- Açıksöz Gazetesi, Kastamonu, Vilayet Matbaası, 15 Temmuz 1919.*
Açıksöz Gazetesi, Sayı: 154, Kastamonu, 8 Nisan 1921.
“Kastamonu Basın Sempozyumu Bildirileri”, Kastamonu, 10 Ocak 2009.

**GERÇEK BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ:
“OKUMA AŞKI”**

“*Tuu Allah!*” dedi, “*Bugün Tabiiye’den yazılı vardı, nasıl da unuttum!*” ve elindeki kazmayı büyük bir hırsla karşısındaki kömür damarına sapladı. Büyük bir kömür kitlesi yerinden ayrıldı, ayaklarının önüne düştü. Son anda ayaklarını geri çekmese, parmakları ezilecekti. Alnından akan terleri eliyle sildi, biraz durarak derin bir nefes aldı... Havada uçuşan kömür tozları ter damlalarıyla karışıp bir bulamaç gibi tüm yüzünü, vücudunu kaplamıştı. Eliyle sıvazladığında yüzü korkunç bir hâl alıyor, garip şekiller oluşuyordu suratında.

Onunsa buna hiç aldırış ettiği yoktu, akli fikri o gece hiç çalışmadığı Tabiat Bilgisi dersindeydi. Çünkü bu yazılıdan da kötü not alırsa, çakacaktı Tabiiye’den. “*Boku yedik! N’apıcam ben şimdi?*” diye söylendi; boğazını temizleyerek ağızındaki koca bir balgamı yere tükürdü. Balgam simsiyahtı.

O bir maden işçisiydi. Batı Karadeniz sahilinde bir maden kenti olan Zonguldak’ın Kilimli ilçesindeki bir kömür ocağında, gece 23.00 - sabah 04.00 arasında çalışıyordu. Hem öyle bir çalışıyordu ki, hem maden ameleliğini, hem de lisede okumayı bir arada yürütüyordu. Olacak şey değildi bu, ama başka çaresi yoktu. Okumak zorundaydı kendine iyi bir gelecek hazırlamak için, çalışmak zorundaydı cebinin biraz para görmesi ve ailesine bakabilmesi için. Bu yüzden, her gün 08.30 - 15.30 saatleri arasında okuluna gidiyor, evine dönüp biraz yiyip içtikten sonra dersine çalışıyor, uyuyabilirse biraz uyuyor ve gecenin 11’inde tekrar ocağa giriyordu, sabahın 4’üne kadar.

Gençti, fiziği, kuvveti yerindeydi. Başlangıçta, “*Bu işin altından kalkarım*” diye düşünmüştü; çünkü yıllar önce bir maden kazasında kaybettiği babası *Cemâl Çavuş* iyi bir madenciydi, madenciliğin ne olduğunu ondan öğrenmişti. Biliyordu bu işi, yapabiliirdi. Bir taraftan da, okuyup bir meslek sâhibi olmayı çok istiyordu. Bu yüzden büyük bir özgüvenle bu işe atılmıştı; hem madende çalışacak, hem de okuyacaktı. Fena da gitmiyordu dersleri, ancak o Tabiiye yok mu, nasıl da unutmuştu o gün yazılı olacaklarını.

Tabiiye hocaları Bedia Hanım çok sert bir hocaydı. Çocuklara, hızlı hızlı konuşarak parmakları kırılırcasına not yazdırır ve bu notlardan sınava çekerdi onları. Yanlış yapanın vay hâline! Kopya çekenlere, sınıfta disiplini bozanlara, oturduğu kürsüden büyük bir hızla tebeşir fırlatır, işin garibi bu tebeşiri çok da iyi isabet ettirirdi çocukların kafasına.

Bedia Hanım güzel de bir kadındı, bir esmer güzeliydi üstelik. Derinlemesine bakan yeşil gözleriyle bir Arap şeyhinin haremindeki güzellerden biriydi sanki. O gözler bazen rüyalarına bile girerdi bizimkinin. Ama nasıl da aksiydi bu kadın. Kürsüde otururken, zaman zaman açılan bacaklarıyla “*frikik*” verdiği hiç aldırış etmez, hatta birini yakaladı mı, “*Ne bakıyosun bacaklarıma?*” diye bağırarak kafasına tebeşiri fırlatırdı

İşte böyle bir hocayla karşı karşıyaydı *Halil*. Bugünkü sınavda en az 5 alamazsa, çakacaktı bu dersten. Bunu biliyordu, çünkü hoca söylemişti son sözlüde 3 aldığında. Tekrar, “*Hay Allah!*” dedi içinden, sunturlu bir küfür savurdu. Sabahın 4’ünde çıkacaktı ocaktan; biraz uyuması için 3-4 saati kalıyordu, acaba o arada dersine çalışabilir miydi? Çalışacaktı, başka çaresi yoktu.

Bunları düşünürken, birden irkildi. “*Hadi Halil, daldın lan yine!*” diyordu birisi. Kendine geldi. Arkadaşı *Satılmış*, önündeki kömür parçalarını küreğiyle toparlayıp vagona doldurmaya

çalışıyordu. Ocakta, gücü, kuvveti yerinde olanlar “kazmacı” olarak seçilir, diğerleri ise “kürekçilik” yapardı.

“Martopikör” gibi basınçlı havayla çalışan ileri teknoloji ürünü aletler de kullanılmaya başlanmıştı ocaklarda, ama o aletler bu gençlere verilmezdi, varsa yoksa kol kuvveti, kazmaya devam... Ve ocakta dalga geçmeye gelmezdi; ocak çavuşları *Hasan Usta* kısa zamanda başlarına dikilir, “*Yine daldınız ulan! Bu vardiyada en az 20 vagon çıkartamazsanız sorarım ben size!*” diye kükrerdi yoksa.

Ocağın içinde *nâkıs (eksi)* 375’de, yâni yerin altında 375. metredeydiler. Üstlerinde koskoca bir şehir uyumaktaydı şimdi... Herkes rahat yatağında mışıl mışıl uyurken, o burada, yerin yedi kat dibinde kazma sallıyor, hem de yaşamın acımasız koşullarından intikam alırcasına büyük bir hırsıyla kayaları delmeye çalışıyordu...

Bu dert, bu sıkıntı ne zaman bitecekti? Hem okumak, hem de içinde bulunduğu bu zor koşullar daha ne kadar sürecekti? Bilmiyordu, hiç bilmiyordu. Şu an aklında tek bir şey vardı: “*Tabiiye yazılısı*”.

Eve dönünce ne yapıp yapıp, hocasının yazdırdığı o notları ezberlemeli ve Tabiat Bilgisi kitabının 167. sayfasında yer alan, mürekkep balığının anatomik yapısını kafasına iyice sokmalıydı. Bu bilgiler çok lâzımdı sanki. Okuyabilirse, ilerde mühendis olmak istiyordu; mühendisliğin mürekkep balığıyla ne ilgisi vardı?

Kendini bir yokladı; zindeliği yerindeydi, pek uykusu da yoktu. Bu hâlini sürdürebilirse, iş çıkışından sonra Bedia Hoca’nın notlarını belki de okuyabilir, ezberleyebilirdi. Hem bu ezbercilik de ne oluyordu? Okuduğu lisenin nerdeyse bütün hocaları Millî Eğitim’in kitaplarını beğenmez, dersi de çocukların anlayabileceği şekilde pek iyi anlatmaz, anlatamaz, ama delicesine not tuttururlardı. Sağ elinin işaret parmağının uçları sertleşmiş, nerdeyse nasır tutmuştu. Hocalarının bu acımasız tutumuna karşı diklenmek, direnmek istiyor, ama tabii elinden bir şey gelmiyordu. Dedikleri gibi, “*Ya bu deveyi güdecektin, ya da...*” Bir küfür daha savurdu; bu galiba ilk başkaldırışıydı onun okuldaki uygulamaya karşı.

Arkadaşı Satılmış’a doğru şöyle bir baktı. O daha rahattı tabii, okul derdi yoktu, evine döndüğünde karnını doyurup önce uykusunu alacak, sonra da mahalle bakkalı Şâkir Efendi’nin yanında çıraklık işine devam edecekti. Ne yazılı derdi vardı, ne sözlü, ne de Bedia Hanım. Onun ise okuması gerekiyordu, ne yapıp yapıp liseyi bitirmeli, sonra da başarabilirse üniversiteyi tabii. Çünkü yaşamın acı koşulları, sert bir şekilde kapatılan bir kapı gibi çok küçük yaşlarda çarpmıştı suratına...

***

Halil, Zonguldak’ın *Çatalağzı* ilçesinin köylerinden birinde, *Doğancılar Köyü*’nde yaşardı, anası *Necibe*, babası *Cemâl* ve ağabeyi *Ali* ile. Aslında bir Karadeniz çocuğuydu; babası yıllar önce, kömür işçiliğinin *câzibesine* kapılıp, Karadeniz’in yemyeşil bir sahil kasabasından, *Görelle*’den gelip oralara yerleşmişti.

Kazmasını tekrar sallamaya başladığında, aklı bu sefer eski günlere gitti Halil’in. Jandarmanın kapılarına dayanıp, babasını evden alıp götürdüğü o eski günlere:

Hasat zamanıydı, biraz toprakları ve biçilecek ekinleri vardı, sarı başaklı ekinleri... Ancak, bir sabah, erken bir saatte kapıları vurulmuştu, jandarmaydı gelen. Tanırlardı

başçavuşu, bir zararı dokunmamıştı onlara o güne kadar. Adamın arkasında iki jandarma, tüfeklerini sırtlarına çaprazlama asmış, bekliyorlardı.

O gün bir başka türlüydü başçavuşun yüz ifadesi. Sanki ille kaşlarını çatıp konuşmak zorundaymış gibi, babasını sordu, kapıyı açtıklarında. “*Nerde Cemâl?*” diye gürlledi, elindeki listeye bakarak. Babası kapıya geldiğinde, o sırada 5-6 yaşlarında olan Halil’in hiç de anlamadığı, anlayamayacağı şeyler söyledi babasına, elindeki kâğıttan okuyarak.

Zavallı adam, hayretten açılmış gözleriyle, “*Demek kellefiyet sırası bize de geldi ha!*” diye söylendi kendi kendine...

“*Kellefiyet, kellefiyet! Ne demekti bu?*” Halil, uzun yıllar bu sözcüğü hiç unutmayacaktı, çünkü babasını evinden, köyünden yaka-paça alıp götürün sözdü bu!

1940’lı yıllar yaşanıyor ülkede. İkinci Dünya Savaşı yılları... Her yerde kan ve ateş vardı, ölüm vardı. Hitler’in orduları nerdeyse Avrupa’nın tamamını işgal etmiş, sınırlarımıza kadar dayanmıştı. Türkiye’nin enerji gereksinimini karşılayan yegâne yer, Zonguldak kömür havzasıydı o yıllarda. Ve tabii o kömürle çalışan, İstanbul’daki *Silâhtarağa Elektrik Santrali*. Santralin verimli çalışabilmesi için daha çok kömür gerekiyordu; bunun için de daha çok işçinin yeraltında çalışması. İşte bu nedenle, İsmet Paşa’nın cumhurbaşkanlığı ve Refik Saydam’ın başbakanlığındaki hükümet bir uygulama başlatmıştı: “*Mükellefiyet uygulaması.*”

Bu uygulamayla, Zonguldak ve çevre köylerindeki 16 yaşından büyük erkekler, yaşamlarından koparılıp zorla ocaklara sürülüyordu. Askerlikten beterdi bu iş, çünkü o köylüler, karısından, kızından, çocuğundan, sevdiğinden bir anda ayrılmak zorunda bırakılan o zavallı köylüler, yerin yedi kat dibinin acımasız koşullarıyla karşılaştıklarında şaşkına dönüyorlardı, hele bir de jandarmanın yaptıkları...

1940-1948 yılları arasında yapılan bu uygulamayla kömür üretimi gerçekten bir miktar artacaktı. Ancak ne pahasına, iş kazaları ve jandarmanın neden olduğu rezaletlerle ne ocaklar sönecek, zavallı Türk köylüsü çeşit çeşit eziyetlere katlanacaktı yıllar boyunca...

Bu yeni uygulamayla köylerinden toplanan insanlar, çıkan yasaya göre günde 8 ilâ 11 saat, uygulamaya göreyse çok daha uzun süreler yeraltında çok zor koşullar altında çalıştırılıyordu. Bu uygulamadan yılanlar, özellikle çocuk yaşlardaki gençler kaçmaya çalışıyor, yakalananlara öldüresiye dayaklar atılıyor, kimi hapislerde çürüyor, kimi kaçanlar ise vurulup, öldürülüyordu.

Bir jandarma korkusu sarmıştı her yanı. Bu korku her zaman vardı, ancak işin şekli başkaydı şimdi. “*Jandarma*” demeye dilleri dönmediği için, köylü kısmının “*cenderme*” dedikleri bu silahlı adamlar kapılarına dayanıyor, alıp götürüyordu o evin erkeklerini.

Mükellefiyet sözcüğünü de tam olarak kaptıramadıklarından, kolaylarına geldiği gibi “*kellefiyet*” diyorlardı bu uygulamaya da.

Halil’in babacığı Cemâl o gün götürüldü madene, geride ağlayıp sızlayan karısı Necibe’yi ve iki oğlunu, Halil’le ağabeyi Ali’yi bırakarak. 30 yaşındaydı. Tevekkül sâhibiydi, kaçmayı hiç düşünmedi, gün gelir kurtulurum bu belâdan diye düşündü. Evdekilere, “*Hasadı toplayıp kaldırım, tarlaya iyi bakın*” demişti ayrılırken.

Necibe, sağlıklı, güçlü bir kadındı; 10'lu yaşlardaki Ali de küçük tarlalarındaki işleri becerebilir, anasına her yönden yardımcı olurdu. Babaları sözde 45 gün, belki de birkaç ay sonra dönecekti köyüne dinlenmek üzere. Yevmiyeleri (günlük ücretleri) 120 kuruştı. Güneş yüzü görmeden, sabahın erken saatlerinden akşam karanlığına kadar, ocaktaki katırlar gibi zorla çalıştırılacaklar ve çektikleri bu eziyetin karşılığında 120 kuruş alacaklardı, sâdece 120 kuruş.

Avrupa'yı yakıp, yıkan Hitler nerelere kadar uzanmıştı; bütün dünyayı mahvettiği gibi, Çatalağzı'nın Doğancılar Köyü'nde ve tüm çevre köylerde yaşayanların hayatını da bir şekilde etkiliyor, onları ocaklarda çok zor koşullarda amelelik yapmaya mahkûm ediyordu. Düşünürlerin "*Kelebek etkisi*" dedikleri olgu herhâlde bu olmalıydı.

Halil'in, Kozlu'da, *İncirharmanı* ocağında, 21 Eylül 1947 tarihindeki grizu faciasında ölen yeğeni *Ahmet Yılmaz*, Mükellefiyet Yasası gereğince köyünden alınıp ocağa gönderilenler arasındaydı. Henüz 20 yaşındaydı şehit sayıldığında. Halil, zaman zaman gözyaşları içinde anımsardı yeğeni Ahmet'in ani ölümünü. O zaman aklına babası gelirdi; acaba babacığının başına da böyle bir şey gelir miydi? Dualar ederdi kendince, babasının her gün girdiği ocaktan sağlam dönmesi için.

Babası Cemâl yıllarca iyi dayandı, iyi direndi mükellefiyete ve maden ocağının acımasız koşullarına. Ne denirse elinden geldiğince yapmaya çalıştı, zamanla maden ameleliğinin tüm inceliklerini iyi öğrendi. Öyle ki, ilk geldiği yıllarda "*kıvırcık*" diyerek dalga geçtikleri köylü Cemâl gitmiş, yerine diğer madencilerden hiç farkı kalmayan biri gelmişti. Bir süre sonra, bunun karşılığını da gördü; çalışkanlığıyla, bilgisiyle, görgüsüyle onu çavuş yaptılar: *Cemâl Çavuş*.

O, mükellefiyet sancıları çekerken, karısı Necibe, tarlaya, bahçeye, eve, her şeye sâhip çıkmış, çocuklarıyla birlikte her türlü sıkıntıya karşı inatla direnmişti. Her ne kadar belli etmek istemese de, her zaman ter içindeki yüzünden, çektiklerini okumak mümkündü.

Alman ordusunun Trakya sınırlarımıza kadar dayanmasına rağmen, uyguladığı ince politikayla ülkenin savaşa girmemesini sağlayan İsmet Paşa Hükümeti bu işin altından kalkmış, ancak ülke kıtlıktan, açlıktan, yoksulluktan kırılmıştı. Memlekette halkı doyuracak doğru dürüst besin maddesi bulunamıyor, ekmek karne ile dağıtılıyor, millet yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çırpınıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesiyle birlikte, karşısında 1946 yılında kurulan Demokrat Parti gibi bir muhalefeti bulan CHP Hükümeti, uzun tartışmalardan sonra, köylümüze dayanılmaz acılar çektiren Mükellefiyet uygulamasını 1948 yılında kaldırdı.

Böylece, bu uygulamanın acısını çeken pek çok kişi rahat nefes aldı. Ancak, Cemâl Çavuş böyle düşünmüyordu, madende kalmayı tercih etti. Yevmiyesi (günlük ücreti) 300 kuruşa yükselmişti, evini az-çok geçindirebiliyordu. Diğer ocak işçileri arasında sözüne güvenilir biri olmuş, saygınlık kazanmıştı. İşçilerimizin zor çalışma koşulları biraz daha hafifletilip, işçi hakları konusunda da bir takım çalışmalar başlatılınca, "*madencilğe devam*" dedi kendi kendine...

Yıllar geçiyor, çocukları büyüyordu; onların okumasını, mühendis, doktor olmalarını isterdi her baba gibi. Ancak, yaşadığı hayatın acımasız koşulları ona bunu göstermeyecek, 23 Ocak 1955 günü, acıların en büyüğünün yaşandığı bir gün olarak çocuklarının ve karısının kafasına kazanacaktı.

Cemâl Çavuş, Ereğli Kömürleri İşletmesi'nin *Gelik* ocağında çalışıyordu o sırada. Gelik, pek de uzak sayılmazdı Doğancılar Köyü'ne. O gün de sabahın erken bir saatinde kalkmış, sabah namazından sonra evden ayrılırken, uyumakta olan çocuklarına bakarak, “*İnşallah benim çektiklerimi çekmez, okuyup adam olur, iyi gün görürler*” diye içinden geçirmişti.

Evden ayrılırken, birden, karısının bakışları ilişti Cemal Çavuş'un gözlerine. O gözler, sanki “*Gitme*” der gibi bakıyordu. Necibe, son anda kocasına sarılarak, “*Aman dikkat et Cemâl'im*” dedi, “*Neme lâzım, bir şey olmasın.*”

Bu sözleri her sabah söyler ve eve dönüşünü beklerdi Cemâl'inin. O gün de böyle oldu; ancak yola koyulduğunda, Cemâl, “*Hayret!*” diye söylendi kendi kendine. Ayrılırken, karısı nasıl da farklı bir şekilde sarılmıştı ona. Sanki o gün hiç işe gitmesini istemiyormuş gibi bir ifade vardı karısının saklamaya çalıştığı yüzünde. Kadıncağzı bunu örtmek için kendini sıkıyor, o zaman daha da bir belli ediyordu duygularını. “*Adam sen de!*” dedi Cemâl, “*Biz işimize bakalım!*” ve yola koyuldu. İşte gün ışıyordu, hava güzeldi, “*Daha ne olsun!*”

Bazen yolda giderken bir türkü tutturur, adımlarını da ona göre ayarlardı Cemâl Çavuş. Kış ayları yaşanıyor, ancak o sabah güneş kendini göstermiş, yerlerdeki kar kümeleri yavaş yavaş erimeye başlamıştı. İyi niyetle, “*Böyle güzel bir günde Allah başımıza bir dert vermez*” diye söylendi; yine de içinden dualar etti o gün sağlam çıkabilmek için ocaktan. Kaç yılın adamıydı o, neler görmüştü şu zalim ocaklarda... Bu yüzden, dualarını hiç eksik etmezdi ocağa her adım attığında...

İşçilerin “*kafes*” adını verdiği asansöre geldiğinde, arkadaşlarını gördü. İşte “*Hüsam*” dedikleri *Hüsamettin* her zamanki gibi kıkır kıkır gülerek yanındaki *Osman*'a bir şeyler anlatıyordu. En gençleri, 18 yaşındaki *Mistik (Mustafa)*, pek düşünceliydi, belki de köyde bıraktığı yavuklusunu düşünüyordu. Recep, posur posur içtiği sigarasının dumanları arasında kaybolup gitmişti. En yaşlıları *Hasan Ağa'nın* ise kaşları çatıktı; aklını bir şeye takmıştı: “*Üst ayaklarda çalışan işçilerin emniyet fenerlerinin ışıkları biraz sönük gelmeye başlamıştı, bu acaba bir patlamaya sebep olabilir miydi?*” Neler görmüştü Hasan Ağa, ne patlamalar, ne göçükler... Bu işte çok deneyimliydi.

Hasan Ağa, Cemâl Çavuş'un kafese girdiği görünce ona yaklaştı: “*Çavuşum!*” dedi. “*Üst ayaklardan gelenlerin lâmbaları biraz maviye dönmüş gibi, bir bokluk olmasın?*” Cemâl, “*Biliyom, mühendise sordum, bi zarar olmaz dedi!*” diye cevapladı. Ama o da aklını takmıştı bu işe...

Bu “*grizu*” denilen namussuz gaz (*metan gazı*) öyle bir meretti ki, işçilerin ya ‘*Kör nefes*’ dedikleri gibi kayaların kuytularına gizlenir, gelenleri bir anda boğazlar gibi öldürür; ya havadaki oranı % 9-10'u aştığında muazzam bir patlamayla insan cesetlerini acımasız bir şekilde kayalara yapıştırırdı. İşçi buna da bir ad takmıştı: “*Ateşnefes.*”

Gençlerin pek aldırmadığı, ama bu iki yaşlı ve deneyimli madencinin korktuğu buydu işte. Ateşnefes bir felaketti, bugüne kadar binlerce madenciye yaşamdan koparmış, ailelerini, ocaklarını söndürmüştü.

Cemâl Çavuş bu düşüncelerle kafesten çıktı, galeride ilerlerken aklında hep bu vardı; üst ayakları kontrol etmek üzere o tarafa yöneldi...

***

Karısı Necibe'nin nedense aklı, fikri hep kocasında kalmıştı o gün. Sabahtan beri içinde bir sıkıntı vardı; sanki içine koyu bir karanlık çökmüş ve bu karanlığın içinden birileri çıkıp boğazını sıkıyordu.

O sırada, bahçe kapısının olduğu taraftan gelen bazı sesler duydu Necibe. Gelik yönüne doğru uzanan yol üzerinde insanlar vardı, o tarafa doğru giden. Kadınlar, daha çok kadınlar, çocuklar ve yaşlılar... Yırtınırcasına fırladı evden, birine sordu: “N’oldu, nereye gidiyorsunuz?”

“Habarın yok mu?” dediler, “Gelik ocağı çökmüş, girzu (grizu) patlamış, girzu!..”

Dünyalar başına yıkıldı o anda Necibe'nin. Öyle bir koşmaya başladı ki, diğerleri şaşkınlıkla bakıyorlardı peşinden. Küçük oğlu Halil'i evde bırakmıştı, ama Ali onunla birlikte koşuyordu ocağa doğru. “Cemalim!” diye sesleniyordu Necibe, “Allahım, Cemal’ime bi şey olmasın!..”

Çok geçmeden Gelik ocağı gözüktü uzaklardan. Simsiyah dumanlar yükselmekteydi ocak ağzından. Orada bir ana-baba günü yaşıyor, jandarma, gelenleri ocak ağzına yaklaştırmamaya çalışıyordu. Ağır bir koku kaplamıştı ortalığı. Yanık et kokusuydu bu. O sabah, gülererek, birbirleriyle şakalaşarak ocağa girip, bir daha çıkamayanların kokusu!..

Sabah vardiyasına girenlerin yakınları, anaları, babaları, karıları, çocukları akın akın geliyor, ocak ağzındaki meydanı dolduruyordu. Yüksek sesle ağlayanlar, feryat edenler, bağıranlar, çığlık atanlar, hepsi oradaydı. Sanki bir mahşer günüydü yaşanan...

Tahlisiye (Kurtarma) ekipleri canla başla çalışıyor, ocak içinden, yanmış, kavrulmuş cesetleri, yaralıları getiriyordu yeryüzüne. Getirilen cesetler, ocak çıkışında yığılmıştı, nerdeyse üst üste. Ambulanlara yüklenen yaralılar ise hemen hastanelere sevk ediliyordu. Cesetler de, yaralılar da tanınmayacak hâldeydi. Bazılarının parçalanmış vücutları ayrı ayrı yerlerdeydi; birinin kopan ayağı, diğerinin kafatası, kanlar içindeki vücut parçaları birbirine karışmış olarak torbalara dolduruluyordu. Onlar için yapacak bir şey yoktu artık...

Bir de sağlam çıkanlar vardı ocaktan. Onlar, meydanı inleyen sevinç çığlıklarıyla karşılanıyor, aileleriyle birlikte tek vücut oluyorlardı. Birilerinin sevinciyle, yakınlarını kaybedenlerin kahrolası azabı bir arada, aynı meydandaydı...

Necibe, ocaktan çıkanlar arasında tanıdık birini aradı ilk kez, Cemâl’ini soracaktı. Ancak, hepsi, bu büyük felâketten nasıl kurtulduklarının şaşkınlığı içinde, donmuş bir ifadeyle bakıyorlardı karşılayanlara.

Cesetlere baktı, tanınacak hâlde değildi hiçbiri. Büyük bir çaresizlikle ve içinde kalan son umutla, ocaktan sağlam çıkanları bekledi, son işçi çıkana kadar. Ama yoktu, Cemâl’i yoktu onların içinde. Büyük bir ümitsizlik tüm benliğini kaplamıştı, oğluna sarıldı; bir anda patlayan bir fırtına gibi, bir anda boşanan yağmur gibi ağlamaya başladı. Hiç ümidi kalmamıştı artık.

O sırada, kolunu çeken birisi, “Hastâneye git, yaralılar orda!” dedi. Oğluyla, giden arabalardan birine atlayıp *Amele Birliği Hâstanesine* gittiler, aradılar babalarını. Ama yoktu, orada da yoktu Cemâl Çavuş. O zaman, acı gerçeği kabullenmek zorunda kaldı Necibe. Artık çocukları babasız büyüyecekti...

1955 yılı Ocak ayının 23'ünde Gelik ocağında yaşanan bu grizu felâketinde, çoğu genç yaşlarda tam 55 vatan evlâdı kopup gitmişti yaşamdan. O sırada 5-6 yaşlarında olan Halil'in babası Cemâl Çavuş da bu *şehitler* arasındaydı. İsmi yazılıdır Zonguldak'taki *Maden Şehitleri Abidesi*'nde.

***

İş yine Necibe'nin başına düşmüştü, bu sabır abidesi Anadolu kadınına. Artık iki çocuğuyla yapayalnızdı bu dünyada. Yılmayacaktı, direnecekti yaşamın acı koşullarına. Aldığı şehit aylığı tabii yetmiyordu iki çocuğunu büyütüp okutmaya; tarla-bahçe işi de öyle. Ancak, ne yapıp yapıp çocuklarını okutmak, Zonguldak işçisinin bu acı kaderinden onları uzak tutmak istiyordu.

Çatalağzı'ndaki elektrik santralının kurulmasından sonra, burada yükselen yeni bir şehir vardı: "*Işıkveren*." Oraya yerleşen ve hâli vakti iyi olan aileler, bazen yakın köylerden kadın ararlardı evlerinin temizliği için. Sonunda, bir komşusunun yardımıyla böyle bir iş buldu Necibe. Artık haftanın beş günü Doğancılar'dan geçen trenle Işıkveren'e gidiyor, akşamları da aynı trenle dönüyordu köyüne. Çocuklar, tarlalarındaki ekinlere bakıyor, bahçelerindeki birkaç meyve ağacından topladıkları elma ve armutları, kasabanın pazarında sazdan örülmüş sepetler içinde satıyorlardı. Hayat devam ediyordu, Necibe ve iki çocuğu önlerinde açılan yaşam yolunda ilerliyorlardı adım adım...

Gün geldi, çocuklar büyüdüler; önce Ali, sonra Halil büyük bir okuma aşkıyla ilkokulu okuyup bitirdiler. Zonguldak'ta bir tek ortaokul ve lise vardı o yıllarda: 1938 yılında kurulan "*Mehmet Çelikel Lisesi*."

Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi (1938).

Halil, Mehmet Çelikel Lisesi'nde ortaokula başladığında, ağabeyi Ali liseyi bitirmek üzereydi. Annesi çok ısrar etse de, Ali liseden sonra okumak istemedi; o sıralarda Zonguldak'ta bir Almanya'ya gitme furyası başlamıştı, o da o kervana katıldı, Almanya'ya gitti.

Maden işçisi olmayı hiç istememişti Ali, bir fabrikada çalışmaya başladı, işçi olarak. Önce mektuplar ve biraz para göndereyim derken, sonraları hiç haber alamadılar Ali'den. Herhâlde sarışın bir *Helga* bulup, evlenmiş ve yeni hayatını kurmuştu.

Gelelim Halil'e! O benim, Çelikel Lisesi'ndeki sınıf arkadaşım. Çok iyi anlaşırız. Ben onun bir işçi çocuğu olduğunu ve babasının bir maden kazasında öldüğünü bilirdim. Ama bunu hiç konuşmazdık aramızda.

Ancak, bilmediğim bir şey vardı. Onun, hem okula devam edip, hem de bir kömür ocağının gece vardiyasında sabaha kadar bir maden işçisi olarak çalıştığını bilmezdim, bilemezdim. Hiç açık verip anlatmamıştı bana bunu; benimse aklımdan bile hiç geçmemişti böyle bir şey. Bunu, yıllar sonra büyük bir şaşkınlık içinde öğrendim.

Ağabeyi Ali'nin çekip gitmesinden sonra, artık o yıllarda yaşlanarak çalışma gücünü kaybetmiş olan annesiyle yoksunluk içinde kalan arkadaşım Halil, hayatının en önemli kararını vermişti. İsteddiği tek bir şey vardı, tek bir hedef: Çevrede zor bir lise olarak bilinen Çelikel'i bitirip üniversite tahsili yapmak ve bir meslek sâhibi olarak annesini rahat ettirmek! Bunun için, çalışmalı ve evlerine biraz para girmeliydi. Bu nedenle, hiç istemediği hâlde, baba mesleğine dönüp *Kilimli'deki* bir ocağa, gece vardiyalarında çalışmaya başlamıştı. Bunu yıllar sonra öğrendiğimde inanmadım; olacak şey değildi ama sevgili arkadaşım bu işi başarmıştı.

Yazımın başında anlattığım Tabiiye yazılısına gelince, o olay bir gerçektir. O dersten ikmale falan kalırsa, okulu bırakıp, maden işçiliğine devam etmeyi düşünüyordu. Kararını vermişti, okumayı bırakacaktı.

Ancak, o gece, büyük bir hırsla ve inançla, 11 vardiyasına kadar hiç uyumadan Tabiat Bilgisi'ne çalışmış, hatta o dersin kitabını ocağa girerken yanına alarak, ocağın kuytu bir köşesinde, başındaki madenci baretinin soluk ışığı altında defalarca okumuştur. Artık, mürekkep balığının anatomisini iyi bildiği gibi, deniz dibinin "*Kafadan Bacaklılar*" ve "*Balta Ayaklılar*" familyalarını, eğrelti otlarının nasıl ürediğini ve bilmem ne çiçeğinin taç yapraklarının sayısını da çok iyi biliyordu. Hocaları Bedia Hanım, "*Gel bakalım Halil tahtaya!*" dediği zaman hiç çekinmeden kara tahtaya doğru ilerledi ve o gün 10 üzerinden 7 alarak, Tabiiye'den ve diğer derslerinden ikmale kalmadan sınıfı geçti, ben bunun tanığıyım.

Sevgili Halil, başkalarına, herkese çok zor gelecek bir işi, hem okumayı, hem de maden işçiliğini bir arada yürüterek kazandığı birikimle üniversiteyi okudu; iktisat biliminin derinliklerine daldı. Bugün iyi bir iktisatçı olarak tanınıyor toplumumuzda.

Tabiiye yazılısına çalıştığı o zorlu gece, belki de tüm yaşamının dönüm noktasıydı.

DİZELERİMDE ZONGULDAK...

GÜNEŞİ ARAYANLARIN TÜRKÜSÜ

Öyle bir türküydü ki o,
Yıllardır söylenen
Ve de söylenecek olan...

Yerin yedi kat dibinde,
Karanlıkta yaşayan
Ve her türlü zorluğa dayanan
Kara yağız insanların türküsü...

Onlar ki bu türkünün parçasıydılar;
Bir kara yolculukta sürdü ömürleri.
Umutla beklediler
Gelecek güzel günleri...

Öyle bir türküydü ki o,
Doğa ne kadar acımasız da olsa,
Yaşama bağladı onları...
Ne acılar çektiler,
Ne eziyetler...
Azalmadı bir kez olsun
Geleceğe dönük ümitler...

Ve bir gün,
Güneşi fark ettiler.
Yıllardır aradıkları güneş
Artık içlerini ısıtıyordu.
Türkünün son demlerine doğru
Yüzleri gülüyordu...

Öyle bir türküydü ki o,
Güneşi arayanların
Ve sonunda
Güneşe erişenlerin türküsü!..

MEMLEKETİM ZONGULDAK

Bir şehir bilirim,
Caddelerinden kömür trenleri geçen
Ve o tatlı bahar günlerinde
Uzaktan gülümseyen...
Bilmeyenler bu kömür diyarını
Sanırlar her yanı toz, toprak...
Aslında öyle değildir
Memleketim Zonguldak!

Vapurla limana girerken,
Şehir sanki “Hoş geldin” der size.
Yeşillikler arasında, tepede,
Rüzgârlımeşe!
Bugünkü gibi betonlaşma yoktu eskiden,
Her taraf yemyeşildi.
Çelikel’e gidip gelmek bile
Büyük bir zevkti.

Çocukluğumuzun yeşil bahçelerinde
Ne güzel günler geçirdik.
Elma, armut, dut, erik...
Ağaçlardan inmezdik.

Balkaya’dan Kapuz’a kadar
Denizle iç içeydik...
Mevsimler geçmek bilmezdi.
-Veya bize öyle gelirdi.-

Gençliğimizin ilk aşklarını
Bu şehirde yeşerttik...
Hiç ayrılmamasıya
Ne yeminler etmiştik.

Aslında bu şehrin gerçek sâhipleri
Yeraltı emekçileridir.
Onlar,
Güneş görmeden yaşarlar;
Üç kuruş ekmek parası için
Hep kazarlar, kazarlar...
Onların emeğiyle, gücüyle
Ve de alın teriyle
Kömür çıkar bu memlekette
Can verircesine...

Burası bir şehitler beldesidir.
Kömür uğruna can verenlerin beldesi.
Bir gün duyulacaktır elbet,
Yeraltı emekçilerinin gür sesi!

BİR MADEN İŞÇİSİNİN ZOR GÜNÜ

Sabahın erken bir saatiydi;
Gün ağarmamıştı daha.
Gecenin koyu karanlığı
Çökmüştü bütün ağırlığıyla
Tek katlı gecekonduya.

Bir gün öncenin yorgunluğunu
Halâ üzerinden atamayan Ahmet
Hiç de rüya görmeden
Kafası çeşit çeşit dertlerle meşgulken
Yine de erken uyandı.

Kalktı, çişini yaptı.
Bahçedeki sızıntı hâlindeki musluktan,
Soğuk havaya hiç aldırmadan,
Yüzünü yıkadı.
“Oh yarabbi şükür” dedi.

Sonra sabah namazını kıldı,
Uyduruk bir şeyler yedi.
Ve karısına,
Gül dudaklı güzel karısına,
Sarılarak,
“Allah’a emanet olun” dedi.

İki çocuğu,
Sekiz yaşındaki Ramazan’la,
İki yaşındaki Elif
O sırada uyuyordu.
Kapının gıcirtısı pek duyulmadı.

Ahmet,
Çaycupalı Ahmet Karaoğlu
İçinden bir türkü tutturarak
Yola koyuldu...

Her gün ayrılırken karısından,
Gül dudaklı güzel karısından,
Aklından tek bir şey geçirdi:
“Acaba bir daha görebilecek miyim onları?
Yitip gidecek miyim yoksa
Yerin yedi kat dibinde,
O taşların, kayaların arasında?”

Ama mecburdu, başka iş yoktu;
Bir lokma ekmek için,
Karısı için, çocukları için
Girmek zorundaydı ocağa.
Ve sağlam çıkmak zorundaydı
Tekrara dönebilmek için yaşama.

Ocak ağzına doğru gelirken,
Hep bunları düşünüyordu Ahmet.
“Allah’ım, bugün de bana güç ver” dedi,
“Sağlıkla çıkar beni bu mezardan.”

“Dilâver” ocağıydı o mezarın adı,
Eksi 400 metre, toprağın altı.
Sanki bir “karadelik” gibi,
İçine çekmek için
Bekliyordu onları.

105 kişiydiler o postada.
Yaşlısı da var, genci de, çoğu ana-baba kuzusu,
Bıyıkları bile terlememiş bazılarının.
Yaşlı, çocuk denmemiş,
Hepsi ocağın dibine itilmiş...

Kimisi geride yavuklusunu bırakmış,
Ne aşklar ki el sürülmemiş.
Kimisi bizim Ahmet gibi,
Karıya, çocuğa bakar,
Bir de geride
Yaşlı analar, babalar...

O gün, yeni bir “arın” a girilecekti.
Ocak Çavuşu Cemâl,
“Aman dikkatli olun” dedi.
Ahmet’le, yanındaki oğlan, Kemâl
Ürpererek birbirlerine baktılar.

Biliyordu çünkü Ahmet,
Yapılan “tahkimat” pek de iyi değildi:
Belki ilk kazmayla “arın” a vurulan
Ocak üstlerine çökebilirdi.

Zâten su sızıyordu o taraftan,
Cemâl Çavuş ise, “Aldırmayın, kazın!” diyordu
Ahmet biraz geri çekildi bunları düşünerek,
O sırada arkadaşı Satılmış indirdi ilk darbeyi
“Ya Allah!” diyerek.

Bir anda bir patlama oldu, sular fişkırdı;
Ocağın içi suyla doldu, herkes şaşırıldı.
Karıştı birbirine çılgınlıklar, bağırtilar;
“Kaçalım” derken karanlıkta telâşla,
Birbirlerine çarptılar, yerlere yuvarlandılar.

O sırada biri bağırdı. “Ocak çöküyor” diye,
O kadar güçlü bir su kitlesi geldi ki üzerlerine,
Kurtulmak için ne kadar direnseler de,
Nafile!
Birçoğu suda kaldı, boğuldu;
Kaçanlarsa bir “baca”ya sığındı, kurtuldu.

Ahmet kurtulanlar arasındaydı;
Ama 48 kişi yaşamını yitirmişti bu göçükte.
Ahmet’in yakın arkadaşları, Satılmış, Kemâl
Ve de Sefer,
Ve de Kadir Usta,
Hepsi yaşamdan kopmuştu bu sefer.

Yerüstü bir ana-baba günüydü;
Ölenler, yaralılar...
Ve onları bekleyen aileler, yakınlar...
Umutsuzluk içindeyken,
Bir anda sevdiklerine kavuşanlar...
Ağlayanlar... Ağlaşanlar...

Ölümün kıyısından dönen Ahmet
Olanlara bir süre inanamadı.
Ve sevinemedi bir türlü kurtulduğuna.
Ölümün soğuk yüzü
Yanından esip geçmişti.
Ve en yakın arkadaşlarını
Alıp götürmüştü.

Gül dudaklı karısı Zeynep
Onu yollarda karşıladı.
“Ahmedim!” dedi, “Ahmedim!”
“Allah’ım, sana şükürler olsun!”

Ahmet’se kaskatı kesilmiş,
Daha kendine gelememişti.
Çocuklarını görünce,
Onlara sarıldı,
Sarsıla sarsıla ağladı...

Ama mecburdu yine de,
Bir süre sonra,
Ocağa yine girecekti,
Yaşam için,
Yaşamak için,
Yine kayaları delecekti.

Amelenin kaderi miydi bu?
Ahmet ne yapsın?
Buna kader diyenleri
Allah utandırсын!..

RÜZGÂRIN GETİRDİĞİ...

1940'lı yıllar...
Zonguldak şehri...
Bu şehirde bir gün bir rüzgâr esti,
Şiirler taşıyan bir rüzgâr...

Bu rüzgârla gelenler
Yirmili yaşlarda üç gençti.
Onlar,
Geride güzel şeyler bırakarak
Bu dünyadan geçti.

Adları Rüştü, Muzaffer ve Kemâl'di.
Onları birleştiren tek bir şey vardı.
O da "şiiir"di.

Hiç ayrılmayan bir üçlüydü onlar.
İskele Parkı'nda buluşur
Caddede, sokakta, her yerde,
Yağan yağmura bile aldırmadan,
Hep şiiir konuşurlardı.

Rüştü'yle Muzaffer'in şiiirleri
Dergilerde basıldı.
Kemâl'se yazılarıyla
Oldukça tanınmıştı.

Zamanın ünlü şair ve yazarları
Onlardan övgüyle söz ettiler.
Çelikel'deki hocaları
Hep yüreklendirdiler.

Ama nazar mı değdi, ne oldu?
Üçü de ince hastalığa tutuldu.
Tedavi gördüler;
Ancak devir harp zamanı,
İlaç yok, doktor yok!
Bu hastalığın çaresi yok!

Kalmak için hayatta
Çok uğraştılar.
Ancak Rüştü 22'sinde,
Muzaffer 24'ünde
Ve Kemâl 29'unda
30'una bile varamadan
Yaşamdan koptular.

Şiirlerinde hep bir yaşam sevinci vardı.
Ancak bir taraftan,
Kendilerini bekleyen sonu biliyorlardı.
Bunun acısını içlerinde hissettiler
Ve yaşamak için çok direndiler.

Rüştü bir Devrekliydi.
Ömrünün son günlerinde,
Bir kız sevdi
Ve bu dünyaya bir güzel baktı.
Çünkü âşık olmuş, evlenmiş,
Beşiktaş'ta, aile ortamında
İyi bir yaşama kavuşmuştu

Ancak kader buna da razı olmadı.
Ne yazık ki,
Sevgili karısı da
Hastalanmıştı.

Rüştü ve Mediha'yı,
Bu iki âşık sevdalıyı,
Ölümün soğuk yüzü
Bir ay arayla bu dünyadan ayırdı.

Mediha'yı kaybettiği gece,
Rüştü şunları yazmıştı defterine:
“Ölüm gece geldi,
Bitti içimdeki tüm şarkılar.”

Muzaffer Tayyip'in aşk hayatı pek bilinmez.
O şiirlerindeki tüm kadınlara
Zaten âşıktı.
Şiirlerinde hep onları yazdı,
Hep onlarla yaşadı.

Kemâl ise, doğduğu Amasra'da
Bir kıza âşık oldu, tutuldu.
Kız bir Boşnak güzeliydi, adı Sebâ'ydı.
Kemâl'se fakir, fukaraydı.
Tüm yaşamında,
Hep bu aşkın acısıyla yaşadı.

Bize bu üç genci getiren o rüzgâr
Öyle bir hızla esti ki memlekette,
Sonunda onları getirdiği gibi,
Bir anda aldı, götürdü...

YERALTINDAN SESLER

Biz yeraltı insanlarıyız!
Toprağı kazar,
Kayaları deler, geçeriz.
Bir kürek kömür için
Canımızı veririz.

Ama yıllar boyu
Hep itilip kakıldık,
Adam yerine koyulmadık.
Çünkü açtık, yoksulduk,
Bir lokma ekmeğe muhtaçtık.
Yaşam için,
Yaşamak için,
Yerin dibine tıkıldık!

Bizler karanlık dehlizlerde
Gün ışığına hasret,
Kazmamızı sallarız.
Hep aklımızdadır
Anamız, karımız, çocuklarımız...
Bu savaş onlar içindir;
Onlar için yerin dibine girer,
Bu yaşama katlanırız.

Alnımızdan akan ter
Bağrımızdan kopan kandır.
Bu toprağın her karışı
Uğruna verilen candır!

DOĞU KARAOĞUZ'UN DİĞER KİTAPLARI

Oğuz Bey'in şiirleri, ilk defa tamamen mevzuunu Anadolu'nun bugünkü kanayan kalbinden almak istediği için hakiki ümitler veriyor. Kim bilir; belki bu genç şair, bir gün Anadolu'yu olduğu gibi terennüm edecek ilk Türk'tür.

Hâlîde Edip Adıvar, 1922

Kuvay-ı Milliye RUHUyla BİR ÖMÜR

DOĞU KARAOĞUZ

TRUM®

KARAEELMAS'IN İLK MADENCİLERİ

Doğu Karaoğuz

RÜZGÂRIN GETİRDİĞİ...

Doğu Karaoğuz

Santral : +90 372 615 10 08 - 615 12 73

Sekreter : +90 372 615 49 44

Fax : +90 372 615 25 09

✉ beyazmasa@caycuma.bel.tr

📞 caycumabelediye

🌐 caycuma.bel.tr

📺 caycumabelediyesi

🌐 www.caycuma.bel.tr

7416